

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika ja logopeedia õppekava

Eerika Sepp

FUNKTSIONAALSE LUGEMISOSKUSE KUJUNEMIST TOETAVAD
TEABETEKSTID JA ÕPIÜLESANDED II KOOLIASTMES TEKSTI
MÕISTMISEGA RASKUSTES OLEVATELE ÕPILASTELE

Magistritöö

Juhendaja: Kaja Pastarus (MA)

Tartu 2024

Kokkuvõte

Funktsionaalse lugemisoscuse kujunemist toetavad teabetekstid ja õpiülesanded II kooliastmes teksti mõistmisega raskustes olevatele õpilastele

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli koostada 4.-6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavatele õpilastele funktsionaalse lugemisoscuse kujunemise toetamiseks sobivad teabetekstid koos õpiülesannetega. Arendusuuringu käigus koostatud õppematerjal on mõeldud kasutamiseks logopeedidele ja eripedagoogidele lugemiskustega õpilastega töötades. Õppematerjal sisaldab 7 ajaloolist teabeteksti viikingitest kolmes erinevas raskusastmes koos ülesannetega ning juhendit, kuidas materjali kasutada. Loodud õppematerjal on ekspertide hinnangul sobilik ja vajalik funktsionaalse lugemisoscuse arengu toetamiseks II kooliastmes. Valminud õppematerjali tugevusteks on tekstide jõukohasus, eakohasus, loogiline ja mõistmist soodustav ülesehitus, piisava pingutuse pakkumine, taju suunavate vahendite toetus tekstide loetavuseks ning arusaadava sõnastusega tööjuhised.

Märksõnad: lugemiskustus, teksti mõistmine funktsionaalne lugemisoscuse arendamine, lugemisstrateegiad

Abstract

Informational texts and reading tasks to support the development of functional reading skills for students who have difficulties in reading comprehension in grades 4-6.

The aim of this master's thesis was to compose expository texts with reading tasks which are suitable for supporting the development of functional reading skills for 4-6 grade students who need additional support in text comprehension. The reading material composed during the design-based research is intended for use by speech therapists and special educators working with students with reading comprehension difficulties. The study material contains 7 historical expository texts about the Vikings, which are in three levels of difficulty, with reading tasks and instructions on how to use the material. According to the experts, the composed reading material is suitable and necessary for supporting the development of functional reading skills in the grades 4-6. The strengths of the reading material are the accessible texts, age appropriateness, logical and comprehensible text structure, providing sufficient effort, support of perception-directing tools for the readability of the texts, and work instructions with comprehensible wording.

Keywords: reading difficulty, text comprehension, the development of functional reading skill, reading strategies

Sisukord

Kokkuvõte	2
Abstract.....	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	5
Lugemisoskus, funktsionaalne lugemisoskus.....	6
Teksti mõistmine, teksti mõistmist mõjutavad tegurid.....	6
Teksti mõistmisega raskustes olev õpilane.....	7
Funktsionaalse lugemisoskuse arendamine	9
Teksti liigi valik	9
Teksti teema valik	10
Teksti jõukohasus	11
Teksti keerukuse hindamine	13
Teabeteksti mõistmist toetavad lugemisstrateegiad.....	13
Uurimisprobleem ja töö eesmärk.....	18
Metoodika.....	18
Valim	18
Mõõtevahendid	19
Uuringu protseduur.....	20
Õppematerjalide loomine.....	20
Andmekogumine.....	21
Andmeanalüüs	22
Tulemused ja arutelu	22
Tänu sõnad.....	33
Autorsuse kinnitus	33
Kasutatud kirjandus.....	34
Lisa 1. Teksti keerukuse valem	
Lisa 2. Loetavusindeks LIX	
Lisa 3. Sõnavara arendamise strateegia rakendamine	
Lisa 4. Lause struktuuri analüüsi strateegia rakendamine	
Lisa 5. Vastastikuse õpetamise strateegia rakendamine	
Lisa 6. Järeldamisstrateegia rakendamine	
Lisa 7. Metakognitiivsete strateegiate rakendamine	
Lisa 8. Teksti kohta käivad küsimused	

Lisa 9. Kaaskiri

Lisa 10. Arendusuuringu esimene küsimustik ekspertidele

Lisa 11. Arendusuuringu teine küsimustik ekspertidele

Lisa 12. Valminud lugemismaterjali kogumik

Sissejuhatus

Funktsionaalne lugemisoskus on eluks ülioluline oskus (Orr, 2023). See on võime mõista, hinnata ja kasutada kirjalikke tekste, et omandada teadmisi, arendada oma võimeid, osaleda aktiivselt ühiskonnaelus ning saavutada seatud eesmärged (Hennoste, 2023). Funktsionaalse lugemisoskuse raskused on oluliseks takistuseks haridusteel, sest teksti mõistmise ja kasutamise oskus toetab õppimist kogu õppeperioodi vältel (Clarke *et al.*, 2014).

Põhikooli riikliku õppekava (2011) järgi on II kooliastmes põhirõhk eakohaste tekstide mõistmis- ja kasutamisoskuse arendamisel. Oluliseks muutub keskendumine õppesisule, keeruka akadeemilise keele mõtestamine ja raskemate kontseptuaalsete teadmiste omandamine (Flanigan & Hayes, 2023). Rohkem hakatakse erinevates õppeainetes rõhku panema teabetekstidele (Oczkus, 2014), mis valmistavad tänu keerukale sõnavarale ja vähem tuttavale tekstistruktuurile rohkem mõistmiskursi kui jutustavad tekstid (Botsas, 2017). Muutuvad ka lugemisülesanded, mille eesmärk ei ole mitte ainult võimaldada õpilastel saada tekstist fakte või sõna-sõnalist tähendust, vaid ka teha sügavamaid tõlgendusi, üldistusi ja järeldusi (Kamil *et al.*, 2008). Teksti mõistmise probleemidega õpilaste olukorra muudab keerulisemaks see, et sageli eeldatakse, et nad loevad teksti läbi ja teevad enamik teksti mõistmist näitavatest ülesannetest iseseisvalt (Flanigan & Hayes, 2023).

Probleemid funktsionaalse lugemisoskusega on üsna tavalised, kuid sageli jäävad need klassiruumis märkamatuks, sest rohkem jäävad silma need õpilased, kellele valmistab raskusi tehniline lugemisoskus (Clarke *et al.*, 2014). Lugemiskursuste korral eristatakse tegelikult kolme tüüpi raskusi (Levlin *et al.*, 2022): raskused lugemise tehnikas (ingl. k *specific word reading difficulties*), raskused loetu mõistmisel (ingl. k *specific reading comprehension difficulties*) ja kombineeritud raskused (ingl. k *mixed reading difficulties*). Funktsionaalse lugemisoskuse probleemid on seotud neist kahe viimasega. Hoolimata sellest, milline lugemiskursus õpilasel esineb, vajab ta rohkem tuge, kui õpetaja suudab klassikollektiivis vajalikul määral pakkuda. Sellisel juhul tuleb õpilasele võimaldada oma oskuste parandamiseks sageli täiendavat, intensiivset ja individuaalset lugemissekkumist (Kamil *et al.*, 2008). Sellist vajalikku toetust lugemisoskuse arendamiseks saab pakkuda eripedagoog või logopeed.

Funktsionaalse lugemisoskuse arendamiseks on vajalik vastav eestikeelne jõukohane ja eakohane õppematerjal (Fisher *et al.*, 2016; Mikk, 2000; Plado, 2005). Kuid, nagu selgus ka käesoleva uurimistöökäigus eripedagoogidele ja logopeedidele saadetud esimese küsimustiku vastustest, ei ole sellist materjali kerge leida.

Lugemisoskus, funktsionaalne lugemisoskus

Lugemine on vahend teabe omandamiseks ja teadmiste laiendamiseks (Prihatini *et al.*, 2020). See on juurdepääs suurele hulgale kirjalikule teabele, mis on tänapäeval saadaval (Perry, 2013). Kuna lugemise käigus kohtub õpilane uusi sõnu, mõisteid ja vaatenurki ning see mõjutab tema mõtlemist ja õppimist, siis on lugemine õpetamises ja õppimises kesksel kohal (Clarke *et al.*, 2014).

Lugemisoskus on midagi rohkemat kui tähtede ja häälikute vastavusse viimine ja nende ühendamine sõnadeks (Zammit, 2019). Leipzig (2001) defineerib lugemist kui mitmetahulist protsessi, mis hõlmab sõnade äratundmist, arusaamist, sujuvust ja motivatsiooni.

Lugemisoskuse üheks tasandiks on funktsionaalne lugemisoskus (Lerkkanen, 2007). Funktsionaalse lugemisoskuse all mõeldakse oskust teksti lugeda, mõista ja analüüsida ning tekstiga tööd teha (Tammur, 2010). Täpsemalt on funktsionaalne lugemisoskus (ingl. *reading literacy*) kirjalike tekstide mõistmine, kasutamine ja kajastamine ning osadus kirjalike tekstidega selleks, et saavutada oma eesmärged, arendada oma teadmisi ja võimeid ning osaleda ühiskonnaelus (Tire *et al.*, 2023). Eesti keeles on termini “funktsionaalne lugemisoskus” asemel kasutusel ka sõna “lugemispädevus” (Soodla, 2020; Toomela, 2018). Vardja (2005) on nimetanud seda ka aktiivseks ehk järeldavaks lugemisoskuseks. Funktsionaalne lugemisoskus on üks lapse õpiedukuse ja koolis edasijõudmise aluseid (Tammur, 2010), sest kõikides õppekava valdkondades peavad õpilased suutma leida asjakohast teavet ning välja filtreerida vähem oluline teave (Clarke *et al.*, 2014). Selleks, et seda kõike teha, on esmalt vaja teksti mõista.

Teksti mõistmine, teksti mõistmist mõjutavad tegurid

Teksti mõistmine on väga keeruline kognitiivne protsess, mida mõjutavad mitmed tegurid (Clarke *et al.*, 2014; Perez, 2016; Zuhra, 2015). Nendeks teguriteks on lugemisoskuse komponendid ja erinevad mõjutajad.

Kõige lihtsama lugemismudeli (*The simple view of reading*) järgi vaadatuna tugineb lugemisoskus kahel põhikomponendil, milleks on lugemistehnika ja keeleline mõistmine (Farrell *et al.*, 2019). Scarborough (2001) on oma mudelis (*The reading rope*) neid põhikomponente täiendanud alakomponentidega, mis mõjutavad teksti mõistmist. Need lugemiskomponendid koos alakomponentidega on kajastatud tabelis 1.

Tabel 1. Teksti mõistmist mõjutavad lugemisoskuse komponendid (Scarborough, 2001).

Teksti mõistmine	
Lugemistehnika	Keeleline mõistmine
<ul style="list-style-type: none"> - Fonoloogiline teadlikkus - Sõnade dekodeerimine - Tuttavate sõnade visuaalne äratundmine 	<ul style="list-style-type: none"> - Taustateadmised - Sõnavara - Keele struktuurid (nt süntaks, semantika) - Verbaalne mõtlemine (nt järelduste tegemine, metafoorid) - Lugemisspetsiifilised taustateadmised (nt žanrid, teksti omadused)

Lisaks nimetatud lugemisoskuse komponentidele mõjutavad tekstist arusaamist ka erinevad tegurid, milleks on teksti lugeja kognitiivsed oskused, sotsiaal-emotsionaalsed tegurid (nt motivatsioon, uskumused, hoiakud, ärevus), lugemise sujuvus, lugemisteksti ja õpiülesannete omadused ning sotsiaal-kultuuriline keskkond (nt vaimne, sotsiaalne, kultuuriline ja füüsiline keskkond) (Flanigan & Hayes, 2023; Kim, 2020; Prihatin *et al.*, 2020); ka õpetamise meetodid, kodune loetavus, tugispetsialisti enda kogemused ja taust (Clarke *et al.*, 2014; PRÕK, 2011; Stahl & Garcia, 2022).

Lugemisoskust mõjutavate tegurite teadmine ja mõistmine on oluline, kuna see võimaldab märgata juba varakult lugemisprobleemide tekkeriskiga lapsi (Elwér, 2014).

Teksti mõistmisega raskustes olev õpilane

Lugemisoskusega seotud tegurite mõju teksti mõistmisele on erineva osatähtsusega.

Puudujäägid ühe oskuse puhul põhjustavad raskusi teksti mõistmises (Kim, 2020).

Tabelis 2 on kokkuvõttena esitatud, mis on iseloomulik teksti mõistmisega raskustes olevale õpilasele, kellel esineb puudujääk vastava lugemisoskuse komponendi või mõjutaja puhul.

Tabel 2. Võimalikud raskused õpilasel teksti mõistmist mõjutavate tegurite puudujääkide korral (Clarke *et al.*, 2014; Fisher *et al.*, 2016; Flanigan & Hayes, 2023; Karlep, 1985; Karlep, 1991; Perez, 2016).

Teksti mõistmist mõjutav tegur	Võimalikud raskused õpilasel teguri puudujäägi korral
Üldised kognitiivsed protsessid	<p>Verbaalne töömälu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Töömälu on piiratud. - Võib vajada pidevalt meeldetuletusi. - Tunnis võib olla raske järgida mitmeastmelisi juhiseid. - Võib täita juhistest esimese ja seejärel olla raskustes arusaamisega, mida edasi tegema peab.

Tabel 2. (jätkub)

Teksti mõistmist mõjutav tegur	Võimalikud raskused õpilasel teguri puudujäägi korral
Üldised kognitiivsed protsessid	<p>Keskendumisvõime ja tähelepanu hoidmine</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tähelepanupuudulikkuse korral ei suuda pikka aega istuda ja sisule keskenduda. - Pikkaes tekstides kaob fookus/ keskendumine.
Lugemistehnika	<ul style="list-style-type: none"> - Sõnade lugemisel esineb ebatäpsusi. Esineda võivad lugemisvead: tähtede-häälikute asendused, ringipaigutused, ärajätmised, sõna täielik moonutamine; vältvead. Ta võib lauses sõnu omavahel ära vahetada, sõnu ära jätta. - Võib kasutada madalama tasandi lugemisviise, mistõttu puudub lugemise ladusus (st loeb sõnu veerides, silpide kaupa ja kõnetaktide kaupa või sõnahaaval). - Puuduvad enesekontrollioskused: ta loeb viga dega, ilma et üritaks uuesti lugeda ja parandada oma eksimusi.
Keeleline mõistmine	<p>Keelelised (tausta)teadmised</p> <ul style="list-style-type: none"> - Esinevad puudulikud keelelised teadmised. <p>Sõnavara</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sõnavara on piiratud - Võib valdavalt aktsepteerida sõna otseseid tähendusi. - Võib kasutada sõnu valesti, mis viitab sõnade tähendusest mitte arusaamisele. <p>Grammatilised teadmised</p> <ul style="list-style-type: none"> - Võib olla raske mõista keerulisi lauseid ja välja selgitada kes tegi mida kellele. - Võib esineda raskusi lausete struktureerimisel. - Võib tekkida raskusi oma mõtete ja ideede väljendamisel. - Võib olla raske rääkida teistele kogemustest väljaspool kooli viisil, mis on kuulajale mõistlik. - Võib pidada keeruliseks lugu tõhusalt järjestada ja sidusat süžeed luua. <p>Kujundlik keel</p> <ul style="list-style-type: none"> - Võib võtta lause tähendust sõna-sõnalt ja omistada ainult sõnasõnaline tähendus. - Naljad ja sõnamängud võivad tekitada segadust. <p>Verbaalse mõtlemise oskused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ei pruugi seostada oma varasemaid teadmisi uute mõistetega. - Kahe idee ühendamine võib ebaõnnestuda, kui seost pole selgesõnaliselt öeldud. - Esinevad raskused järeluste tegemisega. - Arutlusoskuste rakendamine keeles võib osutuda keeruliseks. Näiteks võib olla keeruline mõelda sõnadele, millel on samane või vastupidine tähendus.
Metakognitsioon	<ul style="list-style-type: none"> - Esineb raskusi loetu mõistmise jälgimisega. - Võib jätkata tegevusega, teadmata, et pole olulisest teabest aru saanud.
Taustateadmised	<ul style="list-style-type: none"> - Taustateadmised võivad olla puudulikud. Teema võib olla võõras. - Kultuuriline taust võib mõjutada teadmisi.
Sotsiaal-emotsionaalsed tegurid	<p>Motivatsioon</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lugemine ei meeldi talle või väldib seda. - Raskuste ilmnemisel ta loobub lugemisest ja annab alla. - Raamatute valikul eelistab lugeda materjali, mis on samane (nt kindel žanr, kindel teema, üks kindel autor). <p>Ärevus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vähene osalemine klassipõhistes tegevustes nagu küsimuste ja vastuste voor. <p>Hoiakud</p> <ul style="list-style-type: none"> - Võib olla madalam enesehinnang ja enesekindlus.

Tabelis 2 esitatud loetelu ei ole kindlasti lõplik ega sisalda kõiki teksti mõistmisega raskustes olevale õpilasele iseloomulikke omadusi. Iga õpilane on ainulaadne. Mõnel võib

esineda ainult üks probleeme valmistav valdkond, mille tõttu on teksti mõistmine raskendatud, kui samas teisel on neid mitu (Perez, 2016). Tänu sellele on iga lugeja arusaamine tekstist indiviiditi erinev (Stahl & Garcia, 2022).

Funktsionaalse lugemisoscuse arendamine

Nagu eelnevalt öeldud, võib teksti mõistmise probleemi põhjuseid olla mitmeid. Mõnikord võib tunduda, et lugemisega raskustes oleva õpilase õpetamine on ülejõukäiv ülesanne (Perez, 2016), sest sageli ta väljendab oma suurt vastumeelsust lugemise suhtes (Clarke *et al.*, 2014). Tegelikult tuleb esmalt välja selgitada probleemi põhjus. Seejärel on võimalik hakata tegelema funktsionaalse lugemisoscuse arendamisega. Oluline on tunda ka õpilase varasemaid teadmisi ning huvisid, sest mõistes, kes lugeja on, võimaldab see valida või koostada õigele õpilasele õige tekst (Fisher *et al.*, 2016).

Teksti liigi valik

Funktsionaalse lugemisoscuse arendamisel on oluline, millist teksti kasutatakse. See võib olla paras väljakutse, sest teksti puhul tuleb jälgida eelpool nimetatud teksti mõistmist mõjutavaid tegureid ning vastavalt sellele otsustada, kas valida tekst olemasoleva kirjanduse hulgast või koostada see ise.

Teksti valiku või koostamise esimeseks sammuks on valida, millist tekstiliiki kasutada. Oluline on anda õpilastele võimalus lugeda erinevaid tekste (Delbridge, 2008). Seda näeb ette ka Põhikooli riiklik õppekava (2011). Tekstide liigitamisel on palju erinevaid võimalusi. Kõige levinum viis on tekste rühmitada kirjanduslikeks ja teabetekstideks (Plado, 2013; Fisher *et al.*, 2016). Kuna käesolev töö keskendub teabetekstidele, siis alljärgnevalt kirjeldatakse täpsemalt seda tekstiliiki.

Teabetekstid annavad lugejale tõepärast teavet konkreetse teema kohta (Ephraim, 2009). Erinevalt narratiivsetest vormidest, mis on peamiselt lineaarsed (st lool on algus, keskpaik ja lõpp), on teabetekstid mittelineaarsed (Fisher *et al.*, 2016). Teabetekstid hõlmavad erinevat tüüpi tekste, nagu näiteks kaardid, juhendraamatud, ajaloolised tekstid, sotsiaalteaduslikud tekstid, elulood jne (Oczkus, 2014). Ka õppetekst, milles määratletakse, selgitatakse või kirjeldatakse õpitavat objekti või nähtust, on teabetekst (Plado, 2013). Kõige tavalisemad teabeteksti struktuurid on järgmised (Fisher *et al.*, 2016):

- **Kirjeldav:** esitatakse rikkalikku ja üksikasjalikku teavet protsessi, protseduuri, toimingut või nähtuse kohta.
- **Võrdlev:** selgitatakse kahe mõiste sarnasusi ja erinevusi.

- **Järjestav:** sündmused muutuvad või jäävad aja jooksul samaks ja neid selgitatakse kronoloogilises järjekorras.
- **Põhjust ja tagajärge väljendav:** sündmust selgitatakse selle mõju kaudu, kasutades ajalist prioriteetsust (st põhjus peab esinema enne tagajärge).
- **Probleemi ja lahendust väljendav:** esitatakse probleemne olukord või probleem, samuti selgitus selle kohta.

Mõnes tekstis võib esineda korruga ka mitu struktuuri (Hudson *et al.*, 2021).

Teabeteksti lugemise oskus on tänapäeva ühiskonnas väga oluline (Ephraim, 2009; Roehling *et al.*, 2017). Ei tohi eeldada, et õpilased omandavad selle oskuse aja jooksul automaatselt. Seda tuleb õpetada (Roehling *et al.*, 2017), sest kuna teabetekstides esineb enamasti õpilase jaoks tundmatuid mõisteid ja sõnavara (Akhondi *et al.*, 2011), on nende lugemine paljude õpilaste jaoks keerukas (Oczkus, 2014).

Teabetekstide kõrval on sageli kasutusel ka sõna “tarbetekst”. Tarbeteksti võib pidada nii teabetekstide alamkategorriaks (Fisher *et al.*, 2016) kui ka eraldiseisvaks tekstiliigiks (Bobõlski *et al.*, 2011). Vahel kasutatakse neid termineid ka sünonüümina (Kasik, 2007). Mõlema tekstiliigi eesmärgiks on informeerida lugejat, kuid tarbetekstis olev info on vajalik igapäevaelu korraldamiseks. Tarbetekstideks on näiteks busside sõiduplaanid, seadmete kasutamise juhendid, avaldus, seletuskiri, menüü, tööleping, elulookirjeldus, kuulutus jne (Plado & Sunts, 2020).

Teksti teema valik

Teksti teema peab olema huvipakkuv, et tekiks motivatsioon lugemiseks (Flanigan & Hayes, 2023). Teema valik võib osutada keeruliseks, kuna kõik õpilased on erinevad ja neid huvitavad erinevad teemad. Huvitavateks teemadeks peetakse armastust, karjääri ja sündmusi. Inimesi huvitavad ka teemad, mida nad saavad seostada oma kogemuste ja eludega. Kergem on leida seoseid õpilaste elude ja õppeainetest kirjanduse, ajaloo ning loodusainetega. Kui lisada tekstile ajaloolisi andmeid, siis see muudab teksti õpilaste jaoks huvitavamaks (Mikk, 2000). Teema valikul tuleb silmas pidada ka Põhikooli riikliku õppekava läbivaid teemasid ja ainevaldkonna teemasid, sest õppematerjal peab vastama õppekavale (Plado, 2005). Arvestama peab ka õpilase taustateadmistega ehk mida nad antud teema kohta juba teavad (Fisher *et al.*, 2016). Samas peab jälgima, et tekst sisaldaks uut teavet, muidu see ei ole õpilase jaoks piisavalt huvitav (Mikk, 2000).

Teksti jõukohasus

Teksti valikul või koostamisel on oluline jälgida, et see oleks õpilasele jõukohane nii sisu, keele kui vormi poolest. Liigne pingutus keeruliste tekstide puhul võib õpilasel põhjustada õppimise motivatsiooni kadumist, pettumust, madalat enesehinnangut, alla andmist ja piiratud õppimisvõimet (Fisher *et al.*, 2016; Mikk, 2023). Samas tuleb jälgida, et tekst ei oleks ka liiga kerge. Arenevad lugejad vajavad regulaarset kokkupuudet keerukamate tekstidega, et nad saaksid kogeda neile vastuvõetaval tasemel pingutamist. Pingutus on oluline. Püüdlused kõrvaldada kõik raskused võivad kaasa tuua piiratud õpiedu ja arengu (Fisher *et al.*, 2016). Ka põhikooli riiklik õppekava (2011) näeb ette, et õppetegevus tuleb organiseerida viisil, mis seab õpilase tema arengule vastavate, kuid pingutust nõudvate ülesannete ette, mille kaudu tal on võimalik omandada kavandatud õpitulemused. Vilunuks lugejaks ei saada, kui ollakse alati piiratud tekstiga, mis on mugav ja pakub vähe väljakutseid (Fisher *et al.*, 2016). Keerukamate tekstide lugemine aitab teadvustada sisuteadmisi, akadeemilist sõnavara ja kirjalike tekstide keerukat keelestruktuuri. Lihtsamad tekstid soovitatakse valida pigem siis, kui tahetakse arendada lugemisladusust (Flanigan & Hayes, 2023).

See, kas tekst on lihtne või keeruline, sõltub teatud teksti omadustest, nagu sõna pikkus, sõnade kasutamise sagedus keeles, sõnade konkreetsus ja abstraktsus, lause pikkus, lausete süntaktiline keerukus ning teksti sidusus (Friedrich & Heise, 2022). Tabelis 3 on välja toodud soovitusel õppeteksti jõukohastamiseks II kooliastmes, kui õpilase jaoks on tekst raske.

Tabel 3. Soovitusel eestikeelse õppeteksti jõukohastamiseks II kooliastmes (Fisher *et al.*, 2016; Jakovljević, 2021; Karlep, 1991, 1999; Martinson, 2010; Mikk, 1980, 2000; Pastarus & Simso, 2018; Plado, 2005; Sejnost & Thiese, 2010; Shubitz, 2019; Zorko *et al.*, 2017; Tammur, 2010).

Jõukohasuse näitajad		4. klass	5. klass	6. klass
Sisu	Teemakohase teabe valik ja edastamine	- Valida eakohane, jõukohasel viisil teadmisi laiendav sisu. - Vähendada/vältida mõistmist raskendavaid mõttelünki; vajadusel täiendada teksti.		
Keel <i>*Tekst</i>	Tekstis oleva teabe esitamine	- Jälgida teabe edastamise järjekorda ning teksti sidusust ja terviklikkust. - Tõsta esile ja korrata olulist infot. - Liigendada tekst mõttelisteks osadeks, kasutada liigendamisel alapealkirju.		

Tabel 3. (jätkub)

Jõukohasuse näitajad		4. klass	5. klass	6. klass
Keel <i>*Lause</i>	Lauses oleva teabe esitamine	<ul style="list-style-type: none"> - Mitte liialdada lauselühendite ja kiillausetega. - Grammatiliselt seotud sõnad paigutada lähestikku. - Vältida kahekordset eitust. - Vältida kolmekordset erisuunalist võrdlust (nt Anne on lühem kui Siim, aga pikem kui Mari). 		
<i>*Sõnad</i>	Peidetud võrdlused (metafoorid) ja abstraktsed väljendid	- Mitte liialdada.		
	Keerulised sõnavormid	- Mitte liialdada. Kasutamisel arvestada õpilaste keeleliste oskuste arenguga.		
	Harva esinevad sõnad	- Mitte liialdada erialaterminitega.		
	Erinevad sõnaliigid	- Hoiduda liigsetest sõnadest.		
	Uued sõnad	<ul style="list-style-type: none"> - Olulisi sõnu kasutada tekstis mitu korda. - Anda vajalikud taustateadmised. - Luua nähtusest täpne kujutluspilt. 		
	Keerukuse indeks (Mikk, 1980, 2000) (vt lisa 1)	13	14	15
Vorm	Sõna pikkuse optimaalne piir tähtedes	10-12	10-12	10-12
	Lause pikkus sõnades	8	9	10
	Teksti paigutus	<ul style="list-style-type: none"> - Lauset jätkata uuel real süntagma tõhkumata. - Loetelu esitada tulbana. 		
	Taju suunavad vahendid	<ul style="list-style-type: none"> - Kasutada püst- ja sidekriipsude või sõnade all kaarekesi sõnade/lausete liigendamiseks. - Tähistada vältekanndjad värviliselt või häälikute pikkusmärkidega. - Suurendada kirja ja reavahe. - Kasutada selget kirjastiili: kirjatüüpidest võiks eelistada <i>san serif</i> i, <i>roman`</i> i ja <i>monospaced`</i> i kirjatüüpi, nt Arial, Open Sans, Times New Roman, Courier. - Kirja suurus sõltub kirjatüübist, kuid enamasti peetakse lugemisel vastuvõetavaks kirjasuuruseks 14-16 ühikut. - Kõige paremaks värvikombinatsiooniks peetakse musta trükki valgel taustal. Samas on leitud, et düsleksiaga laste puhul on mõistmist soodustavaks ka türkiissinine ning kollane taust. - Kasutada illustratsioone. 		

Teksti keerukuse hindamine

Tavaliselt kasutatakse teksti keerukuse hindamiseks erinevaid loetavuse valemid (Friedrich & Heise, 2022). Nendes valemites kasutatakse teksti keerukuse mõõtmiseks mõistmise raskusi põhjustavate tegurite kombinatsioone (Stahl & Garcia, 2022), keskendudes eelkõige sõna ja lause pikkusele ning sõna esinemissagedusele. Samas jäävad puutumata olulised elemendid nagu teksti kvalitatiivsed omadused, lugeja ja ülesande omadused (Fisher *et al.*, 2016), mille tõttu annavad loetavuse valemid teksti keerukuse kohta ebatäpse ja mittetäieliku hinnangu (Scott, 2023). Seetõttu tuleks teksti keerukust tuvastavaid valemid pidada olulisteks, kuid mitte peamiseks ega ainukeseks viisiks lugeja jaoks sobiliku teksti määramisel (Fisher *et al.*, 2016).

Paljud maailmas kasutusel olevad loetavuse valemid on mõeldud ingliskeelsete tekstide keerukuse määramiseks. Eesti keele jaoks on teksti keerukuse valemil välja töötanud Jaan Mikk (1980, 2000). Antud valem arvestab iseseisvate lausete keskmist pikkust täheruumides ja korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus (vt lisa 1).

Eestikeelsetele tekstidele on osutunud sobivaks ka rootsi keelele tuletatud LIX-i valem (Mikk, 2023). See valem jätab teksti keerukuse käsitlusest välja teksti struktuuri ja sidususe. LIX seob omavahel teksti pikkuse sõnades, lause arvu ja üle kuue tähega sõnade arvu (Friedrich & Heise, 2022). Mida kõrgemad on LIX väärtused seda rohkem esineb tekstis pikki lauseid ja pikki sõnu. Puksand (2004) viis oma uurimuse käigus läbi küsitluse 4.-6. klassi eesti keele, loodusõpetuse ja ajaloo õpetajate seas, mille tulemuste abil kohandas LIX loetavusindeksi väärtused ka eestikeelsetele tekstidele (vt lisa 2). Tuleb meeles pidada, et loetavusindeks näitab, kui raske on teksti lugeda. Selle põhjal ei saa teha järeldusi, et kerge tekst on hea ja raske tekst on halb. Halvad on ainult need tekstid, mida ei ole kohandatud oma lugejate jaoks (Puksand, 2004).

Peale loetavuse valemite on võimalik teksti keerukust hinnata ka küsimustike abil, milles eksperdid annavad valitud või koostatud tekstile subjektiivsed hinnangud keerukuse kohta (Friedrich & Heise, 2022).

Teabeteksti mõistmist toetavad lugemisstrateegiad

Peale teksti jõukohastamist konkreetsele õpilasele tuleb õpetada talle tekstidele juurdepääsu (Fisher *et al.*, 2016). Selleks arendatakse neid lugemiskomponente, mille puudulikkus mõjutab lapse teksti mõistmise oskust. Nende komponentide arengu toetamiseks vajavad teksti mõistmisega raskustes olevad õpilased sageli täiendavat ja intensiivset lugemissekkumist (Kamil *et al.*, 2008). See sekkumine toimub enamasti individuaalselt, mille

käigus tegevused kohandatakse ja kujundatakse, arvestades iga õpilase konkreetseid vajadusi (Clarke *et al.*, 2014).

Lugemisoskuse komponentide arengut toetab erinevate lugemisstrateegiate kasutamine (Duke & Cartwright, 2021). Need strateegiad hõlmavad tegevusi ja vilumusi, mida lugejad kasutavad loetud tekstist arusaamiseks (Kamil *et al.*, 2008; Perry, 2013). Lugemisstrateegiaid võib pidada ka vahendiks, mida lugeja kasutab lugemisel tekkinud probleemi lahendamiseks (Perry, 2013). Lugemisstrateegiate õpetamine aitab õpilastel muutuda sihipärasteks, aktiivseteks lugejateks, kes kontrollivad ise oma lugemismõistmist (Adler, 2007). Õpilased vajavad nende strateegiate omandamiseks pidevat praktikat. Igat strateegiat tuleks alguses õpetada selgesõnaliselt eraldi, kuid neid tuleb hakata võimalikult kiiresti omavahel lõimima ehk kasutada mitut strateegiat korraga. Tavaliselt hea lugemisoskuse puhul rakendab lugeja neid strateegiaid alateadlikult ja alles siis, kui mõistmisel tekivad probleemid, teeb ta teadlikke jõupingutusi, et tekstist aru saada (Perry, 2013). Strateegiate õpetamise eesmärgiks ongi saavutada õpilaste oskus iseseisvalt valida ja kasutada sobivat lugemisstrateegiat, et mõista seda, mida nad loevad (Stahl & Garcia, 2022). Teabetekstide mõistmise puhul kasutatakse järgnevaid lugemisstrateegiaid (vt ka joonis 1):

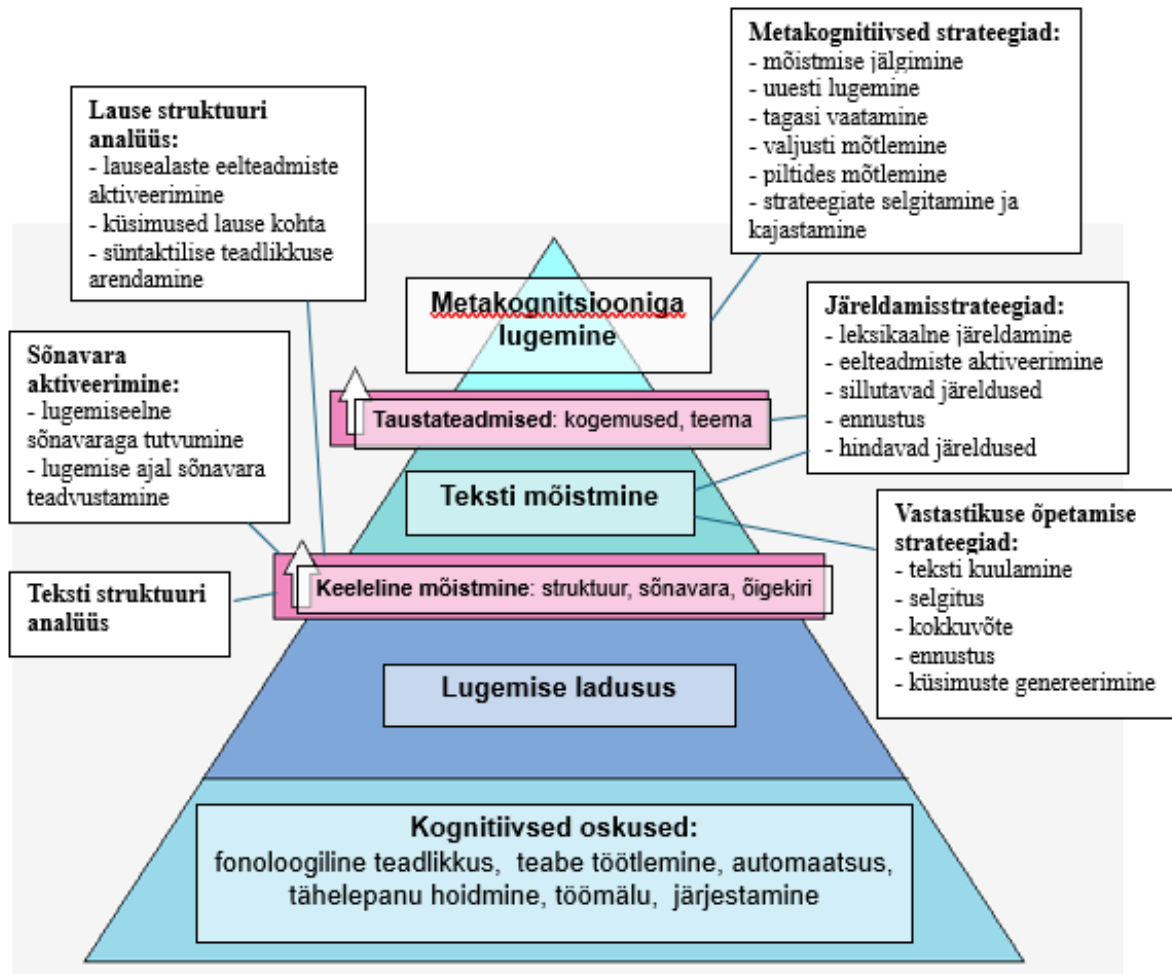
- **Teksti struktuuri analüüs:** õpitakse ära tundma erinevaid teksti struktuure ning milliseid skeeme ja jooniseid struktuuriga kasutatakse. See aitab õpilastel teadvustada, kuidas teave on tekstis organiseeritud. See omakorda lihtsustab teksti mõistmist ja tekstist info leidmist (Dymock & Nicholson, 2010; Roehling *et al.*, 2017).
- **Sõnavara aktiveerimine:** see hõlmab nii uue sõnavaraga tutvumist enne teksti lugemist, kui ka sõnavara teadvustamist lugemise ajal (vt lisa 3) (Clarke *et al.*, 2014). Enne lugemist olulise sõnavaraga tutvumine võimaldab õpilasel aktiveerida oma taustateadmisi sellel teemal (Galla, 2008).
- **Lause struktuuri analüüs:** see hõlmab lausealaste eelteadmiste aktiveerimist, lausega seotud küsimustele vastamist ja süntaktilise teadlikkuse arendamine (vt lisa 4). Lause struktuuri analüüsi abil õpitakse ära tundma ja mõistma lause iga elementi ja nende vahelisi seoseid (Snelling, 2022). Lausetasandi mõistmise oskus on teksti mõistmise alus (Sedita, 2020a). Selgesõnaliselt tuleb lause süntaktilisi elemente käsitleda just nende õpilaste puhul, kellel on lugemiskused (Flanigan & Hayes, 2023).
- **Vastastikuse õpetamise strateegia:** see on lähenemine, mis hõlmab dialoogi juhendaja ja õpilase vahel või kaasõpilaste enda vahel (vt lisa 5) (Clarke *et al.*, 2014). Sellist koostööõpet, mille käigus õpilased töötavad koos kaaslasega või väikestes rühmades selgelt määratletud ülesande kallal, peetakse üheks tõhusamaks meetodiks

loetust arusaamise arendamisel (Armbruster *et al.*, 2001). Sellise õppimisviisi käigus eakaaslased kuulavad üksteise mõtteid ja tõlgendusi teksti kohta, saades uusi vaatenurki teemaga seoses. Erinevaid seisukohti läbi arutades on võimalik saavutada lõigust/tekstist kollektiivne arusaam, mis on rikkam kui üksik tõlgendus (Clarke *et al.*, 2014).

- **Järeldamisstrateegiad:** oskus teha järeldusi ja seeläbi tekstis infokilde omavahel siduda on edukaks loetust aru saamiseks ülioluline. Lapsed ei pea mitte ainult lõimima tekstis olevat teavet (seosete loomine teksti osade vahel), vaid nad peavad looma seosed teksti, oma eelnevate teadmiste ja kogemuste vahel, selleks et toetada mõistmist (vt lisa 6) (Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022;).
- **Metakognitiivsed strateegiad:** need aitavad õppida mõtlema oma mõtlemise üle ja toetada mõistmise jälgimist. Need strateegiad võivad hõlmata otsuste üle mõtlemist, vaimse pildi loomist ja mäluga seotud protsesse (vt lisa 7). See hõlmab ka võimet jälgida, mil määral on teavet mõistetud (Clarke *et al.*, 2014).

Joonise 1 püramiidil on kujutatud lugemispädevuse komponendid: õppimise aluseks olevad kognitiivsed oskused, lugemistehnika (õigsus, kiirus), keeleline mõistmine (mõjutab arusaamist kirjalikust tekstist), metakognitiivsed teadmised ja oskused (oskus jälgida oma mõistmisprotsessi ja kasutada teksti töötlemiseks vajalikke lugemisstrateegiaid).

Joonis 1. Etapid lugemisoskuse saavutamiseks (Gemm Learning, *s.a*) ja neid toetavad lugemisstrateegiad (Clarke *et al.*, 2014; Dymock & Nicholson, 2010; Flanigan & Hayes, 2023; Roehling *et al.*, 2017; Sedita, 2020a, 2020b; Snelling, 2022; Stahl & Garcia, 2022).

Teksti mõistmist soodustavaid lugemisstrateegiaid tuleb õpetada kasutama enne teksti lugemist, teksti lugemise ajal ja peale teksti lugemist (Marcell, 2007). Näidates õpilastele, kuidas läheneda tekstile strateegiate abil teksti lugemise erinevatel etappidel, aitame luua enesekindlaid lugejaid (Delbridge, 2008). Neisse kolme kategooriasse võib kuuluda palju strateegiaid (Galla, 2008). Tabelis 4 on mõned näited nendest strateegiatest.

Tabel 4. Lugemisstrateegiate näited, mida kasutada enne lugemist, lugemise ajal ja peale lugemist (Clarke *et al.*, 2014; Mac Donnchaidh, 2021a, 2021b; Ward-Lonergan & Duthie, 2016).

Enne lugemist	Lugemise ajal	Peale lugemist
<ul style="list-style-type: none"> - Tekstiga tutvumine: pealkiri, alapealkirjad, pildid, skeemid (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>); - Sõnavara tutvustamine (<i>sõnavara aktiveerimine</i>); - Taustateadmiste aktiveerimine (Mida tean? Mida tahaksin teada? Küsimused selle kohta, mida õpilased peaksid tekstist õppima) (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>); - Ennustamine (millest tekst räägib) (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - Märkmete tegemine (ka märkide kasutamine): (+) seda juba tean, (!) uus info, (?) info kohta küsimus (<i>metakognitiivne strateegia</i>); - Lühikeste kokkuvõtete kirjutamine lõikude kohta (<i>järeldamisstrateegia</i>); - Küsimuste kirjutamine kaaslastele (<i>vastastikune õpetamine</i>); - Kujutluspiltide loomine skeemide, jooniste, piltide abil (<i>metakognitiivne strateegia, sõnavara arendamine</i>); - Õpilane teeb tekstist skeemi (<i>järeldamisstrateegia</i>); - Lünkteksti täitmine lugemise ajal (nt iga viies sõna on kustutatud) (<i>metakognitiivne strateegia</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - Teksti struktuuri analüüs; - Küsimustele vastamine loetud teksti kohta (õpetaja küsib küsimusi; kirjalikud küsimused) (vt Lisa 8) (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>); - Küsimuste koostamine (õpilased küsivad üksteiselt küsimusi) (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>); - Kokkuvõtete tegemine (<i>järeldamisstrateegia, vastastikune õpetamine</i>); - Skeemide joonistamine (<i>järeldamisstrateegia</i>); - Võrdlemine (<i>järeldamisstrateegia</i>); - Teabe järjestamine (<i>järeldamisstrateegia</i>)

Funktsionaalse lugemisoskuse arendamisel on oluline ka kindlasti õpetajapoolne õpilaste toetamine. Toetamine kujutab endast järgmisi tegevusi (Clarke *et al.*, 2014; Rogoff, 1990):

- huvi ja õppija motivatsiooni stimuleerimine;
- mudeli või näite esitamine, kuidas teksti kohta käivaid ülesandeid lõpule viia;
- teksti kohta käivate ülesannete jagamine lihtsamateks osadeks, et õpilane kogeks edu;
- regulaarse tagasiside andmine, et aidata õppijatel oma edusamme märgata.

Uurimisprobleem ja töö eesmärk

Funktsionaalne lugemisoscus on oluline. Selle arendamiseks leidub II kooliastmes vähe materjali, mis oleks jõukohane teksti mõistmisel tuge vajavatele õppijatele. Põhikooli riikliku õppekava (2011) järgi on II kooliastmes töös tekstiga olulisel kohal erinevate tekstiliikide tundmine, kuid suuremaid raskusi valmistavad ja rohkem pingutust nõuavad teabetekstid (Akhondi *et al.*, 2011). Sellest tulenevalt valmisid käesoleva magistritöö raames funktsionaalse lugemisoscuse kujunemist toetavad teabetekstid koos ülesannetega 4. - 6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavatele õpilastele. Arendusuuringu käigus koostatud õppematerjal on mõeldud kasutamiseks logopeedidele ja eripedagoogidele.

Sarnaseid arendusuuringuid, mille tulemusena on valminud funktsionaalse lugemisoscuse kujunemise toetamiseks tekstid koos ülesannetega II kooliastmele, teadaolevalt Eestis läbiviidud ei ole.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli koostada 4.-6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavatele õpilastele funktsionaalse lugemisoscuse kujunemise toetamiseks sobivad teabetekstid koos õpiülesannetega.

Eesmärgist tulenevalt on uurimisküsimused järgmised:

- Millised on logopeedide ja eripedagoogide kui ekspertide hinnangud vajadusele koostada funktsionaalse lugemisoscuse arengut toetav õppematerjal 4.-6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate jaoks?
- Millised on logopeedide ja eripedagoogide kui ekspertide hinnangud koostatud lugemistekstidele ja ülesannetele?

Metoodika

Valim

Käesoleva uurimistöö käigus koostatud õppematerjali jaoks eksperthinnangu saamisel lähtuti lihtsa kättesaadavuse ja koostöövalmiduse põhimõttest (Õunapuu, 2014), täpsemalt öeldes kasutati mugavusvalimit. Kuna lugemiskusega õpilasele vajalikku täiendavat ja individuaalset lugemissekkumist (Kamil *et al.*, 2008) pakub koolis kas logopeed või eripedagoog, siis valimisse kaasati kolleegid Saaremaa Toetava Hariduse Keskusest. Käesoleva uurimistöö valimisse kuulus kolm logopeedi ja viis eripedagoogi, kes tegelevad 4.-6. klassides tuge vajavate õpilaste lugemisoscuse arendamisega.

Esiõigselt oli planeeritud suurem valim, st esimene küsimustik saadeti viiele logopeedile ja kuuele eripedagoogile. Neist vastasid kolm logopeedi ja viis eripedagoogi, kuid ka nende ekspertide osalus oli kogu uuringu ulatuses erinev: kaks eksperti ei soovinud

andmekogumise teises etapis osaleda. Taustaandmeid ekspertide kohta ja nende osalust andmekogumise eri etappidel kajastab tabel 5.

Ekspertide tähistamiseks on neile antud kood vastavalt ametile.

Tabel 5. Ekspertide andmed.

Eksperti tähis	Amet	Tööstaaž	I küsimustik	II küsimustik
L1	logopeed	11-15 a	+	+
L2	logopeed	31 ja enam	+	-
L3	logopeed	31 ja enam	+	+
EP1	eripedaagog	1-5 a	+	-
EP2	eripedaagog	6-10 a	+	+
EP3	eripedaagog	6-10 a	+	+
EP4	eripedaagog	6-10 a	+	+
EP5	eripedaagog	16-20 a	+	+

Märkused: + vastas, - ei vastanud

Mõõtevahendid

Ekspert hinnangu saamiseks koostas töö autor kaks ankeetküsimustikku. Uuringu eesmärgi tutvustamiseks koostati esimese küsimustiku juurde ka kaaskiri (vt lisa 9).

Esimese küsimustiku (vt lisa 10) eesmärgiks oli välja selgitada, kas ja milline on vajadus funktsionaalse lugemisoskuse arengut toetava õppematerjali järele, mis on suunatud 4.-6. klasside teksti mõistmisega raskustes olevatele õppijatele. Küsimustik koosnes neljast valikvastustega küsimustest (nendest kaks taustaandmete uurimiseks), viiest avatud küsimusest ning ühest kombineeritud küsimusest.

Teine küsimustik koosnes kahest osast (vt lisa 11). Küsimustiku esimese osa eesmärgiks oli välja selgitada, kas koostatud õppematerjal on sobiv sihtrühmale funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks. Esimeses osas esitati 7 väidet koostatud õppematerjali kohta, millele eksperdid andsid oma hinnangu 5 palli skaalal (hinnang väitele: 1- üldse mitte, 2 - pigem ei, 3 - nii ja naa, 4 - pigem jah, 5 - jah). Iga antud hinnangu juurde oli eksperdil võimalus lisada täiendav kommentaar ja soovitused koostatud õppematerjali muutmiseks.

Küsimustiku teise osa abil sooviti teada saada, mida peavad eksperdid õppematerjali tugevusteks ja puudusteks ning millised on nende ettepanekud õppekomplekti täiendamiseks. Teine osa koosnes viiest avatud küsimusest. Avatud küsimusi kasutati seetõttu, et need võivad ilmsiks tuua mõne olulise aspekti koostatud õppematerjalide suhtes, mis töö autoril võib kahe silma vahele jääda (Õunapuu, 2014).

Uuringu protseduur

Antud töö puhul on tegemist arendusuuringuga (ingl. k *design-based research*).

Arendusuuring on uurimismeetod, mille abil töötatakse välja lahendus mingisugusele praktilisele haridusprobleemile. Arendusuuringu etappideks on probleemi uurimine ja analüüs, õppematerjali kavandamine ja koostamine, õppematerjali hindamine ja analüüs ning järelduste ja üldistuste tegemine (Mckenney & Reeves, 2012). Lähtuvalt arendusuuringule seatud eesmärgist, olid käesoleva uuringu etapid järgnevad:

- Probleemi uurimine ja analüüs: tutvumine olemasolevate lugemismaterjalidega (oktoober 2023) ning teoreetilise taustaga (oktoober 2023 – jaanuar 2024).
- Õppematerjali kavandamine ja koostamine: esimese ankeetküsimustiku koostamine ja andmekogumine (november - detsember 2023) (vt *Andmekogumine*); materjali koostamine (jaanuar – märts 2024) (vt *Õppematerjali loomine*).
- Õppematerjali hindamine ja analüüs: teise ankeetküsimustiku koostamine eksperthinnangu saamiseks (märts 2024) ja andmekogumine (märts - aprill 2024); ekspertidelt saadud tagasiside analüüs (mai 2024).
- Järeldused ja üldistused: järelduste ja kokkuvõtete tegemine; koostatud õppematerjali täiendamine või muutmine vastavalt ekspertide ettepanekutele (mai 2024).

Õppematerjalide loomine

Esmane lugemismaterjal, mis saadeti ekspertidele

Õppematerjali koostamisel arvestati nii teoreetiliste seisukohtadega kui esimeses küsimustikus selgunud ekspertide hinnangutega. Esimese küsimustiku vastustest lähtuvalt valiti tekstiliigiks teabetekst ning teemaks Saaremaaga seonduvad nn kangelased, kelleks olid viikingid. Ekspertide vastuste abil tekkis ka idee koostada sama õppetekst kolmes eri raskusastmes.

Koostatud kogumik sisaldab selgitavat juhendit, 7 ajaloolist teabeteksti viikingitest kolmes erinevas raskusastmes (A, B ja C variant) ning töölehti lugemisülesannetega. Tekstid on kokku pandud erinevatelt interneti lehekülgedelt leitud ajaloolistest tekstidest. Tekstide koostamisel on arvestatud A variandi puhul 4. klassile, B variandi puhul 5. klassile ja C variandi puhul 6. klassile antud soovitusi õppeteksti jõukohastamiseks (vt *Teksti jõukohasus*). Kuid kuna õpilased võivad olla klassiti väga erineval lugemisoskuse tasemel siis täpse sihtrühma saab valida ekspert ise.

Kokkuvõtlikult öeldes erinevad klasside materjalid järgmiste näitajate poolest: sõnavara keerukus, pikkade sõnade arv, liigendatud sõnade hulk, lausete pikkus ja lausete arv,

kirjasuurus (4. kl: 16 ühikut, 5. kl: 15 ühikut, 6. klass: 14 ühikut). Kõiki kolme varianti on võimalik kasutada tunnis ühel ajal.

Õppematerjalis sisalduvad ülesanded koostati lähtuvalt kasutatavatest lugemisstrateegiatest (vt *Teabeteksti mõistmist toetavad lugemisstrateegiad*). Arvestati ka ekspertide ettepanekuid, mis saadi esimese ankeetküsimustiku vastustest (vt *Tulemused ja arutelu*). Lugemisülesanneteks on näiteks eelteadmiste aktiveerimine, oma mõistmise jälgimine märkmete tegemise abil, vastamine teksti kohta käivatele sisutaastavatele või järeldust nõudvatele küsimustele, küsimuste moodustamine ja nende esitamine kaaslastele, kokkuvõtavad ülesanded (nt skeemide täiendamine, kokkuvõtte tegemine, võrdlemis- ja järjestamisülesanded). Olulist rõhku on pandud ühistele aruteludele, mis soodustavad tekstist paremini arusaamist (Armbruster *et al.*, 2001) ja võimaldavad saada uusi vaatenurki temaga seoses (Clarke *et al.*, 2014). Täpsema ülevaate ülesannetest annab valminud kogumikus olev juhend (lisa 12). Juhendis tutvustatakse lühidalt õppematerjali eesmärgi ja tegevusi ning antakse õpetajatele materjali kasutamiseks soovitusi.

Õppematerjalis kasutatava pildimaterjali joonistas töö autor ise.

Lugemismaterjali täiendamine

Esmaseid tekste ja ülesandeid täiendati või muudeti lähtuvalt teises küsimustikus ilmnunud ekspertide hinnangutest ja soovitustest, mille töö autor leidis asjakohase olevat. Esmases materjalis tehtud muudatusteks olid tööjuhiste sõnastus ja paigutus, ühe konkreetse skeemi suurendamine, ühe eksperdi poolt välja toodud lause muutmine tekstis (vt täpsemalt *Tulemused ja arutelu*). Täiendatud kogumik on esitatud käesoleva töö lisa 12.

Andmekogumine

Andmekogumiseks koostati kaks ankeetküsimustikku eksperthinnangu saamiseks.

Esimene küsimustik koos kaaskirjaga koostati 2023. aasta novembris ning saadeti ekspertidele sama aasta detsembri alguses. Küsimustik koostati Google Docs keskkonnas. Ankeetküsimustiku link koos kaaskirjaga saadeti ekspertidele nende emailile. Küsimustiku lõpus sai ekspert anda oma nõusoleku uurimistöö käigus valmivatele tekstidele ja ülesannetele eksperthinnangu andmiseks (täpsemalt anda luba koostatud õppematerjali ja teise küsimustiku saatmiseks). Ekspertidelt saadi tagasiside 2023. aasta detsembri lõpus.

Teine küsimustik koostati 2024. aasta märtsi alguses ja saadeti edasi ekspertidele märtsi lõpus. Teine küsimustik koostati Microsoft Word'i failina. Küsimustik saadeti koos koostatud tekstide, õpiülesannete ja juhendiga ekspertidele emailile. Küsimustikuga koguti

ekspertide subjektiivseid hinnanguid koostatud õppematerjalile. Ekspertid materjale ei katsetanud.

Andmeanalüüs

Ekspertide professionaalse kogemuse uurimiseks kasutati käesoleva uurimuse esimese küsimustiku vastuste analüüsimisel kvalitatiivset meetodit. Üldistuste tegemiseks ekspertide vastused kodeeriti ehk kasutati induktiivset lähenemist, et välja selgitada kogutud andmetes olevad seaduspärasused (Õunapuu, 2014).

Ka teine küsimustik oli peamiselt kvalitatiivne, kuid sisaldas ka kvantitatiivset analüüsi. Kvantitatiivset meetodit kasutati küsimustiku esimeses osas saadud ekspertide hinnangute puhul. Saadud tulemused kanti Microsoft Excel tabelarvutusprogrammi. Esimesse tulpa kanti üksteise alla ridadesse väited, veergudesse kanti ekspertide kodeeritud nimed ja nende hinnangud numbritena 1-5 (1- üldse mitte, 2 - pigem ei, 3 - nii ja naa, 4 - pigem jah, 5 - jah). Sellist skaalat kasutati ekspertide hoiakute ja nende tugevuse mõõtmiseks (Õunapuu, 2014). Andmeanalüüsi käigus arvutati ekspertide hinnangute aritmeetiline keskmine, mis kujutab ekspertide suhtumist koostatud õppematerjali omadustesse. Küsimustiku avatud küsimuste puhul kasutati kvalitatiivset meetodit, kasutades induktiivset lähenemist, et teha üldistusi ekspertide arvamuste ja hoiakute suhtes koostaud õppematerjalile.

Tulemused ja arutelu

Käesoleva arendusuuringu tulemusena valmisid funktsionaalse lugemisoskuse kujunemist toetavad teabetekstid koos õpiülesannetega II kooliastmes teksti mõistmisega raskustes olevatele õpilastele.

Probleemi uurimise ja analüüsimine etapis otsis töö autor materjali koostamiseks esmalt infot, milliseid funktsionaalset lugemisoskuse arengu toetamiseks mõeldud kogumikke on ilmunud II kooliastme õpilaste jaoks. Selle eesmärgiks oli välja selgitada, missuguse teema ja tekstiliigiga kogumikke on vastavale kooliastmele mõeldes välja antud. Töö autor leidis järgnevate kogumike nimed:

- Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Tähtpäevad ja tavad“ (2006)
- Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Meediatekstid“ (2009)
- Tuuli Koitjärv „Lahe lugeda, mõnus mõtelda II“ (2009)
- Merle Ojamets „Lihtne lugemine. Lugemisoskust arendavaid ülesandeid põhikoolis“ (2021)

Nendest neljast kogumikust on raamatupoodidest kättesaadavad (*mai 2024 seisuga*) Bobõlski ja Puksandi „Meediatekstd“ ning Ojametsa „Lihtne lugemine...“. Käesoleva töö autoril õnnestus neist analüüsida kolme kogumikku („Meediatekstd“, „Lahe lugeda ...“, „Lihtne lugemine ...“). Kuna kogumik „Tähtpäevad ja tavad“ ei olnud ka kohalikest raamatukogudest leitav, siis töö autoril ei olnud võimalik sellega tutvuda.

Peale olemasolevate materjalidega tutvumist võib öelda, et II kooliastme lugemisoscust arendavate tekstide ja ülesannete kogud sisaldavad peamiselt teabetekste. Erandiks on Ojametsa koostatud kogumik, mis koosneb ilukirjanduslike tekstide katkenditest. Viimases tuleb 4.-6. klassi õpilase jaoks sobiv tekst välja valida, sest kogumik on mõeldud ka III kooliastmes õppivale õpilasele. Nendest kogumikest on arvestatud lugemiscaskusega õpilasega ainult Koitjärve tööraamatu puhul, milles on tekstid koostatud kahes raskusastmes. Seega selgus, et II kooliastme lugemiscaskustega õpilastele on raske leida trükitud materjale funktsionaalse lugemiscaskuse arengu toetamiseks.

Käesoleva magistratöö esimeseks uurimisküsimuseks oli *Millised on logopeedide ja eripedagoogide kui ekspertide hinnangud vajadusele koostada funktsionaalse lugemiscaskuse arengut toetav õppematerjal 4.-6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate jaoks?*

Arendusuuringu õppematerjali kavandamise ja koostamise etapis saadeti enne tekstide koostama hakkamist ekspertidele ankeetküsimustik (vt arendusuuringu esimene küsimustik ekspertidele, lisa 10), mille eesmärgiks oli välja selgitada, millise materjali järgi on vajadus (funktsionaalse lugemiscaskuse arendamise eesmärgil) ning, mida peab tekstide ja õpiülesannete puhul silmas pidama.

Kõik eksperdid ($n=8$) leidsid, et II kooliastmes funktsionaalse lugemiscaskuse arendamiseks mõeldud materjale ei ole kerge leida. Eksperdid ise kasutavad õppetegevustes valdavalt funktsionaalse lugemiscaskuse arengu toetamiseks välja antud kogumikke, erinevaid veebikeskkondi ning lasteraamatuid (vt tabel 6). EP5 kirjeldas oma tunnis kasutatavate tekstide leidmist järgnevalt: *“Jälgin raamatupoes ning raamatukogus uuema laste- ning noorsookirjanduse valikut. Laenutan ning loen palju. Hoian silmad ning kõrvad lahti, kui lapsed on ise midagi omal valikul lugenud ning loetust hiljem õhinal jutustavad. Vahepeal kogusin enda jaoks nõ poiste raamatuid.”* Uue ja samas ka populaarse laste- ning noortekirjanduse kasutamine suurendab tõenäosust, et valitud tekst oleks õpilase jaoks huvitav, tänapäevast last kõnetav ja eakohane (Rog & Kropp, 2001).

Veebikeskkondadest eelistatakse kõige rohkem kasutada hev.edu.ee (3 eksperti) ja e-koolikott.ee (2 eksperti). Neli eksperti märkisid ära ka veebilehe miksike.ee, mida nad aktiivselt kasutasid, kui server ei olnud veel suletud (*Märkus: server suleti 2022*).

Tabel 6. Lugemismaterjalide allikad II kooliastmele.

Lugemismaterjalide allikad	Vastajate arv	Vastajad
Trükitud kogumikud funktsionaalse lugemisoscuse arengu toetamiseks	8	L1, L2, L3, EP1, EP2, EP3, EP4, EP5
Tekstid lasteraamatutest	4	L2, EP2, EP3, EP5
Materjalid veebikeskkondadest (hev.edu.ee, e-koolikott, kõneravi.ee, õpiveeb.ee, learningapps, hiekkool.ee, õpetajate isiklikud veebilehed)	7	L1, L3, EP1, EP2, EP3, EP4, EP5
Kohandatud õpikutekstid	2	L3, EP1
Kohandatud tekstid ajalehtedest ja -kirjadest	1	L2
Enda koostatud lugemistekstid	1	EP3
Kolleegi koostatud materjalid	1	L1

Lugemismaterjalide allikate kohta oli küsimustikus esitatud avatud küsimus. Sellele järgnes valikvastustega küsimus, milliseid materjale eksperdid kasutavad funktsionaalse lugemisoscuse arengu toetamiseks II kooliastmes. Lisaks etteantud valikule said eksperdid ka ise nimekirja täiendada.

Nagu selgus ka eelnevalt, eelistavad eksperdid materjalidest kasutada oma töös funktsionaalse lugemisoscuse arendamiseks koostatud kogumikke ja internetist leitavaid tekste ning ülesandeid. Nagu tabelist 7 näha, leiab kogumikest enam rakendust Koitjärve “Lahe lugeda, mõnus mõtelda II”. Valikus olnud Bobõlski ja Puksandi „Tähtpäevad ja tavad“ ei kasuta ükski vastanud ekspertidest.

Tabel 7. II kooliastmes teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate funktsionaalse lugemisoscuse arengu toetamiseks kasutatav materjal.

Materjal	Vastajate arv	Vastajad
Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Tähtpäevad ja tavad“ (2006)	0	-
Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Meedia tekstid“ (2009)	2	EP2, EP4
Tuuli Koitjärv „Lahe lugeda, mõnus mõtelda II“ (2009)	5	L2, L3, EP2, EP4, EP5
Merle Ojamets „Lihtne lugemine. Lugemisoscust arendavaid ülesandeid põhikoolis“ (2021)	3	L3, EP4, EP5
Kaja Plado ja Krista Sunts „Kas tõesti imed juhtuvad?“ (2016)	2	L1, L3
Anneli Puusaag „Muinasjutuvihik“ (2009)	1	L3
Lihtsustatud õppe õppematerjalid	2	L1, EP1
Enda koostatud tekstid ja ülesanded	5	L2, L3, EP2, EP3, EP5
Internetist leitavad tekstid ja ülesanded	7	L1, L3, EP1, EP2, EP3, EP4, EP5

Viis eksperti valis vastuseks, et kasutavad funktsionaalse lugemisoskuse arendamisel enda koostatud tekste ja ülesandeid. Siin kohas tekib vastuolu eelmise küsimuse vastusega, kus ainult üks ekspert kirjutas, et kasutab enda koostatud lugemistekste (vt tabel 6). Käesoleva küsimuse kommentaaridest selgub, et enda koostatud tekstide all mõeldakse ka kohandatud materjale. L3 lisis viimase kohta, et “... tekstide kohandamine nõuab palju aega.”

Lisaks töö autori poolt nimetatud materjalidele, kasutatakse II kooliastmes funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks ka Plado ja Suntsi koostatud kogumikku “Kas tõesti imed juhtuvad”, Puusaagi “Muinasjutuvihikut” ja lihtsustatud õppematerjale. Töö autor ei nimetanud neid valikus, kuna kogumik “Kas tõesti imed juhtuvad?” on koostatud pigem 2.-3. klassile ning lihtsustatud õppe tööraamatud ei ole mõeldud põhikooli riiklikul õppekaval õppivatele õpilastele. Puusaagi “Muinasjutuvihik”, mis on raamatupoodidest läbi müüdnud, ei jäänud töö autorile kogumikke otsides silma.

Esimeses küsimustikus küsiti ka ekspertide arvamust kõikide kasutatavate (vt tabel 6 ja 7) funktsionaalse lugemisoskuse arendamist toetavate materjalide jõukohasuse kohta. 6 eksperti (L1, L2, L3, EP3, EP4, EP5) leidsid, et II kooliastme jaoks mõeldud funktsionaalse lugemisoskuse arendamist toetavad materjalide jõukohasus oleneb materjalist. 2 eksperti (EP1, EP2) arvasid, et jõukohased on vähesed materjalid. Neli eksperti (L2, EP1, EP4, EP5) lisisid kommentaariks, et jõukohasus sõltub tegelikult lapsest endast (nt erinevad tasemed, teadmised, sõnavara, teksti mõistmisoskus). EP5 selgitas oma vastust järgnevalt: “*Mõistmist mõjutavad huvi, tahe, võime keskenduda, loetuga mingi isiklik kogemus, lugemistehnika õigsus. Kui need komponendid on enam-vähem toimivad, peaks lapsed hakkama saama, kuid raskustes õppijad ei mõista sisult juba kahelauselist matemaatika tekstülesannet. Lapsed on erinevad: on neid, kellele meeldib ja sobib ise natuke pingutada ning pusida; on täiskasvanu toel toimetajaid; ja on väga väikese õpimotivatsiooniga lapsi.*” EP2 leidis, et “*Tavaliselt on materjalid tavaklassile. HEV õpilasele eraldi on materjale vähe (Plado ja Suntsi väljaantud tööraamatud)....*”

Järgmisena sooviti välja selgitada, millistest funktsionaalset lugemisoskust arendavatest materjalidest tunnevad eksperdid puudust. Kokkuvõtvalt võib öelda, et tekstiliikidest vajaksid eksperdid rohkem teabetekste ning tekstidega kaasnevatest ülesannetest sisutaastavaid küsimusi ja ka mõttelünkade tuletust sisaldavaid ülesandeid (vt tabel 8). Lisaks oodatakse ka tekste, mille abil saab luua seoseid.

Õppematerjali koostamisel arvestati ekspertide vajadustega. Tekstiliigiks sai valitud teabetekst. Teabetekstide lugemisoskus on oluline ning see vajab sageli eraldi õpetamist (Roehling *et al.*, 2017). Iga teksti juurde sai lisatud teksti kohta käivad ülesanded, mille

vastused on leitavad otse tekstist või vajavad järelduste tegemist. Koostatud tekstide sisu võimaldab luua seoseid lugeja enda elu ja kogemustega. Selline seoste loomine aitab õpilastel tekstist paremini aru saada (Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022).

Tabel 8. Funktsionaalset lugemisoscust arendavad materjalid, millest eksperdid tunnevad puudust.

Materjal, millest tuntakse puudust	Vastajate arv	Vastajad
Ilukirjanduslikud tekstid	2	EP5, EP4
Teabetekstid (nt Erinevate ainete (aja lugu, loodusõpetus jne.) lihtsustatud tekstid; tarbetekstid)	5	L3, EP1, EP2, EP4, EP5
Eakohased tekstid	1	L1
Huvipakkuva teemaga tekstid	1	EP3
Seoseid loovad tekstid (nt põhjus-ta gajärg seosed)	2	L1, L3
Õpetliku ivaga tekstid	1	L2
Tekstid, millele järgnevad sisutaastavad küsimused	2	EP2, EP4
Tekstid, millele järgnevad mõttelünkade tuletust vaja vad ülesanded	3	L1, EP2, EP4
Tekstid, millele järgnevad teksti süvitsi analüüsimist võimaldavad ülesanded	1	L3
Tekstid, millele järgnevad arutlusoscust võimaldavad ülesanded	1	L1

Enne tekstide ja õpiülesannete koostamist oli oluline välja selgitada, mida hindavad eksperdid lugemismaterjali puhul, et see toetaks teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate funktsionaalse lugemisoscuse arengut II kooliastmes. Selgus, et kõige olulisemaks peeti, et teksti oleks huvipakkuva teemaga, asja- ja ajakohane, hästi liigendatud, lihtsate lausetega, sõnavara arendav ning piisavalt suure kirjaga. Need sobituvad kokku ka teoreetiliste seisukohtadega (vt *Teksti teema valik* ja *Teksti jõukohasus*). EP2 tõi välja mõtte, et “... oleks hea, kui samasisuline tekst oleks kolmes raskusastmes, siis saaks kasutada seda erinevate tasemetega õpilastel, kuid ühes samas tunnis.” Kõikidest ekspertide poolt nimetatud seisukohtadest annab täpsema ülevaate tabel 9.

Tabel 9. Ekspertide seisukohad, millega tuleb arvestada tekstide ja ülesannete koostamisel.

Punktid, millega arvestada tekstide ja ülesannete koostamisel		Vastajate arv	Vastaja
Sisu	Lapsele huvipakkuv sisu	3	L1, L2, EP3
	Asja- ja ajakohane tekst	2	EP1, EP4
	Eakohane tekst	1	EP1
	Mitte väga palju allteksti ja kahtepidi mõistmist	1	L2
	Kujutluspilti soodustav tekst	1	L3
	Arutlemisoskust soodustav tekst	1	L3
	Motiveeriv	1	EP5
Keel	Lihtne lauseehitus	2	L2, EP1
	Sõnavara arendamine, selgitamine	2	L3, EP1
	Teksti pikkus	1	EP1
	Lihtne tööjuhend	1	EP5
	Sama tekst erinevate raskusastmetega (nt 3 raskusastet)	1	EP2
	Jõukohane	1	EP5
Vorm	Teksti liigendatus	2	EP1, EP5
	Kirja suurus (mitte alla 12 punkti)	2	EP1, EP5
	Reavahe (1,5)	1	EP5
	Juhised ja lisaselgitused selgelt ühes kohas	1	EP5
	Toetavad pildid, skeemid	1	EP5

Algselt oli plaan koostada kõikidele klassidele erinevad tekstid, kuid sama teemaga. Ühe eksperdi poolt välja pakutud mõte, kasutada teksti kolmes raskusastmes, andis idee kasutada sama teksti kõikides klassides, kuid arvestades klasside jõukohasuse näitajaid.

Kuna tekstid oli kavas valida kindlal teemal, siis uuriti ekspertidelt, millisel teemal võiks koostatav tekst olla. Vastustes leidis nii üldiselt sõnastatud teemasid (nt *vanusegrupist lähtuv, tänapäeva kõnetavad teemad, väärtushinnanguid kujundavad tekstid*) kui ka konkreetsemaid (nt *kliima, rohepööre, digimaailm, rahvakalendri tähtpäevad* jne) (vt tabel 10). Kõige olulisemaks peeti teema valikul seda, et arvestatakse vanusegrupiga ning oleks seotud tänapäevaste teemadega. L1 tõi sellele näiteks „...*popid arvutimängud/filmid, omavahelised suhted*“.

Tabel 10. Ekspertide ettepanekud teksti teema valikul.

Teksti teema	Vastajate arv	Vastajad
Vanusegrupist lähtuvad (nt popid arvutimängud/filmid, omavahelised suhted)	3	L1, EP1, EP2
Tänapäeva kõnetavad teemad (nt kliima, rohepööre, digimaailm)	2	EP4, EP2
Rahvakalendri tähtpäevad ja eestlastele omased kombed	1	L2
Elulised, väärtushinnanguid kujundavad	1	L3
Saaremaaga seotud (nt vaatamisväärsused, Suure Tõllu lood)	1	EP5
Ei oska teemat pakkuda	1	EP3

Ekspertide poolt antud teemade soovistest hakkas saarlasest autorit kõnetama kõige rohkem EP5 ettepanek valida Saaremaaga seotud teema. Nimetatud piirkonnaga seotud vaatamisväärtuste ja Suure Tõllu lugude nimetamine viisid mõtte viikingiteni. Kuna põhikooli riiklikus õppekavas (2011) on olulisel kohal ka oma kultuuri ja rahvuse väärtustamine teiste kultuuride ja rahvuste seas, siis saigi teabeteksti teemaks valitud *Viikingid*.

Arendusuuringu esimese küsimustiku lõpus küsiti nõusolekut koostatud õppematerjali saatmiseks ekspertide emailidele koos teise küsimustikuga. Esimesele küsimustikule vastanutest olid nõus vastama teisele küsimustikule ning koostatud tekstidele ja ülesannetele oma hinnangut andma 6 eksperti, vastama ei olnud nõus 2 eksperti.

Arendusuuringu esimese küsimustiku kokkuvõttena võib ekspertide vastustele toetudes väita, et II kooliastmes funktsionaalse lugemisoscuse arendamiseks mõeldud jõukohaseid ja eakohaseid teabetekste ei ole kerge leida ning seega on vastava õppematerjali koostamine vajalik. Ekspertide jaoks on oluline teema ning sisu valik (huvitav, asja- ja ajakohane, eakohane, motiveeriv), keeleline (lihtsad laused, teksti pikkus, erinevad raskusastmed, sõnavara arendamine, lihtne tööjuhend) ja vormiline jõukohasus (liigendatud tekst, reavahe, kirja suurus, pildid).

Pärast ekspertide hinnangute analüüsi koostati uuringu *õppematerjali kavandamise ja koostamise etapis* funktsionaalse lugemisoscuse arengut toetavad tekstid koos õpiülesannetega (vt *Õppematerjalide loomine*).

Teiseks uurimisküsimuseks oli *Millised on logopeedide ja eripedagoogide kui ekspertide hinnangud koostatud lugemistekstidele ja ülesannetele?*

Õppematerjali hindamise ja analüüsi etapis koostati valminud õppematerjalile eksperthinnangu saamiseks arendusuuringu teine küsimustik ning saadeti see logopeedidele ja eripedagoogidele .

Ankeetküsimustiku esimeses osas esitati ekspertidele seitse väidet (vt tabel 11). Väited koostati lähtuvalt teoreetilistest ja ekspertide poolt esimeses küsimustikus esitatud seisukohtadest.

Tabel 11. Ekspertide hinnangud koostatud tekstidele ja õpiülesannetele viie palli skaalal.

	L1	L3	EP2	EP3	EP4	EP5	M
Tekstid on sihtrühmale eakohased.	4	5	4	5	3	5	4,3
Tekstid on sihtrühmale jõukohased.	4	4	5	5	4	5	4,5
Tekstide ülesehitus on loogiline ja mõistmist soodustav.	5	5	5	5	5	5	5
Tekstid ja õpiülesanded on piisavalt pingutust pakkuvad.	5	5	3	5	5	5	4,7
Taju suunavad vahendid toetavad piisavalt tekstide loetavust.	5	5	4	5	5	5	4,8
Õpiülesannete tööjuhiste sõnastus on arusaadav.	5	4	4	5	5	5	4,7
Tekstid ja õpiülesanded sobivad sihtrühmale funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks.	5	5	5	5	5	5	5

Märkused. M – keskmine

Hinnang: 1 - üldse mitte; 2 - pigem ei; 3 - nii ja naa; 4 - pigem jah; 5 - jah

Tabelist on näha, et esitatud väited said ekspertidelt kõrged hinnangud. Maksimumpunktidega hinnati tekstide ülesehitust ja õppematerjali sobivust sihtrühmale. Kõige madalamalt hinnati tekstide eakohasust sihtrühmale. Kuid siinjuures olid ekspertide arvamused erinevad. Need eksperdid, kes andsid madalama hinnangu, tõid põhjusteks *“Laste elteadmised ja kogemused antud valdkonnas ei pruugi olla väga suured. Sõnavara on kohati keeruline, üsna palju tuleb laste jaoks tõenäoliselt uusi sõnu (rohkem, kui on kastikestes selgitatud) Teema kõnetab ilmselt rohkem poisse kui tüdrukuid.”*

Samas EP5 andis sellele väitele maksimumpunkti (sarnaselt veel kahele teisele eksperdile) ja lisas kommentaariks: *“Hindan tekstide variantide rohkust. Mainitud oli sobivust klassiti, kuid leian, et teemade komplektid sobivad väga hästi nt 4. ja 5.klassi piires eri võimete ning tasemega lastele. Illustratsioonid olid ilmekad. Eelteadmised on enamusel lastel animatsioonidest või muudest filmidest, koostatud tekstid on kindlalt teaduspõhised.”*

Ekspertide hinnangutest selgus, et koostatud õppematerjali tugevusteks peetakse erinevaid raskusastmeid, huvitavat teemat (*“... mis on seotud ka kodusaarega.”*), viikingite temaatika käsitluse järjestust, tekstilehtede loetavust, tekstide liigendatust, uue sõnavara esiletoomist, õpiülesannete mitmekesisust ning mõttekaartide kasutamist.

Õppematerjali puudusteks peeti uute mõistete ja õppeinfo rohkust (2 ekspert: L1, L3), keerulisi sõnaselgitusi (1 ekspert: L1, kes lisas *“Kohati on sõnade selgitused keerulised, nt rüüsteretk – rüüstamise eesmärgil korraldatud retk – laps ei pruugi teada, mis asi on rüüstamine või ka retk.”*) ning teema valikut, mis ei pruugi huvi tekitada ja *“... kui lapsel selle teema vastu huvi ei ole, siis ei pruugi ta neid ülesandeid ka väga suure õhinaga lahendada.”* (1 ekspert: EP4).

Töö autor nõustub, et uusi mõisteid võib tõesti olla rohkem, kui kastikestes kirjas, kuid õppematerjali koostamisel on arvestatud sellega, et õpilane õpiks endale teadvustama, millest ta aru ei saanud. Autor eeldab, et tekstide lugemisel toimub palju ühiseid arutelusid, mille käigus räägitakse kõik arusaamatu lahti. Töö autor ei hakanud samal põhjusel ka kastikestes olevaid selgitusi muutma. Pingutus on oluline, et saada vilunuks lugejaks (Fisher *et al.*, 2016). Seoses huviga teema suhtes võib öelda, et huvi tekitamine sõltub palju ka last arendavast logopeedist või eripedagoogist, kes mõjutab õpikeskkonda oma suhtumise ja hoiakutega (Martinson, 2010; Stahl & Garcia, 2022). Lisaks on tekstide sisu valitud nii, et õpilane saaks luua seoseid oma eluga. Need teemad on tavaliselt õpilaste jaoks huvipakkuvad, mida nad saavad siduda oma elu ja kogemustega (Mikk, 2000). Seega seda kõike arvesse võttes ja kuna teised eksperdid mainitud puuduste kohta tähelepanekuid ei teinud, siis töö autor otsustas vastavaid muudatusi õppematerjali mitte teha.

Lisaks eelnevalt märgitud puudustele soovitasid eksperdid mõningaid muudatusi, mis on välja toodud alljärgnevalt.

Mitmed eksperdid leidsid, et tööjuhised tuleks üle vaadata. Muudatusettepanekud tööjuhistega seoses olid järgnevad.

- L3: *“... Võiks üle lugeda tööjuhised ja parandada sõnastust.”*
- EP4: *“Ühes kohas tundus, et liiga palju korruga (Vasta küsimusele, millisest lõigust leidsid, jooni) – vasta, leia lause lõigust ja jooni.”*
- EP4: *“Võib olla vaadata üle küsimuste esitamine: mida sa arvad-mis sa arvad?”*
- EP2: *“Töökäsud võiks olla ükshaaval üksteise alla paigutatud. Siis saab laps töökäsu maha tõmmata, kui see tal tehtud on.”*

Autor vaatas tööjuhised üle ja muutis teksti sisu kohta käivate küsimuste ülesande juhust. Autor nõustub, et algselt oli tööjuhised *“Vasta küsimustele. Millisest lõigust vastuse leidsid? Jooni.”* liiga pikk. Soovituse järgi sõnastust parandati, kuid jäeti kahelauseliseks: *“Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.”* Autori jaoks tundus nii tööjuhend täpsem. Ka nõustus töö autor, et küsimus *“Mis sa arvad...?”* on korrektsem kui *“Mida sa arvad...?”* Seda kinnitab ka Eesti keele seletav sõnaraamat (2009).

Soovitust töökäsud üksteise alla paigutada, et peale juhise täitmist oleks õpilasel võimalik see maha tõmmata, oli autori meelest võimalik rakendada ainult ühe ülesande puhul. Selle soovitus järgi paigutas autor teksti *Viikingite lapsed* C variandi 5. ülesandes küsimused üksteise alla. Eelnevalt olid ka teksti *Kes olid viikingid?* C variandi ülesandes 3 juhised pandud üksteise alla, kuid seda mitte selleks, et need maha tõmmata, vaid et juhistest paremini aru saada.

EP5 pidas 4. klassi jaoks liiga keeruliseks ühte lauset: *“Kes olid viikingid?” teema all olevat lauset “Viikingid seilasid merel 700. aastate lõpust 1000. aastateni ...” tuleks vähemalt 4. klassi õpilastele muuta (variant A), sest praegu on seda päris keeruline lugeda.”* Töö autor nõustus tähelepanekuga ja muutis vastavas 4. klassi tekstis lause sõnastuse järgnevalt: *“Viikingid seilasid merel rohkem kui 1000 aastat tagasi.”*

L3 soovitas vähendada A variandis olevat teavet: *“Info hulk A variandis võiks olla väiksem (temaatiliselt), leida olulisemad teemad, ...”* Töö autor ei pidanud vajalikuks A variandi info hulka vähendada, kuna teised eksperdid ei toonud välja, et A variandid oleksid liiga inforohked. Autor leiab, et kui teksti sisu vähendada, siis muutub see õpilase jaoks vähem huvitavaks. Tuleb jälgida, et tekst ei oleks liiga kerge, sest vastasel korral pingutus kaob ära ning ühes sellega ka õpiedu ja areng (Fisher *et al.*, 2016).

L3 leidis ka, et *“... C variandi puhul ei peaks sõnu liigendama kõnetaktideks.”* Kuna ka liigenduse puhul teised eksperdid midagi ei maininud, siis vastavaid muudatusi töö autor C variandi tekstides ja ülesannetes ei teinud. Autor leiab, et kuna tavaliselt esineb teksti mõistmisega raskustes oleval õpilasel ka mõningaid eksimusi lugemistehnikas (kombineeritud lugemiskeskused), siis liigendamist võiks jätkuvalt kasutada mõne pikema ja keerulisema sõna korral ka 6. klassi tekstides.

L3 soovitas muuta ka ühe teksti pealkirja: *“Asendaksin pealkirjas “Viikingite väljanägemine” sõna ‘väljanägemine’ sõnaga ‘välimus’.* Autor tunnistab, et sõna *‘väljanägemine’* on pikk ja raskesti loetav sõna, kuid kuna tekstil on igal lõigul oma pealkiri (nendeks on: *välimus ja enesehoolitsus, riietus, võitluse varustus*), siis see sõna koondab need pealkirjad ilusti kokku.

L3 kahtles ka ühe skeemi puhul: *“...C variant lk 26 – skeemi täitmine. Kui on suurem käekiri, kas tekst mahub skeemile?”* Skeemi üle vaadates tundus ka autorile, et skeemil on vähe ruumi. Skeem sai pikemaks venitatud, mille abil tekkis ka rohkem ruumi kirjutamiseks.

EP4 soovitas muuta sõnu seletavate kastikeste asukohta: *“Mina paneksin uued mõisted teksti ülesse, mitte alla. Tutvuks enne ja siis loeks.”* Töö autor kastikeste asukohta ei muutnud. Õppematerjali koostamisel (nagu sai ka juhendisse kirja pandud) on arvestatud

sellega, et enne lugemist toimub tekstiga esmane tutvumine, mille käigus tutvutakse ka sõnavaraga. Funktsionaalse lugemisoscuse arendamisel on oluline õpetada teksti kasutama, see tähendab, et õpilane peab oskama leida tekstist üles talle vajalikku infot, ka sõnu seletavaid kastikesi.

Küsimustiku lõpus uuriti ka, kas eksperdid kasutaksid koostatud õppematerjali ka oma tundides. Kõik kuus eksperti vastasid sellele jaatavalt. Kaks eksperti lisasid, et selliseid õppematerjale võiks olla rohkem.

Pärast ekspertide hinnangute analüüsi uuringu *õppematerjali hindamise ja analüüsi etapis* valmis funktsionaalse lugemisoscuse arengut toetava õppematerjali lõplik versioon (Lisa 12). Täpsem kirjeldus on alapealkirja *Õppematerjalide loomine* all.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et käesoleva magistritöö eesmärk sai täidetud: arendusuuringu tulemusena valmis 4.-6. klasside teksti mõistmisel tuge vajavatele õpilastele funktsionaalse lugemisoscuse kujunemise toetamiseks sobivad teabetekstid koos õpiülesannetega. Loodud õppematerjal on ekspertide hinnangul sobilik ja vajalik funktsionaalse lugemisoscuse arengu toetamiseks II kooliastmes.

Ekspertide hinnangul on valminud õppematerjali tugevusteks tekstide jõukohasus, eakohasus, loogiline ja mõistmist soodustav ülesehitus, piisava pingutuse pakkumine, taju suunavate vahendite toetus tekstide loetavuseks ning arusaadava sõnastusega tööjuhised.

Nii töö autori kui ekspertide hinnangul võib valminud õppematerjali kitsaskohaks olla teema valik. See võimaldab siduda õppematerjali Saaremaaga (Salme viikingid, Asva Viikingiküla, peagi loodav Salme Viikingikeskus), mille tõttu võib see rohkem huvi pakkuda Saaremaal õppivatele õpilastele.

Teise kitsaskohana toob autor esile selle, et materjali sobilikkust tugineb ainult teoreetilistel seisukohtadel ja eksperthinnangutel, kuid praktiliselt seda läbi ei testitud. Ekspertid toetusid hinnangute andmisel oma aastatepikkusest kogemusest töös teksti mõistmisel tuge vajavate lastega. Seega võiks arendusuuringu jätkuks neid koostatud tekste ja ülesandeid tulevikus läbi teha koos õpilastega. See võimaldab saada hinnangu otse koostatud õppematerjali sihtrühmalt ning samas ka parema ülevaate õppematerjali eesmärgile vastavusest.

Käesoleva uurimuse piiranguks võib pidada ka mugavusvalimit ja selle väiksust. Kuna valimiks olid ainult Saaremaa logopeedid ja eripedagoogid ning neid oli kokku kuus, siis antud hinnanguid ei saa üldistada kogu Eesti logopeedide ja eripedagoogide seisukohtadena. Samas leiab töö autor, et käesoleva töö ekspertide hinnanguid võib pidada usaldusväärseks, tänu nende pikaajalisele töökogemusele lugemisraskustega laste arendamisel ning antud

hinnangute üksmeelsusele. Kuna hinnangute analüüsimine ja üldistuste leidmine oli üsna ajamahukas tegevus, siis peab töö autor käesoleva töö eesmärgi täitmiseks 6 eksperdi hinnangut piisavaks.

Käesolevasse magistrütöösse on kokku koondatud teoreetilistele käsitlestele toetuv info, millised tegurid mõjutavad teksti mõistmist ning mida tuleb arvestada funktsionaalse lugemisoscuse arendamisel. Käesoleva töö abil on võimalik koostada sarnaseid funktsionaalse lugemisoscuse arengut toetavaid õppematerjale 4.-6. klassidele. Töö kõige suuremaks väärtuseks peab autor valminud lugemistekste koos õpiülesannetega, kuna II kooliastmes õppivate lugemiskustega õpilaste jaoks vastavaid õppematerjale on raske leida. Ka eksperdid leidsid, et sarnaseid lugemiskust arendavaid kogumikke võiks rohkem olla.

Tänuõnad

Olen siiralt tänulik oma töö juhendajale Kaja Pastarusele väärtuslike nõuannete ja kannatlikkuse eest. Suur tänu ekspertidele nähtud vaeva ja hinnangute andmise eest. Eriline tänu kuulub minu perele toetuse eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Eerika Sepp

/allkirjastatud digitaalselt/

21.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Adler, C. R. (2007). *Seven Strategies to Teach Students Text Comprehension*.
<https://www.readingrockets.org/topics/comprehension/articles/seven-strategies-teach-students-text-comprehension>
- Akhondi, M., Malayeri, F. A., & Samad, A. A., (2011). *How to Teach Expository Text Structure to Facilitate Reading Comprehension*.
<https://www.readingrockets.org/topics/comprehension/articles/how-teach-expository-text-structure-facilitate-reading-comprehension>
- Armbruster, B. B., Lehr, F., & Osborn, J. (2001). Text Comprehension Instruction. *Put Reading First: The Research Building Blocks for Teaching Children to Read* (pp 41-48). National Institute for Literacy.
<https://lincs.ed.gov/publications/pdf/PRFbooklet.pdf>
- Bobõlski, R., Puksand, H., & Ross, M. (2011). *Peegel 3. 9. klassi eesti keele õpik*. Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Botsas, G. (2017). Differences in strategy use in the reading comprehension of narrative and science texts among students with and without learning disabilities. *Learning Disabilities, 15*(1), 139–162.
- Clarke, P. J., Truelove, E., Hulme, C., & Snowling, M. J. (2014). *Developing Reading Comprehension*. UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Day, R. R. (2020). *Teaching Reading*, Revised Edition. Virginia: Tesol Press.
- Delbridge, K. M. (2008). Chapter 18: Reflective Practice in the Teaching of Adolescent Reading. R. B. Sofman, *Best Practices for Teaching Reading : What Award-Winning Classroom Teachers Do* (pp 84-89). Corwin Press. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.utlib.ut.ee/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=1366259>
- Duke, N. K., & Cartwright, K. B. (2021). The Science of Reading Progresses: Communicating Advances Beyond the Simple View of Reading. *Read Res Q, 56*(S1), S25–S44. <https://doi.org/10.1002/rrq.411>
- Dymock, S., & Nicholson, T. (2010). “High 5!” Strategies to Enhance Comprehension of Expository Text. *The Reading Teacher, 64*(3), 166–178.
<http://www.jstor.org/stable/40961978>
- Eesti keele seletav sõnaraamat*. (2009). <https://eki.ee/dict/ekss/>
- Elwér, Å. (2014). Early predictors of reading comprehension difficulties. *Linköping Studies in Behavioural Science, 186*. Linköping University.
- Ephraim, K. (2009). *Reading Comprehension Instruction for Expository Text in Elementary*

- Education*. Senior Honors Theses. Liberty University.
<https://digitalcommons.liberty.edu/honors/175>
- Farrell, L., Hunter, M., Davidson, M., & Osenga, T. (2019). *The Simple View of Reading*.
<https://www.readingrockets.org/topics/about-reading/articles/simple-view-reading>
- Fisher, D., Frey, N., & Lapp, D. K. (2016). *Text Complexity: Stretching Readers with Texts and Tasks*. Second Edition. Corwin.
- Flanigan, K., & Hayes, L. (2023). *Literacy Intervention in the Middle Grades. Word Learning, Comprehension, and Strategy Instruction, Grades 4-8*. New York: The Guilford Press.
- Friedrich, M. C. G., & Heise, E. (2022). *The Influence of Comprehensibility on Interest and Comprehension*. <https://doi.org/10.1024/1010-0652/a000349>
- Galla, J. (2008). Chapter 22: Digging Deeper for Comprehension. R. B. Sofman, *Best Practices for Teaching Reading: What Award-Winning Classroom Teachers Do* (pp 100-103). Corwin Press. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.utlib.ut.ee/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=1366259>
- Gemm Learning. (s.a.). *How Reading Skills Develop*.
<https://www.gemmlearning.com/can-help/reading/skills/>
- Hennoste, H. (2023). *Tekstist tekstini. Lugemine ja kirjutamine*. Tallinna: Kirjastus Argo.
- Hudson, A. K., Owens, J., Moore, K. A., Lambright, K., & Wijekumar, K. (2021). “What’s the Main Idea?”: Using Text Structure to Build Comprehension. *Read Teach*, 75(1), 113–118. <https://doi.org/10.1002/trtr.2016>
- Jakovljević, T.; Janković, M. M.; Savić, A. M.; Soldatović, I.; Čolić, G.; Jakulin, T. J.; Papa, G., & Ković, V. (2021). The Relation between Physiological Parameters and Colour Modifications in Text Background and Overlay during Reading in Children with and without Dyslexia. *Brain Sciences*, 11(5), 539.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8146078/>
- Kamil, M. L., Borman, G. D., Dole, J., Kral, C. C., Salinger, T., & Torgesen, J. (2008). *Improving Adolescent literacy: Effective classroom and intervention practices: A Practice Guide (NCEE No. 2008–4027)*. National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education. <https://ies.ed.gov/ncee/wwc/practiceguide/8>
- Karlep, K. (1985). Lugemispuete uurimine. Defektoloogilt üldkooli õpetajale. *Nõukogude Õpetaja*, 16, 3.
- Karlep, K. (1991). Lugemistehnika omandamise etapid. *Haridus* 3, 30-33.

- Karlep, K. (1999). *Emakeele abiõpe I. Üldkõsimused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, R. (2007). *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kim, Y-S. G. (2020). Toward Integrative Reading Science: The Direct and Indirect Effects Model of Reading. *Journal of Learning Disabilities*, 53(6), 469-491
<https://doi.org/10.1177/0022219420908239>
- Leipzig, D. H. (2001). *What is reading?* WETA.
<https://www.readingrockets.org/topics/about-reading/articles/what-reading>
- Lerikkanen, M-K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Levlin, M., Okonski, L., & Sullivan, K. P. H. (2024). Educational attainment in Swedish (L1) and English (L2) for students with reading difficulties: a longitudinal case study from primary to the end of secondary school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 68(2), 172–188. <https://doi.org/10.1080/00313831.2022.2123850>
- Mac Donnchaidh, S. (2021). *Sequencing Events in Reading and Writing*. Literacy Ideas. <https://literacyideas.com/teaching-sequencing-in-english/>
- Mac Donnchaidh, S. (2021). *Teaching Compare and Contrast*. Literacy Ideas.
<https://literacyideas.com/compare-and-contrast/>
- Marcell, B. (2007). Traffic Light Reading: Fostering the Independent Usage of Comprehension Strategies With Informational Text. *The Reading Teacher*, 60, 778-781. <https://doi.org/10.1598/RT.60.8.8>
- Martinson, M. (2010). *Õpiraskused. Kelle probleem? Kust otsida lahendusi?* Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Mckenney, S., & Reeves, T. C. (2012). *Conducting Educational Design Research*. New York: Routledge.
- Mikk, J. (1980). *Teksti mõistmine*. Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Mikk, J. (2000). *Textbook: Research and Writing. Baltische Studien zur Erziehungs und Sozialwissenschaft, Band 3*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang GmbH.
- Mikk, J. (2023). Arvutid võivad õpikute autoreid abistada. *Õpetajate Leht*.
<https://opleht.ee/2023/02/arvutid-voivad-opikute-autoreid-abistada/>
- Oczkus, L. (2014). *Just the Facts : Close Reading and Comprehension of Informational Text*. Shell Educational Publishing.
- Orr, J. (2023). Building Literacy Through Classroom Conversations. *Educational Leadership*, 81(4), 82-83.

- Pastarus, K., & Simso, K. (2018). Emakeele õpetamine keelepuudega õpilastele. E. Krull, *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat* (lk 633-640). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Perez, K. (2016). *200+ Proven Strategies for Teaching Reading, Grades K-8: Support the Needs of Struggling Readers*. Solution Tree Press.
- Perry, D. (2013). Comprehension strategies while reading expository texts in Spanish (L1) and English (L2). *Psicología Educativa*, 19, 75-81.
- Plado, K. (2005). Hea õpik toimib õpetajana. *Haridus*, 8, 6-9.
- Plado, K. (2013). Teabetekstide funktsionaalsest lugemisest. *Eripedagoogika*, 41, 21-28.
- Plado, K., & Sunts, K. (2020). *Eesti keele lugemik-tööraamat 8.-9. klassile. Tarbetekstid*. AS KUMA.
- Prihatin, Y., Raharjo, R. P., & Kholifatu, A. (2020). Reading Skills Problems and Their Solutions. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/ Egyptology*, 17(8), 731 - 742
- Puksand, H. (2004). Loetavusindeksi LIX sobivusest eestikeelsele tekstile. *Tekstid ja taustad III. Lingvistiline tekstianalüüs* (lk 108-119). Toimetaja Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40068/kasik_tekstid_3_ocr.pdf
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 08.03.2023, 5.
- <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023005>
- Roehling, J. V., Hebert, M., Ron Nelson, J., & Bohaty, J. J. (2017). Text Structure Strategies for Improving Expository Reading Comprehension. *The Reading Teacher*, 71(1), 71–82. doi: 10.1002/trtr.1590
- Rog, L. & Kropp, P. (2001). *Hooking Struggling Readers: Using Books They Can and Want to Read*. https://www.readingrockets.org/topics/childrens-books/articles/hooking-struggling-readers-using-books-they-can-and-want-read?__cf_chl_tk=onpPkDyQ8Z9fVB2PAmP5L7H.N6w6GJ3kH7J94Cqibv4-1715362195-0.0.1.1-1450
- Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context*. Oxford University Press.
- Scarborough, H. S. (2001). *Connecting early language and literacy to later reading (dis)abilities: Evidence, theory, and practice*. In S. Neuman & D. Dickinson (Eds.), *Handbook for research in early literacy*. New York: Guilford Press.
- Scott, B. (2023). *Lix Readability Formula: The Lasbarhetsindex Swedish Readability Formula*. <https://readabilityformulas.com/the-lix-readability-formula/>
- Sedita, J. (2020). *Syntactic Awareness: Teaching Sentence Structure (Part 1)*.

- <https://keystoliteracy.com/blog/syntactic-awareness-teaching-sentence-structure-part-1>
- Sedita, J. (2020). *Syntactic Awareness: Teaching Sentence Structure (Part 2)*.
<https://keystoliteracy.com/blog/syntactic-awareness-teaching-sentence-structure-part-2>
- Sejnost, R. L., & Thiese, S. M. (2010). *Reading (and Scaffolding) Expository Texts*.
<https://www.readingrockets.org/topics/comprehension/articles/reading-and-scaffolding-expository-texts>
- Shubitz, S. (2019). *Finding Accessible Fonts for Classroom Use*.
<https://twowritingteachers.org/2019/11/20/accessible-fonts/>
- Snelling, S. (2022). *How Teaching Sentence Structure Can Improve Reading Comprehension*. <https://bedrocklearning.org/literacy-blogs/how-teaching-sentence-structure-can-improve-reading-comprehension/>
- Stahl, K. A. D., & Garcia, G. E. (2022). *Expanding Reading Comprehension in Grades 3-6. Effective Instruction for All Students*. New York: The Guilford Press.
- Zammit, K. (2019). *Reading is more than sounding out words and decoding. That's why we use the whole language approach to teaching it*. <https://theconversation.com/reading-is-more-than-sounding-out-words-and-decoding-thats-why-we-use-the-whole-language-approach-to-teaching-it-126606>
- Zorko, A., Ivančić Valenko, S., Tomiša, M., Keček, D., & Čerepinko, D. (2017). The Impact of the Text and Background Color on the Screen Reading Experience. *Technical Journal*, 11(3), 78-82. <https://hrcak.srce.hr/186649>
- Zuhra, Z. (2015). Senior High School Student' Difficulties in Reading Comprehension. *English Educational Journal*, 6(3), 424-441
- Tammur, M. (2010). *Lugemaõpetamisest õpiraskustega õpilastele*.
<https://oppekava.ee/lugemaopetamisest-opiraskustega-opilastele/>
- Tire, G., Puksand, H., Kraav, T., Jukk, H., Henno, I., Lindemann, K., Täht, K., Konstabel, K., Lorenz, B., & Kitsing, M. (2023). *PISA 2022 EESTI TULEMUSED Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused matemaatikas, funktsionaalses lugemises ja loodusteadustes*. Tallinn: Trükikoda Auratrükk.
- Toomela, A. (2018). Kuidas hinnata kirjaoskust, mis polegi nagu päris kirjaoskus? *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2018/11/kuidas-hinnata-kirjaoskust-mis-polegi-nagu-paris-kirjaoskus/>
- Vardja, M. (2005). Lugemisoskuse arendamine põhikooli II ja III kooliastmes. M. Kadakas (Koost), *Eesti keele ja kirjanduse õpetamisest koolis* (lk 38-45). Tallinn:ARGO.
- Ward-Lonergan, J. M., & Duthie, J. K. (2016). Intervention to improve expository reading

comprehension skills in older children and adolescents with language disorders.

Topics in Language Disorders, 36(1), 52–64.

<https://doi.org/10.1097/TLD.0000000000000079>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Teksti keerukuse valem

Eesti keele jaoks on teksti keerukuse valemi välja töötanud Jaan Mikk (1980; 2000). See valem on järgmine:

$$K = 0,131x_1 + 9,84x_2 - 4,59,$$

kus K on teksti **keerukuse indeks** ehk arvuline näitaja,

x_1 - iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides (täheruumide arv jagatakse iseseisvate lausete arvuga) ja

x_2 - korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus.

Korduvate **nimisõnade abstraktsuse** määramiseks asendatakse tekstis olevad asesõnad nimisõnadega. Seejärel märgitakse välja nimisõnad, mis esinevad tekstis kaks või enam korda. Igale nimisõnale, mis sai välja kirjutatud, lisatakse juurde abstraktsuse aste (vt tabel 12) ja korrutatakse see arvuga, mis näitab, mitu korda vastav sõna tekstis esines. Saadud korrutised liidetakse ja summa jagatakse nimisõnade esinemise arvude summaga (Mikk, 1980, 2000).

Tabel 12. Nimisõnade abstraktsuse astmik (Mikk, 1980, 2000).

Abstraktsuse aste	Nimisõnadega tähistatav	Näited
1	meeltega vahetult tajutavad esemed ja olendid	auto, neiu
2	meeltega vahetult tajutavad tegevused ja nähtused	jooks, sadu
3	meeltega vahetult mitte tajutavad mõttekonstruktsioonid	põhjus, funktsioon

Lisa 2. Loetavusindeks LIX

LIX on loetavuse mõõdik võõrkeelse teksti lugemise raskuse arvutamiseks (Scott, 2023). Lixi valemi töötas välja Rootsi õpetlane Carl-Hugo Björnsson. LIX-i loetavuse valem on järgmine:

$$\mathbf{LIX = A/B + (C \times 100)/A}$$

kus,

A = sõnade arv

B = lausete arv (määratletud punkti, kooloni või suure algustähega)

C = pikkade sõnade arv (rohkem kui 6 tähte)

Loetavusindeksiga LIX saab kontrollida ainult sidusat teksti. Indeksi leidmisel jäetakse välja pealkirjad ja piltide allkirjad. Arvud, lühendid ja sümbolid (v.a kirjavahemärgid) lähevad arvesse kui sõnad. Lausete lugemisel on määravaks algustäht (Puksand, 2004).

LIX loetavusindeksi normid, mis on Puksandi (2004) poolt kohandatud eestikeelsetele tekstidele, on järgmised:

- kerge tekst:	LIX väärtus on alla 35
- keskmise raskusastmega tekst:	LIX väärtus jääb vahemikku 35–44
- raske tekst:	LIX väärtus on 45–54
- väga raske tekst:	LIX väärtus on üle 54

Lisa 3. Sõnavara arendamise strateegia rakendamine

(Clarke et al., 2014; Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022)

Lugemisstrateegia	Tegevus/ülesanne	Selgitus, ülesannete näited
Sõnavara arendamine	Lugemiseelne sõnavaraga tutvumine	Enne lugemist tuleks käsitleda sõnu, mis on olulised teksti peamistest mõtetest arusaamiseks. <ul style="list-style-type: none">- “Päeva sõna” valimine ja õpetamine- Pildid ja fotod: see on eriti kasulik sõnavaraõpetuse algfaasis.- Mõistekaardid- Vocab-O-Gram: Välja on toodud looga seotud terminid/ sõnad. Õpilased kirjutavad nende sõnade abil tabelisse ennustusi.- Muljed loost (Story Impression): See on eriti kasulik raskustes lugejatele. Tekstist valitakse 10-20 üksikut sõna või kuni kolme sõnalise fraasi, mida esitletakse järjestikusselt. Määratakse tundmatud sõnad. Järjestikuste sõnade või fraaside põhjal arutlevad õpilased, millest lugu võiks rääkida. Kasutades fraase järjestikuses järjekorras, kirjutavad õpilased oma ennustuste põhjal loo.
	Lugemise ajal sõnavara teadvustamine	Lugemisülesandes ei ole vaja õpilasel määratleda iga sõna, eriti kui see on ebaoluline ja harvaesinev. Uute sõnade õppimiseks peavad õpilased sõnadega mitu korda kokku puutuma. Õpilased vajavad võimalust kuulda, lugeda, kirjutada ja rääkida sõnu mitmes kontekstis. II kooliastmes on oluline õpetada õpilasi konteksti ja morfoloogiat tõhusalt kasutama tähenduse loomiseks. Sõnade õpetamine kontekstis on palju edukam kui lihtsalt sõna definitsioonide õpetamine. Tundmatu sõna määratlemine konteksti kaudu nõuab taustateadmisi ja järelalusoskusi. <ul style="list-style-type: none">- Kontekstipõhine sõnade õppimine- Mõistekaardid- Visuaalse mälu abivahendid (või visuaalne mnemoonika)- Verbaalsed arutlustegevused: nt arutluskäigus koostada samase tähendusega sõnade ja vastupidise tähendusega sõnade loend.

Lisa 4. Lause struktuuri analüüsi strateegia rakendamine

(Sedita, 2020a, 2020b; Snelling, 2022)

Lugemisstrateegia	Tegevus/ülesanne	Selgitus, ülesannete näited
Lause struktuuri analüüs	Lausealaste eelteadmiste aktiveerimine	Tutvutakse koos lause struktuuriga: lauseliikmeid, nende vahelisi seosed ja järjekord; kirja vahemärgid, grammatika jne.
	Küsimustele vastamine lause kohta	Õpilasele esitatakse küsimusi, mille vastuse leiab lausest.
	Süntaktilise teadlikkuse arendamine	See on "lausetaju" arendamine. See tähendab võimet jälgida sõnadevahelisi seoseid lauses. Tegevused süntaktilise teadlikkuse arendamiseks on: <ul style="list-style-type: none">- sõnade järjestamine lauseks (nt lugemiseks kasutatava teksti laused);- lausete koostamine (nt etteantud küsisõnaga küsilause moodustamine);- lausete laiendamine (baaslausete täiendamine erinevate lauseliikmetega);- lausete kombineerimine (lausete koondamine üheks lauseks).

Lisa 5. Vastastikuse õpetamise strateegia rakendamine

(Clarke *et al.*, 2014; Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022)

Lugemis- strateegia	Tegevus/ ülesanne	Selgitus, näited
Vastastikune õpetamine	Selgitus	See hõlmab aktiivset osalemist lõiguga ja võimet jälgida oma arusaamist sellest. Lapsi julgustatakse leidma sõnu, millest nad aru ei saa. Õpilastel palutakse lõik uuesti läbi lugeda ja markerpliatsiga märkida sõnad, mida neil oli raske mõista. Kui lapsed ei tõsta ühtegi sõna esile, siis esitada “keeruliste sõnade” loend. Õpetada lastele kasutama ka sõnaraamatuid sõnatähenduste otsimiseks..
	Kokkuvõte	See toetab mälu ja aitab lapsel olulisi punkte teistele edastada. See nõuab õppijalt tekstist kõige olulisemate mõtete tuvastamist ja need üldistuseks integreerimist. Kokkuvõtete tegemine on keeruline ja õpilased vajavad selget juhendamist, kuidas seda teha. Selle toetamiseks on näiteks järgnevad tegevused: <ul style="list-style-type: none"> - Põhiideede allaioonimine või esiletõstmine. - Märkmete tegemine - Graafiliste organiseerijate või mõttekaartide loomine. - Lõigu kahandamine lauseks. - Faktilehtede ehk teabelehtede koostamine. - Ebaoluliste sõnade mahatõmbamine. - Lõikudele sobivate pealkirjade väljamõtlemine. - Mittetäielike kokkuvõtete täiendamine (lünkade täitmine) - Etteantud kokkuvõtete seast valida välja see, mis annab edasi kõige olulisemaid mõtteid teksti kohta. - Ümberjutustus - õpilase oma sõnadega kasutades esimeses punktis välja valitud põhiideed ja olulisemaid sõnad.
	Ennustus	Seda võib pidada üheks järeluste tegemise viisiks. Et teha ennustusi lõigu sündmuste, tausta ja tegelaste kohta, on vajalik nii lõigust arusaamine kui ka taustateadmised. Tegevus: ennustamise bingo Ühel leheküljel on numbritega ennustamise küsimused. Näiteks: Mida tegelane A teie arvates järgmisena teeb? Kui kaua kulub teie arvates A-l X-i jõudmiseks? Mida sa arvad, kuidas A ennast järgmises peatükis tunneb? Mida sa arvad, kuidas lugu lõppeb? jne. Teistel lehtedel on bingo piletid, millel on erinevad numbrid, mis vastavad ennustusküsimustele. Piletil on neli rida ja neli tulpa. Lapsed valivad bingo pileti ja peavad vastama ennustusküsimusele. Vastatud küsimuse number tähistatakse. Kui saavutatakse neljane rida, siis mängija hüüab “Bingo!” ja võidab mängu.
	Küsimuste genereeri- mine	See on vastastikku õpetamise strateegiatest kõige keerulisem. Oskusliku küsimuse esitamine eakaaslasel või õpetajale süvendab lapse arusaamist lõigust, sest sisu tuleb põhjalikult käsitleda. Hea küsimuse esitamiseks peab laps: <ul style="list-style-type: none"> - mõistma lõiku globaalsel tasandil - oskama valida küsitluseks valdkond - mõistma vastust - muuta vastus küsimuseks - esitada küsimus enesekindlalt - aru saama, kas isik on andnud õige vastuse (isegi kui sõnastus erineb lõigust või tema enda keelekasutusest) - mõistma, kui isik on andnud vale vastuse ja andma tagasisidet Näiteks: lapsed kirjutavad lehele küsimuse ette antud küsisõnaga. Et kontrollida, kas küsimusele on võimalik ka vastata, kirjutavad nad küsimusele ka vastuse.

Lisa 6. Järeldamisstrateegia rakendamine

(Clarke *et al.*, 2014; Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022)

Lugemisstrateegia	Tegevus/ülesanne	Selgitus
Järeldamine	Leksikaalne järeldamine	Tekstis olevate tundmatute sõnade/ fraaside ära arvamine või sõna tähenduse järeldamine olemasoleva teabe põhjal.
	Eelteadmiste aktiveerimine	Õpilasi julgustatakse kasutama seda, mida nad teema kohta juba teavad, et toetada nende arusaamist. Seda strateegiat kasutatakse tavaliselt uue teema tutvustamisel.
	Sillutavad järeldused	Järeldamine teadmiste põhjal. Teksti kahe osa ühendamine. Vajalik, et oleks võimalik tekstist aru saada. Nt. Miks Jeannie nuppu vajutas? - Äratuse väljalülitamiseks.
	Ennustus	Ennustamine teadmiste põhjal. Ei ole vajalik teksti mõistmiseks, kuid võib selle mõistmist rikastada. Nt. Millisteks pühadeks võis Jeannie teie arvates kodus olla? - Jõulud
	Hindavad järeldused	Järelduste tegemine teadmiste põhjal. Seotud sündmuse emotsionaalse tulemusega. Vajalik teksti mõistmiseks. Nt. Kuidas Jeannie end pärast uudise kuulmist tunneb? - Tunneb mure, et ta vajab rohkem riideid.

Lisa 7. Metakognitiivsete strateegiate rakendamine

(Clarke *et al.*, 2014; Flanigan & Hayes, 2023; Stahl & Garcia, 2022)

Lugemis- strateegia	Tegevus/ ülesanne	Selgitus, näited
Meta- kognitiivsed strateegiad	Mõistmise jälgimine	Lugedes jälgivad meie mõtteprotsessid pidevalt meie mõistmist ja suunavad selle teabe lugemisprotsessi tagasi. Mõistmise jälgimise ülesanne on näiteks selline: Lauses tehakse sõnatasandi viga, asendades ühe omadussõna väljamõeldud sõnaga, ja lapsed peavad leidma vale sõna, või tehakse hoopis lausetaseme viga: sõnad järjestatakse lauses nii, et lause jääb arusaamatuks.
	Uuesti lugemine	Pärast teksti lugemist küsitakse lapselt lihtsaid küsimusi, millele saab vastata hoolikalt teksti vaadates ja uuesti lugedes. Kui lapsel on raske vastust leida, siis eraldatakse vastust sisaldav lause ja käiakse see koos sõna -sõnal läbi. Kui sellele ikka veel vastust ei leita, siis esitab õpetaja vastuse koos lisatud selgitusega.
	Tagasi vaatamine	Tekstist pilguga üle vaatamine ja võtmesõna otsimine. Küsimuse vastuse leidmiseks vaadata võtmesõna ümber. Julgustada lapsi mõtlema ka küsimuses olevate võtmesõnade sünonüümidele ja neid ka otsima.
	Valjusti mõtlemine	Selle strateegia eesmärk on julgustada lapsi jälgima oma arusaamist lõigust ning arendama arutelu ja mõtteid lõigu sisu üle. Teksti sisse on asetatud korrapäraselt tähekesed/märgid. Need on visuaalsed juhised, mis tulevad lugejale meelde, et nad peaksid pausi tegema ja valjusti mõtlema (nt eelteadmised, võrdlemine enda kogemustega, segaduse väljendamine, olulise ja ebaolulise teabe tuvastamine, kokkuvõtte). Kui laps ütleb, et ta ei mõtle millelegi, siis õpetaja aitab küsimustega.
	Piltides mõtlemine	Strateegia eesmärgiks on näidata, kuidas pildid aitavad meil teksti mõista ja meelde jätta. Pildimõtlemist toetab 1) piltide ja illustatsioonide vaatamine, 2) mittetäielike piltide täiendamine (nt pildil on kujutatud vaid mõned sündmused, mis olid tekstis mainitud) ning 3) piltide joonistamine teksti järgi.
	Selgitamine ja kajastamine	Lastele õpetatakse strateegiate nimetusi ja kuidas neid kasutada. Esitatakse küsimusi, millele lapsed vastavad. Peale vastamist lapsed selgitavad millist strateegiat nad kasutasid vastuste leidmisel.

Lisa 8. Teksti kohta käivad küsimused

Tavaliselt kasutatakse teksti mõistmise ülesannetena teksti kohta käivaid küsimusi, mida võib liigitada järgnevalt (Day, 2020):

- **Sõnasõnalist mõistmist nõudvad küsimused** - need eeldavad teksti (nt faktide) otsese tähenduse mõistmist. Küsimustele saadakse vastused otse tekstist. Tekstis orienteerumiseks, võib nende küsimuste vastuseks olevad sõnad või laused tekstis allajoonida, markeerida (Pastarus & Simso, 2018).
- **Ümberkorraldamist nõudvad küsimused:** küsimustele vastamiseks kombineeritakse teksti erinevatest osadest saadud teavet. Seda tüüpi mõistmist kasutavad küsimused õpetavad õpilasi uurima teksti tervikuna.
- **Järeldusküsimused** - need eeldavad, et õpilased ühendavad tekstist saadud teave sellega, mida nad eelnevalt teavad. Õpilastel võib olla neile raske vastata järeldusküsimustele, kuna info ei ole tekstis selgesõnaliselt esitatud.
- **Ennustusküsimused** - nii lugemisjärgsed kui ka lugemise ajal esitatavad ennustusküsimused nõuavad õpilaselt lugemisel saadud teabe ja oma teadmiste ühendamist.
- **Hinnangut nõudvad küsimused** - õpilased peavad andma hinnangu mõne teksti aspekti kohta. Nende küsimuste korral peavad lugejad kasutama nii tekstist otse leitavat teavet kui ka oma teadmisi teksti teema kohta.
- **Isiklikku vastust nõudvad küsimused** - need küsimused nõuavad õpilastelt vastuseid, mis sõltuvad nende tunnetest teksti kohta. Kuigi ükski vastus ei ole vale, peavad õpilased olema teksti sisuga seotud ja kajastama materjali sõnasõnalist mõistmist.

Lisa 9. Kaaskiri

Tere, armsad kolleegid!

Õpin Tartu Ülikoolis logopeedia erialal ja olen kirjutamas oma magistritööd. Tegemist on arendusuuringuga, mille käigus valmivad 15 funktsionaalse lugemisoscuse arengut toetavat kohandatud teksti koos ülesannetega II kooliastmele. Tekstid koos ülesannetega on mõeldud teksti mõistmisega raskustes olevatele õppijatele. Selleks, et valmiv materjal oleks tõesti vajalik ja sobilik lapse teksti mõistmisoscuse arendamisel, siis palun teie abi.

Uuring koosneb kahest küsimustikust, millest esimesele palun vastata detsembrikuu jooksul ning teisele veebruari- ja märtsikuu jooksul.

Esimese küsimustikuga soovin teada saada milliseid tekste ja ülesandeid te oma töös vajate õpilaste tekstimõistmisoscuse arendamiseks. Teie vastustele ja teooriale toetudes valmib vastav õppematerjal (kohandatud tekstid koos ülesannetega). Seejärel saadan veebruaris need tekstid ja ülesanded teile tutvumiseks koos teise küsimustikuga.

Teises küsimustikus saate anda oma hinnangu, kas need tekstid ja ülesanded on jõukohased ja sobilikud teksti mõistmisega raskustes olevate õppijate jaoks, ning teha omapoolseid ettepanekuid.

Olen siiralt tänulik, kui leiaksite aega neile küsimustele vastata.

Esimene küsimustik on leitav siit:/link/.....

Ette tänades ja teie vastuseid ootama jäädes

...

Lisa 10. Arendusuuringu esimene küsimustik ekspertidele

1. Amet:
 - logopeed
 - eripedagoog
2. Tööstaaž:
 - 1-5a
 - 6-10a
 - 11-15a
 - 16-20a
 - 21-25a
 - 26-30a
 - 31 ja enam
3. Kas tunned, et II kooliastmes funktsionaalse lugemisoskuse arendamiseks mõeldud materjale on kerge leida?
 - jah
 - ei
 - muu:
4. Kust leiad materjale funktsionaalse lugemisoskuse arendamiseks II kooliastmes?
.....
5. Missuguseid materjale oled olemasolevast valikust kasutanud teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks II kooliastmes?
 - Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Tähtpäevad ja tavad“ (2006)
 - Reet Bobõlski ja Helin Puksand „Meediatekstid“ (2009)
 - Tuuli Koitjärv „Lahe lugeda, mõnus mõtelda II“ (2009)
 - Merle Ojamets „Lihtne lugemine. Lugemisoskust arendavaid ülesandeid põhikoolis“ (2021)
 - enda koostatud tekste ja ülesandeid
 - internetist leitavaid tekste ja ülesandeid, mis on kättesaadavad järgnevatest allikatest/lehtedelt:
 - muu kogumik/ allikas, milleks on:
6. Kui olete kasutanud internetist leitavaid tekste ja ülesandeid funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks II kooliastmes, siis millistest allikatest/ lehtedelt on need kättesaadavad?

7. Kas olemasolevad II kooliastme jaoks mõeldud funktsionaalse lugemisoscuse arendamist toetavad materjalid on jõukohased teksti mõistmisega raskustes olevatele õppijatele?

... jah

... enamasti

... nii ja naa

... vähesed

... ei

Kommentaär/ selgitus:

8. Millistest funktsionaalset lugemisoscust arendavatest materjalidest tunned puudust (teksti liik; ülesannete tüübid jne)?

.....

9. Millega tuleks arvestada tekstide valikul ja kohandamisel ning ülesannete koostamisel, et need toetaksid teksti mõistmisel tuge vajavate õppijate funktsionaalse lugemisoscuse arengut II kooliastmes?

.....

10. Tekstid on kavas valida kindlal teemal. Mis võiks olla valitud tekstide teema?

.....

11. Olen nõus uurimistöökäigus valitud ja kohandatud tekstidele ning koostatud ülesannetele hinnangut andma.

..... jah, olen nõus

..... ei ole nõus

Nõustumise korral teine küsimustik, kohandatud tekstid ja ülesanded saata järgnevale emaili aadressile:

Lisa 11. Arendusuuringu teine küsimustik ekspertidele

Palun jagage oma hinnangut tekstidele ja õpiülesannetele järgmiste aspektide osas 5 palli skaalal ja põhjendage oma arvamust. Võimalusel lisage muudatusettepanekud.

Hinnang: **1 – üldse mitte** **2 – pigem ei** **3 – nii ja naa** **4 – pigem jah** **5 - jah**

1. Tekstid on sihtrühmale eakohased. (*nt lapse huvi, eelteadmised ja kogemused, kognitiivsed võimed, keeleline areng, lugemisoskus*)

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

2. Tekstid on sihtrühmale jõukohased. (*nt info hulk, lausete pikkus ja keerukus, uute mõistete hulk, sõnade pikkus, tuntus ja konkreetsus*)

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

3. Tekstide ülesehitus on loogiline ja mõistmist soodustav.

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

4. Tekstid ja õpiülesanded on piisavalt pingutust pakkuvad.

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

5. Taju suunavad vahendid toetavad piisavalt tekstide loetavust. (*nt kirja suurus, kirjastiili selgus, reavahe laius, teksti liigendatud esitatus, lõikude vahele vaba ruumi jätmine, illustratsioonide kasutamine, alapealkirjad, kujundus, tekstide paigutus, raskesti loetavates sõnades sidekriips*)

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

6. Õpiülesannete tööjuhiste sõnastus on arusaadav.

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

7. Tekstid ja õpiülesanded sobivad sihtrühmale funktsionaalse lugemisoskuse arengu toetamiseks.

Hinnang (skaalal 1-5):

Põhjendus hinnangule:

Muudatusettepanekud/ soovitused:

Palun vastake ka järgmistele küsimustele:

1. Mida peate koostatud õppematerjali (*tekstid ja õpiülesanded*) tugevusteks?

2. Millised on Teie hinnangul õppematerjali puudused?

3. Kuidas saaks Teie hinnangul õppematerjali komplekti täiendada?

4. Kas kasutaksite antud õppematerjali oma tundides?

5. Muud tähelepanekud, ettepanekud:

SUUR TÄNU TEIE AJA JA VAEVA EEST!

VIIKINGID

Funktsionaalse lugemisoskuse kujunemist toetavad teabetekstid ja õpiülesanded II kooliastmes teksti mõistmisega raskustes olevatele õpilastele

Magistritöö raames koostatud funktsionaalse lugemisoskuse kujunemist toetav
õppematerjal

Autor Eerika Sepp

Juhendaja Kaja Pastarus

Pildid joonistanud: Eerika Sepp

2024

Logopeedile ja eripedagoogile

Käesolev funktsionaalse lugemisoskuse arendamist toetav õppematerjal koosneb seitsmest teabetekstist ja nende juurde kuuluvatest õpiülesannetest. **Tekstid on mõeldud 4.-6. klassi õpilastele, kes vajavad teksti mõistmisel tuge ning kellel esineb veel ka mõningaid eksimusi lugemistehnikas.**

Igal tekstil on kolm raskusastet. Tekstide A variant on arvestatud 4. klassi, B variant 5. klassi ja C variant 6. klassi jõukohasuse näitajatega. Kuid kuna õpilased võivad olla klassiti väga erinevate tasemetega, siis täpse sihtrühma valib logopeed/ eripedagoog lähtuvalt oma õpilasest. Kõiki kolme varianti on võimalik kasutada tunnis ühel ajal.

Enne teksti lugemist rakendatavad lugemisstrateegiad:

Ülesanne 1: **eelteadmiste aktiveerimine** ühise arutelu käigus ehk **vastastikune õpetamine**. Siin on lisaks küsimuste esitamisele abiks ka **tekstiga esmane tutvumine** ehk **teksti skaneerimine** ja **sõnavara tutvustamine** (pealkiri, alapealkirjad, illustratsioonid, kastikeses sõnade seletused) ja **ennustamine**, millest tekst räägib.

Teksti lugemise ajal rakendatavad lugemisstrateegiad:

Ülesanne 2: oma **mõistmise jälgimine** märkmete tegemise abil. See aitab õpilasel luua ka seoseid oma varasemate teadmistega. **Sõnavara kontekstis mõistmine**. Individuaalsete märkmete põhjal **ühine arutelu ehk vastastikune õpetamine**.

Peale lugemist rakendatavad lugemisstrateegiad:

Lugemisele järgneb **tekstistruktuuri analüüs**. See aitab õpilasel teadvustada, kuidas teave on tekstis organiseeritud. See omakorda lihtsustab teksti mõistmist ja tekstist info leidmist. Eriti on see abiks teksti mõistmisega raskustes olevale õpilasele.

Mõnes tekstis võib esineda ka mitu struktuuri. Käesolevas töös on kasutatud teabeteksti struktuuridest kirjeldust, kirjeldus-järjestust ja kirjeldus-võrdlust. Kirjeldava, järjestava ja võrdleva struktuuri selgitus on täpsemalt tabelis 1.

Tekstistruktuuri analüüsimiseks esitada õpilasele/ õpilastele küsimusi struktuuri kohta, nt *Mida autor kirjeldab? Mida autor võrdleb? Mille poolest nad/ need sarnanevad/ erinevad? Mis on esimene/ viimane asi, mida kirjeldati?* jne.

Tabel 1. Teabeteksti struktuurid.

Teabeteksti struktuur	Selgitus õpilasele	Märgusõnade näited
Kirjeldus	Autori eesmärk on meile millestki rääkida. Ta kasutab selle kirjeldamiseks erinevaid tunnuseid või fakte.	nimetatakse, nimega, kutsutakse, tähendab, tähistatud, märgitud, viitab, kirjeldab,on keegi, kes ...,on midagi, mis ...
Võrdlus	Autori eesmärk on kirjeldada meile kahte asja. Ta räägib meile nende kahe asja erinevustest ja sarnasustest.	seevastu, vastupidiselt, sellegipoolest, siiski, sellest hoolimata, teisest küljest, teisalt, võrdluseks, võrreldes, sarnaselt, samamoodi, erinevalt
Järjestus	Autori eesmärk on kirjeldada meile asjade toimumise järjekorda.	esiteks, teiseks, järgmisena, siis, lõpuks, enne, varem, varasemalt, hiljem, pärast, samal ajal, varsti, peagi, kuni, alates, alguses

Allikas: Bohaty, J.J. (2015). The effects of expository text structure instruction on the reading outcomes of 4th and 5th graders experiencing reading difficulties.

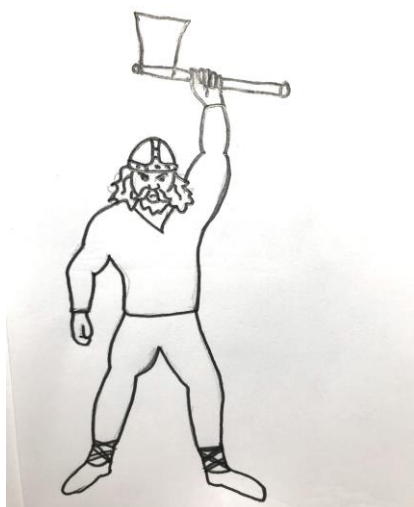
Teksti lugemisele ja struktuuri analüüsile järgneb **metakognitiivsete-, vastastikuse õpetamise- ja järeldamisstrateegiate** rakendamine (ülesanne 3 ja 4):

- õpilane **vastab** teksti kohta käivatele **küsimustele**, mille vastused on leitavad otse tekstist või vajavad **järelduste tegemist**.
- vastuste kirjapanemise järel **arutatakse ühiselt vastused läbi**. Nii jagatakse omavahel erinevaid mõtteid ja vaatenurki teema kohta.
- kaaslaste jaoks **küsimuste moodustamine teksti kohta**. See süvendab õpilase arusaamist lõikudest, sest sisu tuleb põhjalikult käsitleda. Et kontrollida, kas küsimusele on võimalik ka vastata, kirjutavad nad küsimusele ka vastuse; Enda koostatud **küsimuste esitamine** kaaslastele.

Viimasena on teksti **kokkuvõtavad ülesanded** (ülesanded 5 ja 6). Ka siin **rakendatakse metakognitiivseid-, vastastikuse õpetamise- ja järeldamisstrateegiaid**. Ülesanneteks on skeemide täiendamine, kokkuvõtte tegemine, sõnade valimine, pildi täiendamine või joonistamine, võrdlemis- ja järjestamisülesanded.

Soovituslik on kõik kokkuvõtavad ülesanded **suuliselt läbi arutada**.

Tekstid

Kes olid viikingid?

Viikingid olid sõdalased. Nad olid tuntud oma **rüüste-retkede** poolest. Viiking ei olnud rahvus, vaid see oli amet. Iga vaba elanik võis viikingiks käia.

Viikingid **seilasid** merel rohkem kui 1000 aastat tagasi. Sellele ajastule anti nimeks viikingi-aeg.

rüüsteretk = rüüstamise eesmärgil korraldatud retk
seilama = purjetama

Viikingite elu-kohad

Viikingite kodu-maa asus Põhja-maades. Praegu asuvad seal Taani, Norra ja Rootsi. Viikingid elasid ka Islandil ja Gröönimaal.

Viikingite juht valitses maad, kuhu nad elama asusid.

Viikingid kodus

Viikingid kuulusid suurtesse peredesse või **klannidesse**. Neid valitsesid pealikud. Kodus olid viikingid peamiselt talu-pidajad, käsitöölised ja laeva-ehitajad. Nad pidasid ka jahti ja püüdsid kala. Paljud viikingid surid enne 50-aastaseks saamist. Ainult vähesed elasid 60-aastaseks.

klann = kogukond, sugukond

Viikingid merel

Viikingid olid osavad ja julged mere-mehed. Nad kasutasid merel tee leidmiseks päikest ja tähti. Nad sõitsid puust ehitatud laevadega.

Laevade pikkus oli umbes 14–23 meetrit. Sõudjate pinkidel istus 40–60 sõudjat. Igal laeval oli säravate värvidega triibuline puri. Kilbid

kaitsesid laevu külgedelt. Laevad olid

mõlemast otsast juhitud. Nii ei pidanud

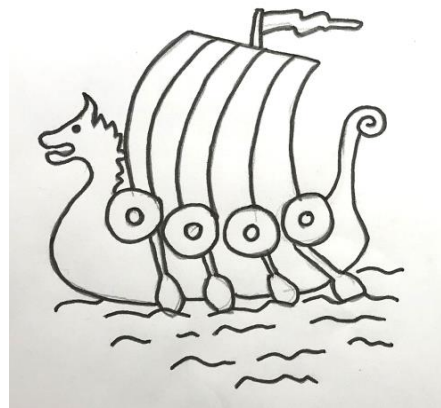
viikingid laevu ümber pöörata.

Viikingid tavaliselt **nikerdasid** laeva

otstesse draakonite kujutised. Neid laevu

kutsuti sageli seetõttu ka draakoni-

laevadeks.

nikerdama = eset või mustrit välja voolima, lõikama

Viikingite rüüsteretked

Viikingid käisid rüüsteretkedel. Nad otsisid nii rikkust ja varandust.

Nad tahtsid endale ka uusi maa-valdusi.

Viikingid ründasid tavaliselt koidu ajal. Külaelanikud siis alles magasid. Viikingid tapsid paljud neist ja võtsid üle-jäänud orjadeks.

Nad võtsid ka võimalikult palju varandust endaga kaasa. Pärast edukat mere-reisi paljud viikingid loobusid merel käimisest. Sageli hakkasid nende asemel rüüsteretkedel käima nende pojad.

Viikingid ja orjad

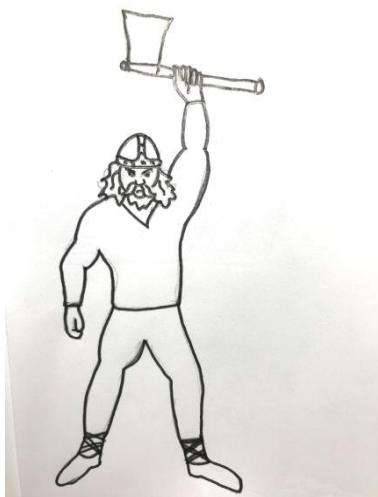
Viikingid võtsid vangi tuhandeid mehi, naisi ja lapsi. Nad hoidsid või müüsid neid orjadena. Viikingid käitusid orjadega sageli väga halvasti. Nad võisid orjadega teha, mida ise tahtsid.

Vahel võis juhtuda, et ori tapeti oma isanda matustel. Seejärel maeti ta koos isandaga. Nii sai ori teenida oma isandat ka pärast surma.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid avastasid tegelikult esimesena Ameerika.

Kes olid viikingid?

Viikingid olid sõdalased Põhja-Euroopast. Nad olid tuntud oma **rüüste-retkede** poolest. Viiking ei olnud rahvus, vaid see oli amet. Iga vaba elanik võis viikingiks käia.

Viikingid **seilasid** merel 700. aastate lõpust 1000. aastateni. Sellele ajastule anti nimeks viikingi-aeg.

rüüsteretk = rüüstamise eesmärgil korraldatud retk
seilama = purjetama

Viikingite elukohad

Viikingite kodu-maa asus piir-konnas, mida praegu nimetatakse Skandi-naaviaks. Selle alla kuuluvad Taani, Norra ja Rootsi. Viikingid elasid ka Islandil ja Grööni-maal. Viikingite juhid hakkasid valitsema maad, kuhu nad elama asusid.

Viikingid kodus

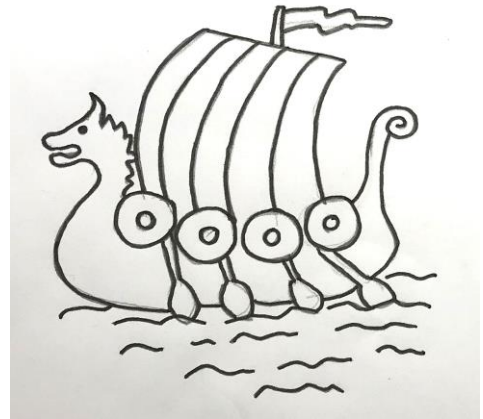
Viikingid kuulusid suurtesse peredesse või **klannidesse**. Neid valitsesid pealikud. Kodus olid viikingid peamiselt talu-pidajad, käsi-töölised ja laeva-ehitajad. Nad pidasid ka jahti ja püüdsid kala. Nende eluiga oli umbes 50 aastat. Enamik suri ammu enne 50. eluaastat. Ainult vähesed elasid 60-aastaseks.

klann = kogukond, sugukond

Viikingid merel

Viikingid olid oma aja kõige osavamad ja julgemad mere-mehed.

Kompassi sel ajal veel ei teatud. Viikingid kasutasid merel tee leidmiseks päikest ja tähti. Nad sõitsid puust ehitatud laevadega. Laevade pikkus oli umbes 14–23 meetrit. Sõudjate pinkidel istus 40–60 sõudjat. Igal laeval oli sageli säravate värvidega triibuline puri. Heledad kilbid kaitsesid laevu külgedelt. Laevad olid mõlemast otsast juhitud. Nii ei pidanud viikingid laevu ümber pöörama. Viikingid tavaliselt **nikerdasid** laeva-ninadele draakonite kujutised. Neid laevu kutsuti sageli seetõttu ka draakoni-laevadeks.

nikerdama = eset või mustrit välja voolima, lõikama

Viikingite rüüste-retked

Viikingid käisid rüüsteretkedel. Nad otsisid nii rikkust ja varandust. Nad tahtsid endale ka uusi maa-valdusi.

Viikingid ilmusid tavaliselt lahte koidu ajal. Nad karjusid hirmutavalt ja ründasid magavaid küla-elanikke. Viikingid tapsid paljud neist ja võtsid üle-jäänud orjadeks. Nad kogusid kokku võimalikult palju varandust. Siis nad purjetasid minema. Pärast edukat mere-reisi paljud viikingid loobusid merel käimisest. Sageli hakkasid nende asemel mere-retkedel käima nende pojad.

Viikingid ja orjad

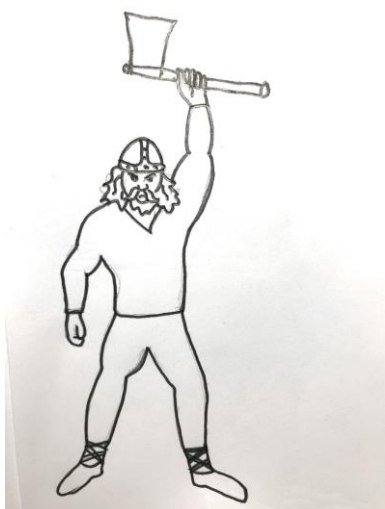
Viikingid võtsid vangi tuhandeid mehi, naisi ja lapsi. Nad hoidsid või müüsid neid orjadena. Viikingid käitusid orjadega sageli jõhkralt. Nad võisid orjadega teha, mida ise tahtsid.

Vahel võis juhtuda, et ori tapeti oma isanda matustel. Seejärel maeti ta koos isandaga. Nii sai ori teenida oma isandat ka pärast surma.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid avastasid tegelikult esimesena Ameerika. See oli umbes 500 aastat enne ametlikku avastamist.

Kes olid viikingid?

Viikingid olid sõdalased Põhja-Euroopast. Nad olid tuntud oma **rüüste-retkede** ja röövimiste poolest. Samas kutsuti neid ka norralasteks või põhja-meesteks. Viiking ei olnud rahvus, vaid see oli amet. Iga vaba elanik võis viikingiks käia. Viikingid **seilasid** merel 700. aastate lõpust 1000. aastateni. Sellele ajastule anti nimeks viikingi-aeg.

rüüsteretk = rüüstamise eesmärgil korraldatud retk
seilama = purjetama

Viikingite elukohad

Viikingite kodumaa asus piir-konnas, mida praegu nimetatakse Skandi-naaviaks. Skandinaavia-maad on Taani, Norra ja Rootsi. Viikingid elasid ka Islandil ja Gröönimaal. Mõned viikingid otsustasid elama jääda ka Atlandi ookeani põhjaosa saartele. Nendel maadel, kuhu nad elama asusid, kehtestasid viikingijuhid end valitsejateks.

Viikingid kodus

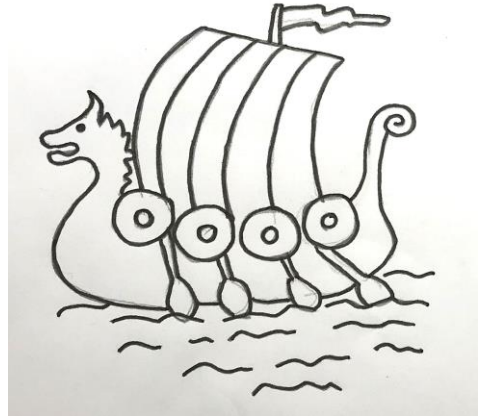
Viikingid kuulusid suurtesse peredesse või **klannidesse**. Neid valitsesid pealikud. Kodus olid viikingid peamiselt talupidajad, käsitöölised ja laevaehitajad. Nad pidasid ka jahti ja püüdsid kala. Nende eluiga oli umbes 50 aastat. Enamik suri ammu enne 50. eluaastat. Ainult vähesed elasid 60-aastaseks.

klann = kogukond, sugukond

Viikingid merel

Viikingid olid oma aja kõige osavamad ja julgemad meremehed. Kompassi sel ajal veel ei teatud. Viikingid kasutasid merel tee leidmiseks päikese ja tähtede

asukohta. Nad sõitsid tamme-puust ehitatud laevadega. Laevade pikkus oli umbes 14–23 meetrit. Sõudjate pinkidel istus 40–60 sõudjat. Igal laeval oli masti otsas sageli säravate värvidega triibuline puri. Heledad kilbid katsid laevu külgedelt. Laevad olid mõlemast otsast suunatavad. Nii sai nendega edasi või tagasi sõita ilma ümber pööramata. Neil olid kõrged kõverad laeva-ninad. Laevaninad olid tavaliselt

nikerdatud draakonite kujutisteks. Neid nimetati sageli seetõttu ka draakoni-laevadeks.

nikerdama = eset või mustrit välja voolima, lõikama

Viikingite rüüste-retked

Viikingid käisid rüüste-retkedel. Nad otsisid nii rikkust ja varandust. Nad tahtsid endale ka uusi maa-valdusi.

Viikingid ilmusid tavaliselt lahte koidu ajal. Niipea kui laevad randa jõudsid, hüppasid sealt välja ägedad sõdalased. Nad karjusid hirmutavalt, rünnates magavaid küla-elanikke. Viikingid tapsid paljud neist ja võtsid ülejäänud orjadeks. Nad kogusid kokku saagi, mida nende laevad suutsid kanda. Siis nad purjetasid minema. Pärast edukat mere-reisi või paari paljud viikingid loobusid merel käimisest. Sageli hakkasid nende asemel mere-retkedel käima nende pojad.

Viikingid ja orjad

Viikingid võtsid vangi tuhandeid mehi, naisi ja lapsi. Nad hoidsid või müüsid neid orjadena. Orjusel oli viikingite eluviisis oluline osa. Viikingid käitusid orjadega sageli jõhkralt. Nad võisid orjadega teha, mida ise tahtsid.

Vahel võis juhtuda, et ori tapeti oma isanda matustel. Seejärel maeti ta koos isandaga. Nii sai ori teenida oma isandat ka pärast surma.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid avastasid tegelikult esimesena Ameerika. See oli umbes 500 aastat enne kui maade-avastaja Christopher Columbus seda tegi.

Viikingite naised

Viikingite naistel oli rohkem vabadust kui teistel naistel. Neil oli **ühiskonnas** ka rohkem võimu. Mehed austasid oma naisi.

ühiskond = inimeste kooselu vorm, suhted ja asutused

Naiste ülesanded

Kuigi mehed oli maja “valitsejad”, oli naistel kodus juhtiv roll. Eriti suur võim oli neil siis, kui nende mehed olid mere-retkel.

Naiste ülesanded kodus olid:

- pere eest hoolitsemine (toidu valmistamine, pesu pesemine, riiete valmistamine),
- loomade eest hoolitsemine,
- maja ja aia eest hoolitsemine.

Loe!

hoolit-se-mine

valmis-ta-mine

Naiste õigused

Naisel võis olla päris oma maja. Ta võis müüa käsitööd.

Tal oli lubatud oma mehest lahutada. Lahu-ta-miseks kutsus naine koju tunnistajad. Vara jagati nii nagu enne abiellumist kirja pandi. Ta võis tagasi küsida abiellumisel saadud **kaasa-vara**.

kaasavara = vara, mis antakse kodunt kaasa pruudile, kes abielludes läheb elama peigmehe juurde

Nais-sõdalased

Paljudes lugudes räägitakse nais-sõdalastest. Neid kutsutakse **valküüri-deks**. Keegi ei tea, kas nad olid päriselt olemas. Kuid need **legendid** olid üsna levinud. Usutakse, et viikingite naised tõesti aeg-ajalt võitlesid. Kindlasti nad oskasid end hädaohu korral kaitsta. Naiste haudadest on leitud isegi paar relva.

valküür - valküürid

legend = rahvajutt ajaloolisest sündmusest või isikust

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingite ajastul võisid viikingi naised olla edukad äri-naised.

Viikingite naised

Viikingite naised nautisid rohkem vabadust kui paljud teised naised. Neil oli **ühis-konnas** ka rohkem võimu. Mehe jaoks oli häbi-väärne naist kahjustada.

ühiskond = inimeste kooselu vorm, suhted ja asutused

Naiste ülesanded

Kuigi mehed oli maja “valitsejad”, oli naistel kodus juhtiv roll. Eriti suur võim oli neil siis kui nende mehed olid mere-retkel.

Naiste ülesanded kodus olid:

- pere eest hoolitsemine (toidu valmistamine, pesu pesemine, riiete valmistamine),
- loomade eest hoolitsemine,
- maja ja aia eest hoolitsemine.

Loe!

hoolit-se-mine

valmis-ta-mine

Kui pere-mees suri, hakkas naine üksinda juhtima talu.

Naiste õigused

Naisel võis olla päris oma maja. Ta võis müüa käsitööd.

Tal oli lubatud oma mehest lahutada. Abielu lõppedes võis ta **kaasa-vara** tagasi nõuda. Lahu-ta-miseks kutsus naine koju tunnistajad. Ta teatas nende ees, et on oma mehest lahutanud. Abielu-lepingus oli kirjas, kuidas vara lahku minnes jagatakse.

kaasavara = vara, mis antakse kodunt kaasa pruudile, kes abielludes läheb elama peigmehe juurde

Nais-sõdalased

Mitmetes lugudes räägitakse nais-sõdalastest, keda tuntakse **valküüri-dena**. Keegi ei tea, kas nad ka päriselt olemas olid. Kuid need **legendid** olid üsna levinud. Võib olla üsna tõe-näoline, et viikingite naised vahel võitlesid. Kindlasti oskasid nad end hädaohu korral kaitsta. Naiste haudadest on leitud isegi paar relva.

valküür - valküürid

legend = rahvajutt ajaloolisest sündmusest või isikust

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingite ajastul võisid viikingi naised olla edukad äri-naised.

Viikingite naised

Viikingite naised nautisid rohkem vabadust kui paljud teised oma-aegsed naised. Neil oli **ühis-konnas** ka rohkem võimu. Naised olid ühiskonna väärtus-likud liikmed. Mehe jaoks oli häbi-väärne naist kahjustada.

ühiskond = inimeste kooselu vorm, suhted ja asutused

Naiste ülesanded

Kuigi mehed oli maja "valitsejad", oli naistel kodus juhtiv roll. Eriti suur võim oli neil siis kui nende mehed olid mere-retkel.

Naiste ülesanded kodus olid:

- pere eest hoolitsemine (toidu valmistamine, pesu pesemine, riiete valmistamine),
- loomade eest hoolitsemine (toitmine, lüpsmine),
- maja ja aia eest hoolitsemine.

Loe!

hoolit-se-mine
valmis-ta-mine

Kui pere-mehe suri, võttis naine tema rolli. Ta hakkas juhtima üksinda talu.

Naise õigused

Naine võis olla päris oma maja. Ta võis müüa käsitööd.

Tal oli lubatud oma mehest lahutada. Abielu lõppedes oli tal õigus **kaasa-vara** tagasi nõuda. Kui naine soovis lahutust, pidi ta kutsuma oma koju tunnistajaid. Ta teatas nende ees, et on oma mehest lahutanud. Abielu-lepingus oli tavaliselt kirjas, kuidas perekonna vara lahutuse korral jagatakse.

kaasavara = vara, mis antakse kodunt kaasa pruudile, kes abielludes läheb elama peigmehe juurde

Nais-sõdalased

Mitmetes Vana-Norra lugudes räägitakse nais-sõdalastest, keda tuntakse **valküüri-dena**. Keegi ei tea täpselt, kas nad ka päriselt olemas olid. Kuid need **legendid** olid üsna levinud. On ju ka teada, et naistel olid suuremad õigused. Seega tundub üsnagi tõenäoline, et viikingite ühiskonna naised aeg-ajalt võitlesid. Kuid kindlasti oskasid nad end hädaohu korral kaitsta. Naiste haudadest on leitud isegi paar relva. Need võivad mõista anda, et mõned naised olid tõesti võitlejad.

valküür - valküürid

legend = rahvajutt ajaloolisest sündmusest või isikust

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingite ajastul võisid viikingi naised olla edukad ärinaised.

Viikingite lapsed

Viikingite lapsed ei saanud olla kaua lapsed. Nad hakkasid varakult aitama oma vanemaid iga-päevastes tegevustes.

Lapse sünn

Viikingid ootasid väga lapse sünni. Lapsele pandi nimi surnud esi-vanema või jumala järgi.

Paljud viikingite lapsed surid varakult.

Lapse-põlv

Lapsepõlv oli raske nii tüdrukutel kui poistel.

Mängimiseks neil eriti aega ei olnud. Lastel tuli aidata oma pere igapäevaste tööde tegemisel.

Lastel olid mõned puidust mängu-asjad, millega mängida. Mängiti väikeste laevade, mõõkade, nukkude ja **looma-figuuri-dega**.

figuur = kuju

Kodused ülesanded

Poisid õppisid isadelt selgeks kõik meeste tööd.

Nad õppisid:

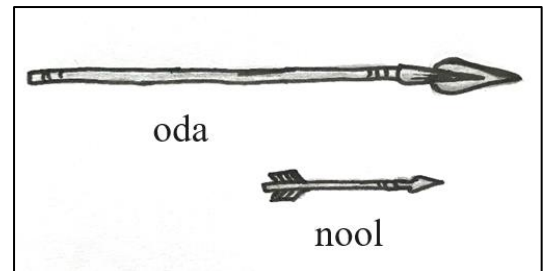
- põldu kündma,
- vilja külvama,
- saaki koristama,

- loomi kasvatama,
- kasutama oda, kirvest, nuga ja noolt.

Tüdrukud aga õppisid emadelt erinevaid taluga seotud töid. Nad pidid õppima:

- söögi-tegemist,
- pesu pesemist,
- riiete õmblemist,
- kudumist,
- koris-tamist,
- **mõdu** ja õlle **pruuli-mist**,
- loomade eest hoolitsemist,
- aia eest hoolitsemist.

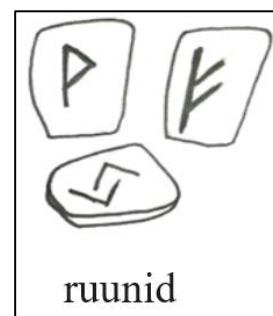
mõdu = meest kääritatud alkohoolne jook
 pruulimine = õlle või mõdu valmistamine

Kool ja haridus

Viikingite lapsed ei käinud koolis. Kogu hariduse said nad kodus.

Lapsed õppisid laulma, luuletama ja **saagasid** rääkima. Nad said teadmisi ka eakate jutustatud lugude kaudu.

Rikkamate perede lapsed õppisid lugema ja lõikama **ruune**. Ruunid olid viikingite tähestiku tähed.

saaga = jutustus esi-vanematest või kangelastest

Täis-kasvanuks saamine

Tol ajal said lapsed täiskasvanuks varem kui tänapäeval. Poisid said täiskasvanuks 16-aastaselt. Tüdrukud seevastu said täiskasvanuks siis, kui nad abiellusid. Nad abiellusid sageli juba 12-aastaselt.

Hei! Kas sa teadsid?

Poiste kaklemine oli osa elust. See muutis poisid osavateks võitlejateks. Nad pidid saama tugevaks.

Viikingite lapsed

Viikingite lapsed ei saanud olla kaua lapsed. Nad hakkasid varakult aitama oma vanemaid iga-päevastes tegevustes.

Lapse sünd

Viikingite ühis-konnas oli lapse sünd väga oodatud. Lapsed said omale nime surnud esi-vanema või jumala järgi.

Paljud viikingite lapsed surid varakult.

Lapse-põlv

Lapsepõlv oli raske nii tüdrukutel kui poistel. Mängi-miseks neil eriti aega ei olnud. Lapsed pidid töötama juba väikesest peale. Neil tuli aidata oma pere iga-päevaste tööde tegemisel.

Lastel olid mõned puidust mängu-asjad, millega mängida. Nendeks olid väikesed laevad, mõõgad, nukud ja **looma-figuurid**.

figuur = kuju

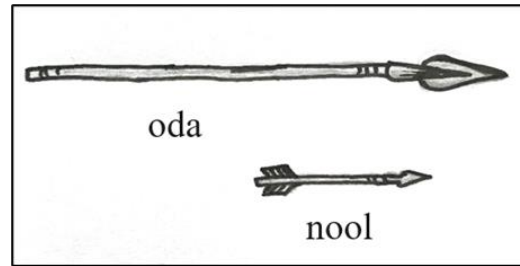
Kodused ülesanded

Poisid õppisid isadelt selgeks kõik meeste tööd. Nad õppisid:

- põldu kündma,
- vilja külvama,
- saaki koristama,
- loomi kasvatama,

- kasutama oda, kirvest, nuga ja noolt.

Tüdrukud aga õppisid emadelt erinevaid maja-pidamisega seotud oskusi.

Nad pidid õppima:

- söögi-tegemist,
- pesu pesemist,
- riiete õblemist,
- kudumist,
- koristamist,
- **mõdu** ja õlle **pruuli-mist**,
- loomade eest hoolitsemist,
- aia eest hoolitsemist.

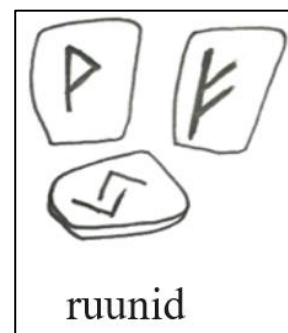
mõdu = meest kääritatud alkohoolne jook
 pruulimine = õlle või mõdu valmistamine

Mõnikord aitasid tüdrukud ka saaki koristada.

saaga = jutustus esi-vanematest või kangelastest

Kool ja haridus

Viikingite lapsed ei käinud koolis. Kogu hariduse said nad kodus. Mõned poisid saadeti mõne sugulase pere juurde õppima. Lapsed õppisid laulma, luuletama ja **saagaid** rääkima. Nad said teadmisi ka eakate jutustatud lugude kaudu. Mõned tüdrukud ja enamik poisse õppisid lugema ja lõikama **ruune**. Ruunid olid viikingite iidse tähestiku tähed. Paljud rikkad pered maksid selle eest, et lapsed õpiksid ruune. Viikingite ühiskonnas austati kõiki, kes oskasid ruune lugeda.

Täis-kasvanuks saamine

Tol ajal said lapsed täiskasvanuks varem kui täna-päeval. Poisid said täiskasvanuks 16-aastaselt. Tüdrukud said täiskasvanuks siis, kui nad olid abiellunud. Nad abiellusid väga noorelt, sageli juba 12-aastaselt.

Hei! Kas sa teadsid?

Poiste kaklused oli osa elust. See parandas nende võitlus-oskusi. Poisid pidid saama tugevaks ja enese-kindlaks.

Viikingite lapsed

Viikingite lapsed ei saanud olla kaua lapsed. Nad hakkasid varakult aitama oma vanemaid iga-päevastes tegevustes.

Lapse sünd

Viikingite ühiskonnas oli lapse sünd väga oodatud. Tavaliselt sai laps omale nime surnud esi-vanema või mõne jumala järgi.

Kuna see aeg oli raske, siis paljud viikingite lapsed surid varakult.

Lapse-põlv

Lapsepõlv oli raske nii tüdrukutel kui poistel. Mängi-miseks neil eriti aega ei olnud. Lapsed pidid töötama juba väikesest peale. Neil tuli aidata oma pere igapäevaste tööde tegemisel.

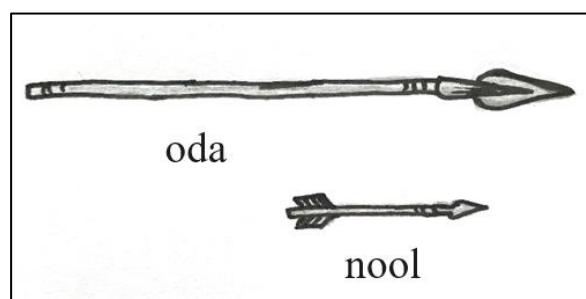
Siiski olid lastel ka mõned puidust mängu-asjad, millega mängida. Nendeks olid näiteks väikesed laevad, mõõgad, nukud ja **looma-figuurid**.

figuur = kuju

Kodused ülesanded

Poisid õppisid isadelt selgeks kõik meeste tööd. Nad õppisid olema nii põllumehed, jahi-mehed kui ka sõdalased. Neil tuli selgeks saada, kuidas:

- põldu künda,
- vilja külvata,
- saaki koristada,
- loomi kasvatada,
- kasutada relvi, nagu oda, kirves, nuga ja nool.

Mõõgad polnud enamiku viikingite seas popu-laarsed. Nende valmistamine oli liiga kallis. Mõõku kasutasid ainult rikkad viikingid.

Tüdrukud pidid aga emadelt õppima palju maja-pidamisega seotud oskusi.

Nad pidid õppima:

- söögi-tegemist,
- pesu pesemist,
- riiete õmblemist,
- koristamist,
- õlle ja **mõdu pruuli-mist**,
- loomade eest hoolitsemist,
- aia eest hoolitsemist.

mõdu = meest kääritatud alkohoolne jook
pruulimine = õlle või mõdu valmistamine

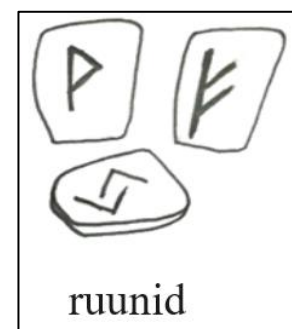
Mõnikord aitasid tüdrukud ka saaki koristada.

Kool ja haridus

Viikingi-ajal ei käinud lapsed koolis. Kogu

hariduse said nad kodus. Mõned poisid saadeti mõne sugulase või lugu-peetud pere juurde elama. Nii tüdrukud kui poisid õppisid laulma, luuletama ja **saagaid** rääkima. Nad omandasid teadmisi ka eakate jutustatud lugude kaudu.

Mõned tüdrukud ja enamik poisse õppisid lugema ja lõikama **ruune**. Ruunid olid viikingite kasutatud iidse tähestiku tähed. Paljud rikkad pered maksid selle eest, et lapsed õpiksid ruune. Viikingite ühiskonnas austati ja imetleti kõiki, kes oskasid ruune lugeda.

saaga = jutustus esi-vanematest
või kangelastest

Täis-kasvanuks saamine

Tol ajal said lapsed täiskasvanuks varem kui tänapäeval. Poisid olid juba 10-aastaselt nagu täiskasvanud. Kuid seaduslikult said nad täiskasvanuks 16-aastaselt. Tüdrukud said täiskasvanuks siis, kui nad olid abiellunud. Nad abiellusid väga noorelt, sageli juba 12-aastaselt.

Hei! Kas sa teadsid?

Poiste oma-vaheline kaklemine oli osa elust. See lahendas probleeme ja samas parandas võitlus-oskusi. Poisid pidid saama tugevaks ja enese-kindlaks.

Viikingite välja-nägemine

Viikingitele oli välimus väga tähtis. Neile oli oluline olla puhas ja hea välja näha.

Välimus ja enese-hoolitsus

Meeste keskmine pikkus oli 171 cm. Naiste keskmine pikkus oli aga 158 cm.

Nii meeste kui naiste juuksed olid blondid, punased ja tumedad.

Meestel oli ees pikk tukk ja kuklal lühikesed juuksed. Naiste juuksed olid tavaliselt pikad. Nad sidusid oma juuksed kuklal sõlme. Nad kaunis-tasid oma juuksed värvilise lindiga.

Viikingid käisid vannis üks kord nädalas. Aga ainult puhtast olemisest ei piisanud. Nad kammisid ja sättisid oma juukseid. Nad **pleegi-tasid** oma juukseid heledamaks.

pleegitama = heledamaks muutma

Meestel olid musklid. Neil oli

lühike või pikk habe. Mehed muutsid ka oma hambaid. Nad tegid oma hammas-tesse **horison-taalsed** jooned. Nad värvisid need jooned

horisontaalne joon

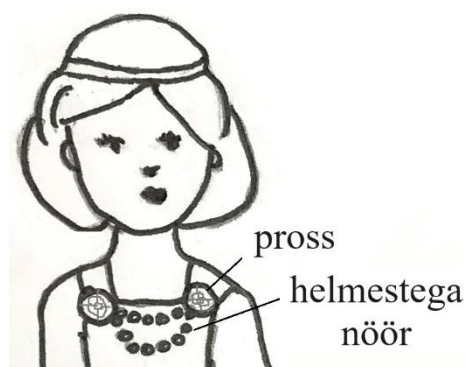
punaseks. Arvatavasti tahtsid nad nii hirmsad välja näha.

Ka viikingite riided pidid sirged olema. Viikingid triikisid riideid kuumade kividega.

Riietus

Viikingite riided olid tehtud linast ja villast. Talvel kasutasid nad ka looma-nahku. Need hoidsid sooja. Viikingid armastasid värvilisi ja mustrilisi riideid. Eriti meeldisid neile punane ja sinine värv. Jalas kandsid nad pehmest nahast kingi ja saapaid.

Naistel olid seljas pikad kleidid või seelikud. Neil oli kleidi all alusseelik. Mõlema õla peal olid suured **prossid**. Nende vahel oli värviliste **hilmestega** nõör. Viikingite naised kandsid ka vööd. Selle küljes oli väike kott. Naistel oli sall ümber pea. Nad võisid kanda ka väikest mütsi.

Meestel aga olid seljas püksid, **tuunikad** ja mantlid. Tuunika all oli neil pikk särk. Peas kandsid mehed mütsi.

tuunika = särgitaoline pikem riietusese

Võitluse varustus

Võitluses kasutasid viikingid kaitseks rauast kiivreid ja kilpi. Need kiivrid olid ilma sarvedeta. Sarved oleksid igale poole kinni jäänud. Nende relvadeks olid tavalised tööriistad. Mõnel oli ka mõõk või oda.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid kandsid villaseid sokke. Need erinesid tänapäevastest kootud sokkidest.

Viikingite välja-nägemine

Viikingitele oli välimus väga tähtis. Nad pingutasid selle nimel palju.

Välimus ja enese-hoolitsus

Meeste keskmine pikkus oli 171 cm. Naiste keskmine pikkus oli aga 158 cm.

Nii meeste kui naiste juuksed olid blondid, punased ja tumedad. Meestel oli ees pikk tukk ja kuklal lühikesed juuksed. Naiste juuksed olid tavaliselt pikad. Nad sidusid oma juuksed kuklal sõlme. Nad kaunis-tasid oma juuksed värvilise lindiga. Ka rikkad mehed kandsid paela oma juuste paigal hoidmiseks.

Viikingid käisid vannis üks kord nädalas. Teised selle aja inimesed pesid end harvemini. Aga ainult puhtast olemisest ei piisanud. Nad kammisid ja sättisid oma juukseid. Nad **pleegi-tasid** neid ka heledamaks.

Tänu raskele tööle, olid meestel tugevad lihased. Neil võis olla

pleegitama = heledamaks muutma

lühike või pikk habe. Nende habe oli alati hästi hoolit-setud. Mehed muutsid ka oma hambaid. Nad tegid oma ülemis-tesse hammas-tesse

horison-taalsed jooned. Arvatavasti värvisid

nad need jooned punaseks. Keegi ei tea, miks nad seda tegid. See võis olla hirmu teki-tamiseks või staatuse näitamiseks.

—
horisontaalne joon

Ka viikingite riided pidid sirged olema. Viikingid triikisid riideid kuumade kividega.

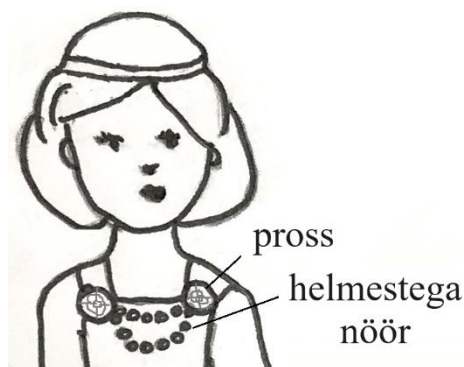
Riietus

Nii mehed kui naised kandsid linaseid ja villaseid riideid. Talvel kasutasid nad ka looma-nahku, et hoida sooja. Viikingid armastasid värvilisi ja mustrilisi riideid. Nende riided olid sinised, punased, kollased ja rohelised. Jalas olid neil nahast käsitsi valmistatud kingad ja saapad.

Naistel olid seljas tavaliselt pikad kleidid või seelikud. Nad kandsid kleitide all seelikuid. Naised kinnitasid kleidid

õlgade juurest kahe suure **prossiga**. Nende vahel oli sageli värviliste **helistega** nõör.

Naiste riietuse juurde kuulus ka vöö. Selle küljes rippus väike nahk-kott. Naistel olid sallid ümber pea. Nad võisid kanda ka väikseid mütse.

Meestel aga olid seljas püksid, **tuunikad** ja mantlid. Tuunika all oli neil pikk särk. Peas kandsid mehed mütse.

tuunika = särgitaoline pikem riietuse

Võitluse varustus

Viikingeid kujutatakse sageli kiivritega, millel on sarved. Kuid tõelised viikingid ei kandnud sarvedega kiivreid. Need oleksid kergesti igale poole kinni jäänud. Võitluses kasutasid viikingid kaitseks rauast kiivreid ja kilpi. Nende relvadeks olid tavalised tööriistad. Mõnel mehel oli ka mõök või oda.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid kandsid ka villaseid sokke. Need erinesid tänapäevastest kootud sokkidest.

Viikingite välja-nägemine

Viikingitele oli välimus väga tähtis. Nad pingutasid selle nimel palju. Neile oli väga oluline olla puhas ja hea välja näha.

Välimus ja enese-hoolitsus

Meeste keskmine pikkus oli 171 cm. Naiste keskmine pikkus oli aga 158 cm.

Nii mehed kui naised olid blondide, punaste ja tumedate juustega. Meestel oli ees pikk tukk ja kuklal lühikesed juuksed. Naiste juuksed olid tavaliselt pikad. Nad sidusid oma juuksed kuklal sõlme ja kaunistasid värvilise lindiga. Ka jõukad mehed kandsid pikka paela oma juuste paigal hoidmiseks.

Viikingid käisid vannis üks kord nädalas. Teised selle aja inimesed olid harjunud end harvemini pesema. Aga ainult puhtast olemisest ei piisanud. Juukseid tuli ka kammida ja õigesti sättida. Nad **pleegi-tasid** juukseid heledamaks.

pleegitama = heledamaks muutma

Tänu iga-päevasele raskele tööle, olid

meestel tugevad lihased. Neil võis olla hoolitsetud lühike või pikk habe. Neil oli ees pikk tukk ja kuklal lühikesed juuksed. Mehed muutsid ka oma hambaid. Nad tegid oma ülemistesse hammastesse **horison-taalsed** jooned. Teadlased usuvad, et nad täitsid vaod punase värviga. Keegi ei tea, miks nad seda tegid. See võis olla rituaal, mille abil nad tahtsid hirmu tekitada. See võis ka näidata saavutusi või staatust.

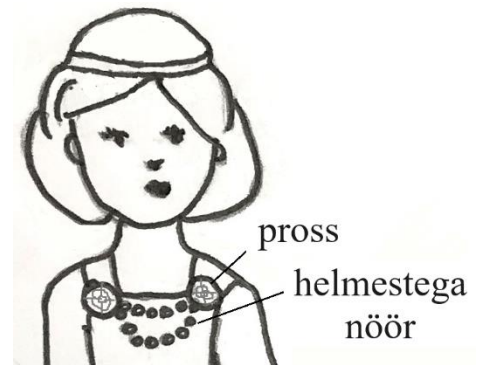
—
horisontaalne joon

Ka riided pidid sirged olema. Nad triikisid neid kuumade kividega.

Riietus

Nii meeste kui naiste riided olid kahe-kihilised. Nad kandsid linaseid alusriideid ja villaseid pealis-riideid. Linasest riided olid pehmed ja aitasid keha hoida jahedana. Villased riided olid soojad ja pidasid hästi vastu. Talvel kasutasid nad ka looma-nahku, et hoida sooja. Viikingid armastasid värvilisi ja muustrilisi riideid. Sinine ja punane olid popu-laarsed värvid kogu viikingi-ajal. Nad kasutasid ka rohelist ja kollast. Jalas olid neil nahast käsitsi valmistatud kingad ja saapad.

Seljas kandsid naised tavaliselt pikki kleite või seelikuid. Kleitide all kandsid nad alus-seelikut. Naised kinnitasid kleidid õlgade juurest kahe suure metallist **prossiga**. Nende vahel oli värviliste **hilmestega** nõör. Naiste riietuse juurde kuulus ka vöö. Selle külge riputati väike nahk-kott, milles nad hoidsid väikseid esemeid. Naistel olid peas sallid või väikseid mütsid.

Mehed aga kandsid pükse, **tuunikaid** ja mantleid.

Tuunika all oli neil pikk särk. Mehed kandsid peas mütse.

tuunika = särgitaoline pikem riietuse

Võitluse varustus

Viikingeid kujutatakse sageli kiivritega, millel on sarved. Kuid tõelised viikingid ei kandnud sarvedega kiivreid. Need poleks olnud kuigi praktilised. Need oleks võinud kergesti takerduda kõigesse, mis neile ette tuleb. Võitluses kasutasid viikingid kaitseks rauast kiivreid ja kilpi. Nad olid relvastatud tavaliste tööriistadega. Mõned viikingid kasutasid ka mõõka või oda.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid kandsid ka villaseid sokke, mis erinesid tänapäevastest kootud sokkidest.

Viikingite mängud ja meele-lahutus

Nii nagu tänapäeva inimesed, oskasid ka viikingid end lõbustada. Viikingid mängisid lauamänge. Nad nikerdasid oma lastele puust mänguasju. Viikingid armastasid muusikat, tantsu, luulet ja lugusid rääkida. Neile meeldis juua õlut ja mõdu. Nende seas olid populaarsed ka **hasart-mängud**.

hasartmäng = õnnemäng raha peale

Lauamängud

Lauamängud olid populaarseks aja-viiteks nii rikaste kui vaeste seas. Viikingid valmistasid mängu-lauad puidust. Nupud tegid nad peamiselt kivist, puidust või luust. Viikingid kasutasid ka klaasi, sarvi ja **mere-vaiku**.

merevaik = okaspuude väga ammu kõvastunud vaik

Viikingid mängisid selliseid lauamänge, mis õpetasid ründama. Need olid sõja-mängud. Sel ajal mängiti ka juba malet ja kabet. Lisaks sellele nad pidasid täringu veere-ta-mise võistlusi.

Tegevused õues

Väga populaarne oli mängida õues erinevaid mänge. Nad mängisid näiteks erinevaid palli-mänge. Samas sõna “mäng” tähendas nende jaoks ka sporti. Nende võitlus-mängud olid:

- vibu-laskmine,
- maadlus,

- vehkle-mine,
- kivi-heitmine,
- mõõga-mäng,
- jooksmine,
- ujumine,
- köie-vedu.

Viikingid oskasid ka uisutada. Nad valmistasid uiske loomade luudest.

Nad sidusid need paeltega jalgade külge.

Viikingite mängudes võis kergesti viga saada. Naised neid mängu ei mänginud.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid pidasid pidulikel
koos-viibimistel söömis-võistlusi.

Viikingite mängud ja meele-lahutus

Nii nagu tänapäeva inimesed, oskasid ka viikingid end lõbustada. Nad mängisid agaralt lauamänge. Nad nikerdasid oma lastele puust nukke ja mänguasju. Viikingid armastasid muusikat, tantsu, luulet ja jutu-vestmist. Neile meeldis juua õlut ja mõdu. Nende seas olid populaarsed ka **hasart-mängud**.

hasartmäng = õnnemäng raha peale

Lauamängud

Lauamängud olid populaarseks aja-viiteks nii rikaste kui vaeste seas. Viikingid valmistasid mängu-lauad puidust. Mängu-nupud tegid nad peamiselt kivist, puidust või luust. Viikingid kasutasid ka klaasi, sarvi ja **mere-vaiku**.

merevaik = okaspuude väga ammu kõvastunud vaik

Viikingid mängisid selliseid lauamänge, mis õpetasid mängijaid ründama. Need olid sõja-mängud. Sel ajal mängiti ka juba malet ja kabet. Lisaks sellele nad pidasid täringu veere-ta-mise võistlusi.

Tegevused õues

Väga populaarne oli mängida õues erinevaid mänge. Nad mängisid näiteks erinevaid palli-mänge. Samas sõna “mäng” tähendas nende jaoks ka sporti. Nende võitlus-mängud olid:

- vibu-laskmine,
- maadlus,
- vehkle-mine,

- kivi-heitmine,
- mõõga-mäng,
- jooksmine,
- ujumine,
- köie-vedu.

Viikingid oskasid ka uisutada. Nad valmistasid uisud loomade luudest.

Nad sidusid need jalgade külge nahk-paeltega.

Viikingite mängudes võis kergesti viga saada. Naised nendel mängudel ei osalenud. Nad kogunesid mehi vaatama.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid pidasid pidulikel
koos-viibimistel söömis-võistlusi.

Viikingite mängud ja meele-lahutus

Nii nagu tänapäeva inimesed, oskasid ka viikingid end lõbustada. Viikingid mängisid lauamänge. Nad nikerdasid oma lastele puust nukke ja mängu-asju. Viikingid armastasid muusikat, tantsu, luulet ja jutu-vestmist. Neile meeldis juua õlut ja mõdu. Nende seas olid populaarsed ka **hasart-mängud**.

Lauamängud

hasartmäng = õnnemäng raha peale

Vaiksematel perioodidel mängisid viikingid lauamänge. Need olid populaarseks aja-viiteks nii rikaste kui vaeste seas. Viikingid valmistasid mängu-lauad puidust. Nad kaunistasid lauad keeruliste nikerdustega. Mängu-nupud tegid nad peamiselt kivist, puidust ja luust. Viikingid kasutasid ka klaasi, sarvi ja **merevaiku**.

merevaik = okaspuude väga ammu kõvastunud vaik

Vahel kasutasid nad nuppude tegemiseks ka elevandi-luid ja morsa kihvasid. Viikingid armastasid mängisid selliseid lauamänge, mis õpetasid mängijaid planeerima rünnakuid. Need olid sõja-mängud. Sel ajal mängiti ka juba malet ja kabet. Lisaks sellele nad pidasid täringu veere-ta-mise võistlusi.

Tegevused õues

Väga populaarne oli mängida õues erinevaid mänge. Viikingid armastasid eriti neid mänge, mis aitasid nende keha arendada. Nad mängisid näiteks erinevaid palli-mänge nii maal kui jää peal. Samas sõna “mäng” tähendas nende jaoks ka sporti. Nende võitlus-mängud olid:

- vibu-laskmine,
- maadlus,
- vehkle-mine,

- kivi-heitmine,
- mõõga-mäng,
- jooksmine,
- ujumine,
- köie-vedu.

Viikingid oskasid ka uisutada. Nad valmistasid uisud lehma või hobuse sääre-
luudest. Nad sidusid need jalgade külge nahk-paeltega.

Viikingid mängisid julmalt. Ei olnud haruldane, kui keegi sai viga või isegi
tapeti. Naised nendel mängudel ei osalenud, kuid nad kogunesid mehi vaatama.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid pidasid pidulikel
koos-viibimistel söömis-võistlusi.

Pulma-kombed

Viikingid ei abiellunud armastuse pärast.

Korraldatud abielu

Pered leppisid omavahel kokku laste abiellumise. Seejärel peigmees ja pruut **kihlusid**. Kihludes maksis peigmehe perekond tüdruku perele pruudi eest.

kihluma = abiellumises kokku-leppima

Enne pulma-tsere-mooniat

Vanemad korraldasid pulmi. Enne pulmi pidi peigmees endale muretsema mõõga. See pidi olema mõne esivanema mõõk.

Enne **tsere-mooniat** võttis pruut peast oma pea-ehte. Seejärel pani ta pähe pulma-krooni. Pea-ehte hoidis ta alles oma tulevase tütre jaoks.

tseremoonia = pidulik sündmus, millel on oma traditsioonid ja reeglid

Pulmad

Pulmad peeti reedel. Tseremoonia ajal kandis peigmees oma mõõka. Erilisi pulma-riideid ei kandnud ei pruut ega peigmees. Tseremoonia alguses

ohverdati või pühendati jumalatele üks loom. Seejärel kinkis peigmees oma mõõga pruudile. Ka pruut kinkis peigmehele mõõga.

Siis andsid nad üks-teisele sõrmused. Pruudi isa maksis pruut-paarile kaasavara.

ohverdama = midagi loovutama

Peale pulma-tseremooniat

Pärast tseremooniat hakkas pidu. Saali minnes aitas peigmees oma pruudi üle läve. Seejärel lükkas ta oma mõõga saalis olevasse sambasse. Sügavale läinud mõõk ennustas rohkelt õnne ja palju lapsi. Järgmisel hommikul sidus pruut oma juuksed kinni. Ta kattis need riidega. See näitas, et ta on nüüd abielu-naine. Seejärel andis peigmees talle oma maja võtmed. Võtmed **sümboli-seerisid** naise võimu majas.

sümboliseerima = sümboliks olema

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid abiellusid noorelt. Naised abiellusid tavaliselt 12–15-aastaselt. 20-aastaselt olid peaaegu kõik mehed ja naised abielus.

Pulma-kombed

Viikingite ajastul ei abiellutud armastuse pärast. Abielu oli pigem leping kahe perekonna vahel.

Korraldatud abielu

Pered leppisid omavahel kokku laste abiellumise. Seejärel paar **kihlus**. Kihludes maksis peigmehe perekond tüdruku perele pruudi eest.

kihluma = abiellumises kokku-leppima

Enne pulma-tsere-mooniat

Kui paar oli kihlunud, hakkasid nende vanemad pulmi korral-dama. Enne pulmi pidi peigmees soetama mõõga ühelt oma esi-vanemalt.

Enne **tsere-mooniat** eemaldas pruut oma peas oleva kullatud peaehte. Seejärel asendas ta selle pulma-krooniga. Pea-ehte hoidis ta alles oma tulevase tütre jaoks.

tseremoonia = pidulik sündmus, millel on oma traditsioonid ja reeglid

Pulmad

Pulmad peeti reedel. Tseremoonia ajal kandis peigmees oma mõõka. Ta võis kanda ka vasarat või kirvest. Erilisi pulma-riideid ei kandnud ei pruut ega peigmees.

Tseremoonia alguses pulmalised

ohver-dasid või pühendasid jumalatele ühe looma. Seejärel kinkis peigmees oma mõõga pruudile. Pruut pidi hoidma seda nende tulevase poja

jaoks. Ka pruut kinkis peigmehele mõõga. Siis vahetasid nad sõrmused. Pruudi isa maksis pruut-paarile kaasavara.

ohverdama = midagi loovutama

Peale pulma-tseremooniat

Pärast tseremooniat algas pidu. Saali sisenemisel aitas peigmees pruudi üle läve. Seejärel lükkas ta oma mõõga saalis olevasse sambasse. Sügavale läinud mõõk ennustas rohkelt õnne ja palju lapsi.

Järgmisel hommikul sidus pruut oma juuksed kinni. Ta kattis need riidega. Seejärel andis peigmees talle oma maja võtmed. Võtmed **sümboli-seerisid** naise võimu majas.

sümboliseerima = sümboliks olema

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid abiellusid noorelt. Naised abiellusid tavaliselt 12–15-aastaselt. 20-aastaselt olid peaaegu kõik mehed ja naised abielus.

Pulma-kombed

Viikingite pulmakombed erinesid tänapäeva pulmakommetest. Viikingite ajastul ei abiellutud armastuse pärast. Abielu oli pigem leping kahe perekonna vahel.

Korraldatud abielu

Peigmehe ja pruudi perekond leppisid omavahel kokku laste abiellumise. Seejärel paar **kihlus**. Kihludes maksis peigmehe perekond tüdruku perele pruudi eest.

kihluma = abiellumises kokku-leppima

Enne pulma-tseremooniat

Kui paar oli kihlunud, hakkasid noorpaari vanemad pulmi korraldama. Enne pulmi pidi peigmees soetama mõõga ühelt oma esivanemalt. Pole kindel, kust ta selle mõõga võttis. Ta võis võtta selle oma surnud esivanema hauast. Samas võib-olla sai ta mõõga hoopis oma elavalt sugulaselt.

Vahetult enne **tseremooniat** eemaldas pruut ümber pea oleva kullatud peaehte. Sellist ehet kandsid vallalised naised koos lahtiste juustega. Seejärel asendas ta selle pulma-krooniga. Peaehte hoidis ta alles oma tulevase tütre jaoks.

tseremoonia = pidulik sündmus, millel on oma traditsioonid ja reeglid

Pulmad

Seejärel toimusid pulmad. Tseremoonia ajal kandis peigmees oma mõõka. Ta võis kanda ka vasarat või kirvest. Selline varustus võis **sümboli-seerida** Thori, kes oli sõja-

jumal. Erilisi pulma-riideid ei kandnud ei pruut ega peigmees. Pulmad peeti reedel, kuna see oli viljakuse-jumalanna Friggi päev. Tseremoonia algas jumalate tähele-panu pälvi-misega. Jumalatele, kas **ohver-dati** või pühendati üks loom. Seejärel kinkis peigmees oma esivanemalt saadud mõõga pruudile. Pruut pidi hoidma seda nende tulevase poja jaoks. Ka pruut kinkis peigmehele mõõga. Siis vahetasid nad sõrmused ja tōotused. Pruudi isa maksis pruut-paarile kaasavara.

sūmboliseerima = sūmboliks olema
ohverdama = midagi loovutama

Peale pulma-tseremooniat

Pärast tseremooniat suundus pruutpaar koos külalistega saali pidutsema. Saali sisenemist aitas peigmees oma pruudi üle läve. Seejärel lūkkas ta oma mõõga saalis olevasse sambasse. Sūgavale lāinud mõõk ennustas rohkelt õnne ja palju lapsi.

Jārgmisel hommikul sidus pruut oma juuksed kinni ja kattis riidega. See nāitas tema staatust abielu-naisena. Seejärel andis peigmees talle oma maja vōtmed. Vōtmed sūmboliseerisid naise tāhtsat rolli ja suurt vōimu majas.

Hei! Kas sa teadsid?

Viikingid abiellusid noorelt. Naised abiellusid tavaliselt 12–15-aastaselt. 20-aastaseks olid peaaegu kõik mehed ja naised abielus

Matuse-kombed ja -uskumused

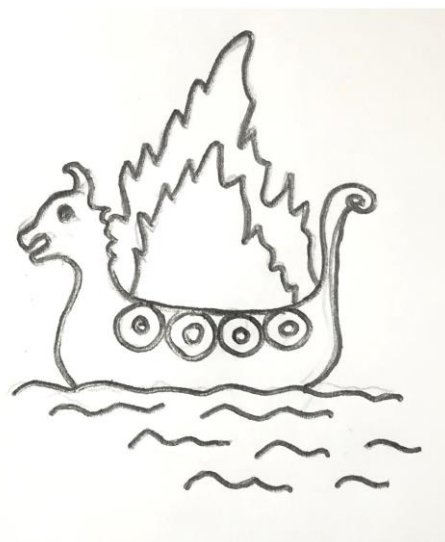
Viikingitel oli mitmeid matuste **rituaale**. Nad kas tuhastasid või matsid oma surnud.

rituaal = tava, kombe-talitus, tseremoonia
urn = nõu, mille sees hoitakse surnu tuhka

Tuhas-tamine

Üheks tuhastamise viisiks oli surnu põleta-mine matuse-tulel. Pärast tuhastamist pandi tuhk **urni** sisse. Urn koos tuhaga maeti hauda või kivi-hunniku alla.

Viikingid võisid põletada surnu-keha ka koos laevaga. Seda tehti harva, sest laevad olid kallid. Nad panid surnu laeva peale ja see lasti merele. Nad lasid laeva pihta põleva noole. Nii hakkas laev põlema.

Matmine

Viikingid matsid oma surnud hauda-desse või haua-küngas-tesse. Haua-künkasse mahtus matma mitu surnukeha. Nad matsid surnud ka kõrvuti olevatesse küngastesse. Need olid nagu surnu-aiad. Viikingid andsid hauale kivide abil laeva kuju. Tähtsamad viikingid maeti koos oma tegelike laevadega.

Matuse-tseremoonia

Viikingid riietasid surnukeha uutesse riietesse. Tseremoonia toimus laulude, toidu ja alkoholiga. Viikingid matsid või põletasid kingitused koos surnuga. Neid kingitusi tuntakse **haua-panustena**. Need võisid olla nii relvad, ehted kui ka orjad.

Surnute ellu-ärkamine

Viikingid uskusid, et surnu ärkab taas ellu. Nad arvasid, et head surnud elavad oma **kalmus** ja kaitsevad seda. Samas kurjad tulevad oma kalmust välja paha tegema. Et seda ei juhtuks, tegid viikingid mitmeid rituaale:

kalm = haud, hauaküngas

- Nad asetasiid surnu rinnale lahtised käärid.
- Nad sidusid lahkunu suured varbad kokku, et ta ei saaks käia.
- Kirstu kandjad peatusid enne majast välja astumist. Nad liigutasid kirstu nii, et tekkis risti kuju.
- Nad kandsid laiba välja jalad ees. Nii ei näinud see teed.
- Nad keerasid lahkunu poolt kasutatud toolid tagurpidi.

Hei! Kas sa teadsid?

Saaremaalt Salmelt leiti liiva alla maetud kaks viikingi-laeva. Need olid maetud koos hukkunud viikingitega. Need laevad ehitati 50-100 aastat enne viikingi-aega.

Matuse-kombed ja -uskumused

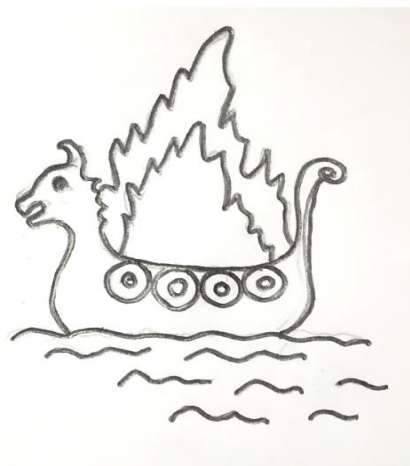
Viikingitel oli palju erinevaid **rituaale** seoses surnute ära-saatmisega. Viikingeid saadeti ära kahel viisil – tuhas-tamise või matmise teel.

rituaal = tava, kombe-talitus, tseremoonia
urn = nõu, mille sees hoitakse surnu tuhka

Tuhastamine

Surnu-keha põleta-mine matuse-tulel oli levinud kõige varasemate viikingite seas. Pärast tuhastamist maeti see tavaliselt koos **urniga**. Urn koos tuhaga maeti kas hauda või kivi-hunniku alla.

Viikingid võisid põletada surnukeha ka koos laevaga. Seda tehti harva, sest laevad olid kallid. Nad panid surnu laeva peale ja see lasti merele. Hiljem nad süütasid laeva kaldalt põleva noolega põlema.

Matmine

Surnukehade matmis-kohad olid erinevad.

Viikingid matsid oma surnud haudadesse või haua-küngastesse.

Hauakünkasse mahtus matma mitu surnukeha. Nad matsid surnud ka kõrvuti olevatesse küngastesse. Need olid nagu surnu-aiad.

Matuse-rituaalides oli oluline osa laevadel. Laev sümboli-seeris ohutut liikumist haua-tagusesse ellu. Sellepärast andsid viikingid hauale laeva kuju. Seda tehti kivide abil. Tähtsamad viikingid maeti koos oma tegelike laevadega.

Matuse-tseremoonia

Viikingid riietasid surnukeha uutesse riietesse. Tseremoonia toimus laulude, toidu ja alkoholiga. Viikingid matsid või põletasid kingitused koos kingi-saajaga. Neid kingitusi tuntakse **haua-panustena**. Need võisid olla nii relvad, ehted kui ka orjad.

Surnute ellu-ärkamine

Viikingid uskusid, et peale matmist ärkab surnu taas ellu.

Nad arvasid, et head surnud elavad oma **kalmus** ja kaitsevad seda haua-röövlite eest. Aga kurjad surnud tulid oma kalmust välja paha tegema. Viikingid tegid selle vältimiseks mitmeid rituaale:

- Nad asetasid surnu rinnale lahtised käärid.
- Nad sidusid lahkunu suured varbad kokku, et ta ei saaks käia.
- Nad surusid lahkunu küüned talle taldade alla.
- Kirstu kandjad peatusid enne majast välja astumist. Nad liigutasid kirstu nii, et tekkis risti kuju.
- Nad kandsid laiba välja jalad ees. Nii ei näinud see, millist teed nad matmiskohta läksid.
- Nad keerasid lahkunu poolt kasutatud toolid tagurpidi.

kalm = haud, hauaküngas

Hei! Kas sa teadsid?

Saaremaalt Salmelt leiti liiva alla maetud kaks viikingi-laeva. Need olid maetud koos hukkunud viikingitega. Need laevad ehitati 50-100 aastat enne viikingi-aega. Hauas olid ka mõõgad, kilbid, noad, noole-otsad ja mängu-täringud.

Matusekombed ja -uskumused

Viikingi-ajal oli palju erinevaid uskumusi ja **rituaale** seoses surnute ära-saatmisega. Viikingid saadeti ära kas tuhasta-mise või matmise teel.

rituaal = tava, kombe-talitus, tseremoonia
urn = nõu, mille sees hoitakse surnu tuhka

Tuhastamine

Matuse-tulel surnu-keha põletamine oli levinud kõige varasemate viikingite seas. Pärast tuhastamist võisid nad tuha ka matta. Tavaliselt maeti see **urniga** haudadesse või kivi-hunnikute alla.

Viikingid võisid põletada surnukeha ka koos laevaga. Seda tehti harva, sest laevad olid kallid. Selline komme oli ette nähtud ainult suurtele sõdalastele või juhtidele. Nad panid surnu laeva peale ja see lasti merele. Hiljem nad süütasid laeva kaldalt põleva noolega põlema.

Matmine

Surnukehade matmis-kohad olid erinevad. Viikingid matsid oma surnud haudadesse või haua-küngas-tesse. Haua-künkasse mahtus matma mitu surnukeha. Naiste ja laste puhul nad kasutasid sageli madalalt kaevatud haudasid. Nad matsid surnud ka kõrvuti olevatesse küngastesse. Need olid nagu surnu-aiad.

Laevad mängisid matustel väga olulist osa. Need sümboliseerisid ohutut liikumist haua-tagusesse ellu. Sellepärast andsid viikingid hauale laeva kuju. Seda tehti kivide abil. Kõrgemal positsioonil olevad viikingid maeti koos oma tegelike laevadega. Kuid seda tüüpi keerukad laeva-matused ei olnud mõeldud ainult meestele. Näiteks Norrast leiti maha maetud viikingi-laev, millega austati kahte naist.

Matuse-tseremoonia

Viikingid riietasid surnukeha uutesse matusteks valmistatud riietesse. Tseremoonia toimus laulude, toidu ja alkoholiga. Viikingid matsid või põletasid kingitused koos lahkunuga. Neid kingitusi tuntakse **haua-panustena**. Need võisid olla nii relvad, ehted kui ka orjad. Viikingid uskusid, et ohverdatud orjad veedavad igaviku koos oma pere-meestega.

Surnute ellu-ärkamine

Viikingid uskusid, et peale surnukeha matmist ärkab see taas ellu. Nad arvasid, et head surnud elavad süütult oma **kalmus**. Nad kaitsesid oma hauda kaasa pandud asju haua-röövlite eest. Aga kurjad surnud tulid oma kalmust välja paha tegema.

Viikingid tegid selle vältimiseks mitmeid rituaale:

kalm = haud, hauaküngas

- Nad asetasiid surnu rinnale lahtised käärid.
- Nad sidusid lahkunu suured varbad kokku, et ta ei saaks käia.
- Nad surusid lahkunu küüned talle taldade alla.
- Kirstu kandjad peatusid enne majast välja astumist. Nad langetasid ja tõstsid kirstu kolm korda eri suundades. Nii tekkis risti kuju.
- Nad kandsid laiba välja jalad ees. Nii ei näinud see, millist teed nad matmiskohta läksid.
- Nad keerasid lahkunu poolt kasutatud toolid ja nõud tagurpidi.

Hei! Kas sa teadsid?

Saaremaalt Salmelt leiti liiva alla maetud kaks viikingilaeva. Need laevad ehitati 50-100 aastat enne viikingi-aega. Need olid maetud koos hukkunud viikingitega. Hukkunute juurest leiti mõõgad, kilbid, noad, noole-otsad ja mängu-täringud.

Õpiülesanded

Kes olid viikingid?

1. Arutle.

Mida sa tead viikingitest?

Kes olid viikingid?

Mida sa tahaksid viikingite kohta teada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Kes oli viiking?

.....

Kus viikingid elasid?

.....

Millega viikingid tegelesid?

.....
.....

Mille poolest olid viikingite laevad erilised?

.....
.....
.....

4. Arutle.

Mis sa arvad, kas inimesed kartsid viikingeid?

.....

Miks sa nii arvad?

.....
.....
.....

5. Kes olid viikingid? Täienda mõiste-kaarti teksti abil.

6. Järjesta viikingite rüüsteretk.

	Viikingid ründavad külaelanikke.
	Viikingid lähevad merele rikkust ja uusi maid otsima.
	Viikingid ehitavad puust laeva.
	Viikingite pojad lähevad rüüsteretkele.
	Viikingid tulevad koju koos varanduse ja orjadega.

Kes olid viikingid?

1. Arutle.

Mida sa tead viikingitest?

Kes olid viikingid?

Mida sa tahaksid viikingite kohta teada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele! Leia vastus tekstist ja jooni.

Kes on viiking?

.....

Kus viikingid elasid?

.....

Millega viikingid tegelesid?

.....

Mille poolest olid viikingite laevad erilised?

.....

.....

.....

Miks käisid viikingid rüüste-retkedel?

.....

.....

4. Arutle.

Mis sa arvad, kas inimesed kartsid viikingeid?

.....

Põhjenda oma arvamust.

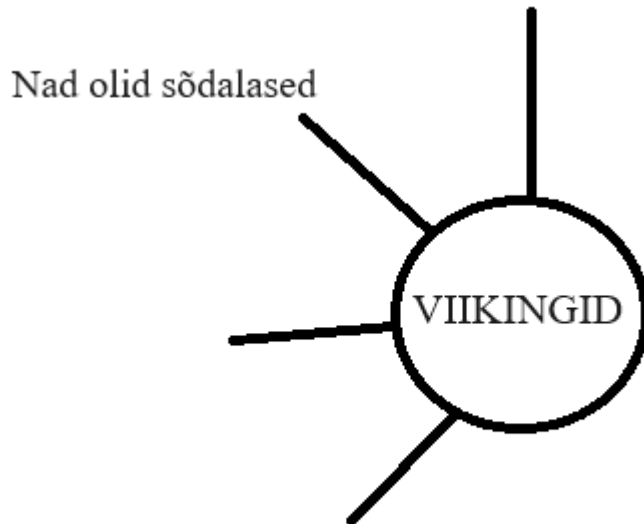
.....

.....

.....

.....

5. Kes olid viikingid? Täienda mõiste-kaarti teksti abil.

6. Järjesta viikingite rüüsteretk.

	Viikingid ründavad külaelanikke.
	Viikingid loobuvad merel käimisest.
	Viikingid lähevad merele rikkust ja uusi maid otsima.
	Viikingid ehitavad puust laeva.
	Viikingite pojad lähevad rüüsteretkele.
	Viikingid tulevad koju koos varanduse ja orjadega.

Kes olid viikingid?

1. Arutle.

Mida sa tead viikingitest?

Kes olid viikingid?

Oled sa viikingeid näinud näiteks telekas või pildi peal?

Mida sa tahaksid viikingite kohta teada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Otsusta, kas lause on õige või vale.

Leia lause tekstist ja jooni.

Paranda valed laused.

	Õige	Vale
Viikingid oli rahvus.		

Viikingite juhti kutsuti pealikuks.		
Kodus olid viikingid peamiselt kas talupidajad või orjad.		
Viikingite eluiga oli pikk.		
Viikingid käisid rüüste-retkedel, et saada kuulsaks.		
Päikese ja tähtede asukoht aitas viikingitel merel teed leida.		
Viikingite laevad olid kaunistatud draakonite luudega.		
Viikingite laeva sai juhtida kahest otsast.		

4. Arutle.

Mis sa arvad, kas inimesed kartsid viikingeid?

.....

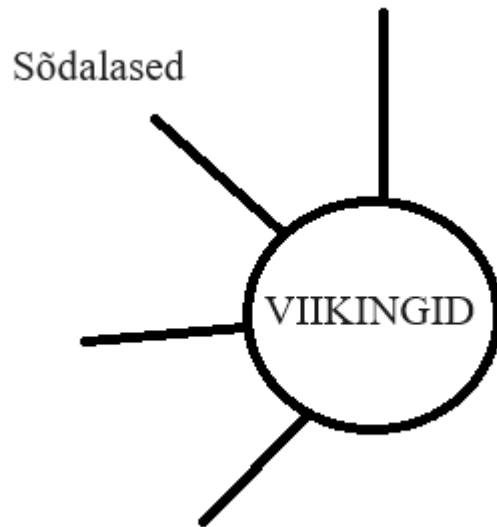
Põhjenda oma arvamust.

.....

.....

.....

5. Kes olid viikingid? Koosta mõiste-kaarti teksti abil.

6. Järjesta viikingite rüüsteretk.

	Viikingid ründavad külaelanikke.
	Viikingid loobuvad merel käimisest.
	Viikingid purjetavad kodu poole.
	Viikingid lähevad merele rikkust ja uusi maid otsima.
	Viikingid ehitavad puust laeva.
	Viikingite pojad lähevad rüüsteretkele.
	Viikingid võtavad endale orjad ja võimalikult palju varandust.

Viikingite naised

1. Arutle.

Mis on tänapäeva naiste ülesanded?

Mis ameteid naised peavad?

Mida viikingite naised teha võisid?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+ seda juba tean
! see on minu jaoks uus
? tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Mis olid naiste ülesanded?

.....

.....

.....

Mille poolest erinesid viikingite naised teistest selle aja naistest?

.....
.....
.....

Mida said teada abielu lahutamise kohta?

.....
.....
.....

4. Arutle.

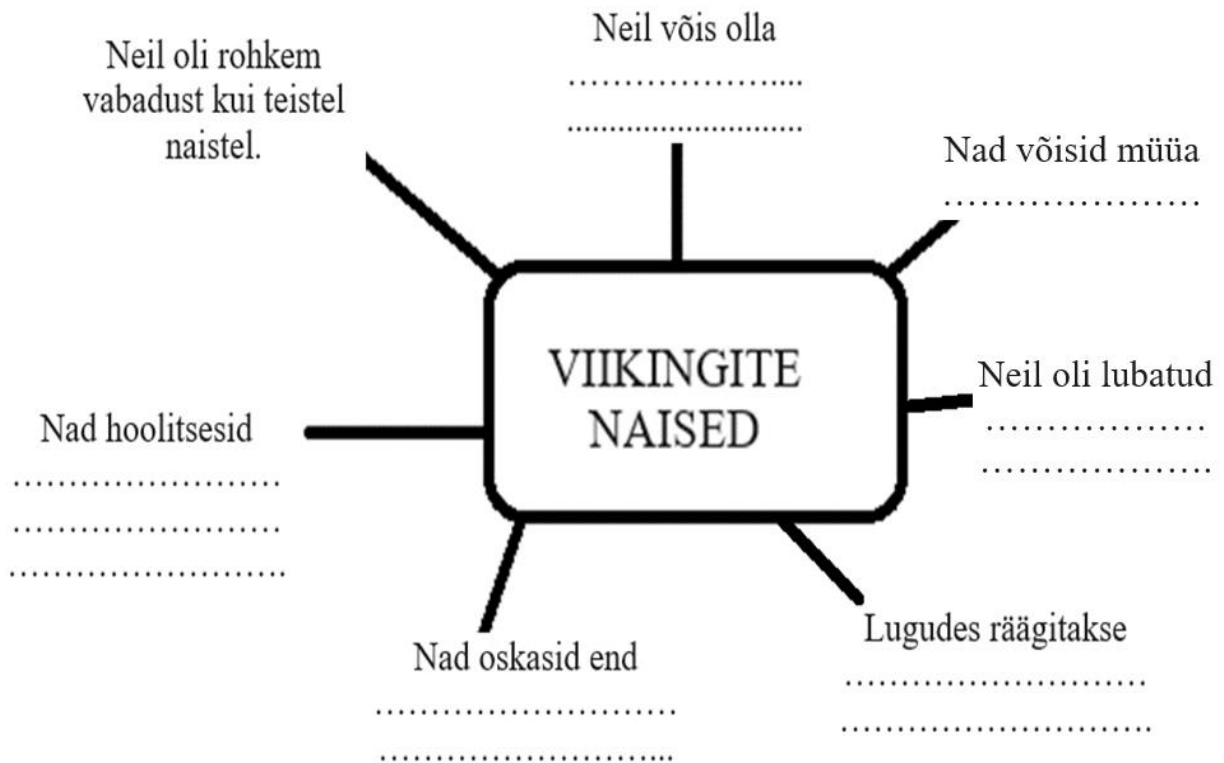
Kas viikingite naine oli hea olla?

.....

Miks sa nii arvad?

.....
.....
.....
.....
.....

5. Mida teame viikingite naistest? Täienda skeemi.

6. Võrdle omavahel viikingi naist ja tänapäeva naist. Kirjuta vähemalt 3 sarnasust ja 3 erinevust. (ülesanded, õigused, relvade kasutamine hädaohu korral jne.)

Viikingi naine	Sarnasused	Tänapäeva naine

Viikingite naised

1. Arutle.

Mis on tänapäeva naiste ülesanded?

Mis ameteid naised peavad?

Mida viikingite naised teha võisid?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Mis olid naiste ülesanded?

.....

.....

.....

.....

Mille poolest erinesid viikingite naised teistest selle aja naistest?

.....
.....
.....

Mida said teada abielu lahutamise kohta?

.....
.....
.....

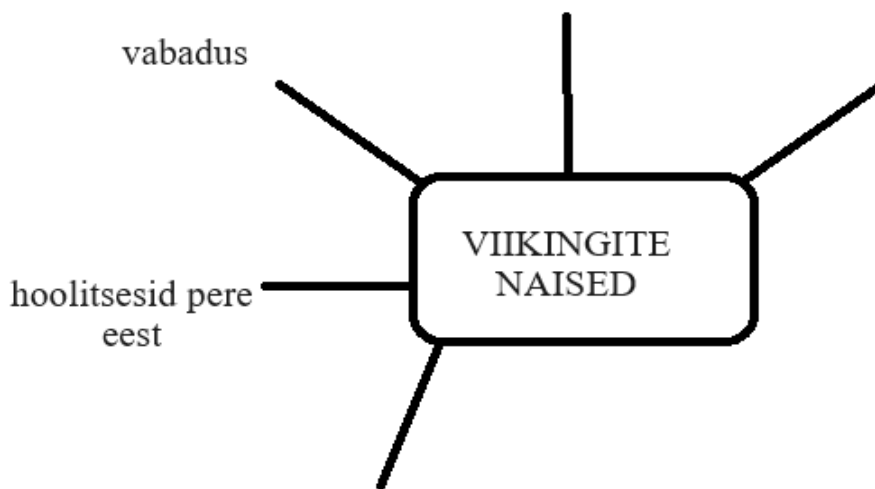
4. Arutle.

Kas viikingite naine oli hea olla?.....

Miks sa nii arvad?.....

.....
.....
.....
.....

5. Mida teame viikingite naistest? Täienda skeemi.

6. Võrdle omavahel viikingi naist ja tänapäeva naist. Kirjuta vähemalt 4 sarnasust ja 4 erinevust. (ülesanded, õigused, relvade kasutamine hädaohu korral jne.)

Viikingi naine	Sarnasused	Tänapäeva naine

Viikingite naised

1. Arutle.

Mis on tänapäeva naiste ülesanded?

Mis ameteid naised peavad?

Mida viikingite naised teha võisid?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Mis olid naiste ülesanded?

.....

.....

.....

Mille poolest erinesid viikingite naised teistest selle aja naistest?

.....

.....

.....

Mida said teada abielu lahutamise kohta?

.....
.....
.....

Mis võib olla põhjus, et mõne naise hauast on relvi leitud?

.....
.....

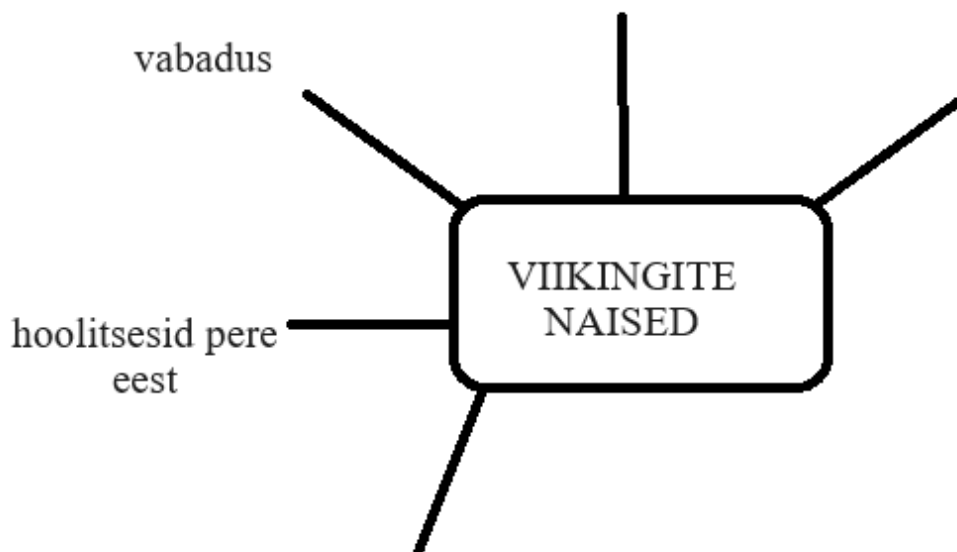
4. Arutle.

Kas viikingite naine oli hea olla?.....

Põhjenda oma arvamust.

.....
.....
.....
.....

5. Mida teame viikingite naistest? Täienda skeemi.

6. Võrdle omavahel viikingi naist ja tänapäeva naist. Kirjuta vähemalt 5 sarnasust ja 5 erinevust. (ülesanded, õigused, relvade kasutamine hädaohu korral jne.)

Viikingi naine	Sarnasused	Tänapäeva naine

Viikingite lapsed

1. Arutle.

Mis on tänapäeva laste ülesanded?

Mida tänapäeva lapsed teevad vabal ajal?

Mida viikingite lapsed teha võisid?

Kuidas võis viikingite laste elu erineda sinu elust?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+ seda juba tean
! see on minu jaoks uus
? tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Millega viikingite lapsed mängisid?

.....

.....

.....

Miks oli viikingite lapsepõlv raske?

.....

.....

Mida tead viikingite laste hariduse kohta?

.....

.....

Millal said lapsed täiskasvanuks?

.....

.....

4. Arutle.

Mis sa arvad, kas viikingite laps oli tore olla?

.....

Miks sa nii arvad?

.....

.....

.....

.....

5. Mida õppisid poisid tegema? Tõmba tegevusele joon ümber.

vilja külvamine

relvade kasutamine

söögi-tegemine

loomade kasvatamine

laulmine

koristamine

saagade rääkimine

vilja külvamine

õmblemine

kudumine

luuletamine

põllu kündmine

Mis tegevused jäid üle?

Kes neid tegema õppisid?

6. Võrdle omavahel viikingi last ja tänapäeva last. Kirjuta vähemalt 4 erinevust ja 4 sarnasust. (nimi, ülesanded, mängimine, haridus jne.)

Viikingi laps	Sarnasused	Tänapäeva laps

Viikingite lapsed

1. Arutle.

Mis on tänapäeva laste ülesanded?

Mida tänapäeva lapsed teevad vabal ajal?

Mida viikingite lapsed teha võisid?

Kuidas võis viikingite laste elu erineda sinu elust?

Mida sa tahaksid viikingite laste kohta teada saada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Millega viikingite lapsed mängisid?

.....
.....

Miks oli viikingite lapsepõlv raske?

.....
.....

Mida tead viikingite laste hariduse kohta?

.....
.....

Millal said lapsed täiskasvanuks?

.....
.....

Miks võisid poisid kakelda?

.....
.....
.....

4. Arutle.

Mis sa arvad, kas viikingite laps oli tore olla?

.....

Miks sa nii arvad?

.....
.....
.....
.....

5. Mida õppisid poisid tegema?

Mida õppisid tüdrukud tegema?

Mida õppisid mõlemad?

Kirjuta tegevuse taha täht:

P - seda õppisid poisid

T - seda õppisid tüdrukud

M - seda õppisid mõlemad

vilja külvamine

relvade kasutamine

söögitegemine

loomade kasvatamine

saagade rääkimine

õmblemine

kudumine

tikkimine

ruunide lugemine

maja koristamine

laulmine

vilja külvamine

luuletamine

põllu kündmine

6. Võrdle omavahel viikingi last ja tänapäeva last. Kirjuta vähemalt 5 erinevust ja 5 sarnasust. (nimi, ülesanded, mängimine, haridus jne.)

Viikingi laps	Sarnasused	Tänapäeva laps

Viikingite lapsed

1. Arutle.

Mis on tänapäeva laste ülesanded?

Mida tänapäeva lapsed teevad vabal ajal?

Mida viikingite lapsed teha võisid?

Kuidas võis viikingite laste elu erineda sinu elust?

Mida sa tahaksid viikingite laste kohta teada saada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Millega viikingite lapsed mängisid?

.....
.....

Miks oli viikingite lapsepõlv raske?

.....
.....

Mida tead viikingite laste hariduse kohta?

.....
.....

Millal said lapsed täiskasvanuks?

.....
.....

4. Arutle.

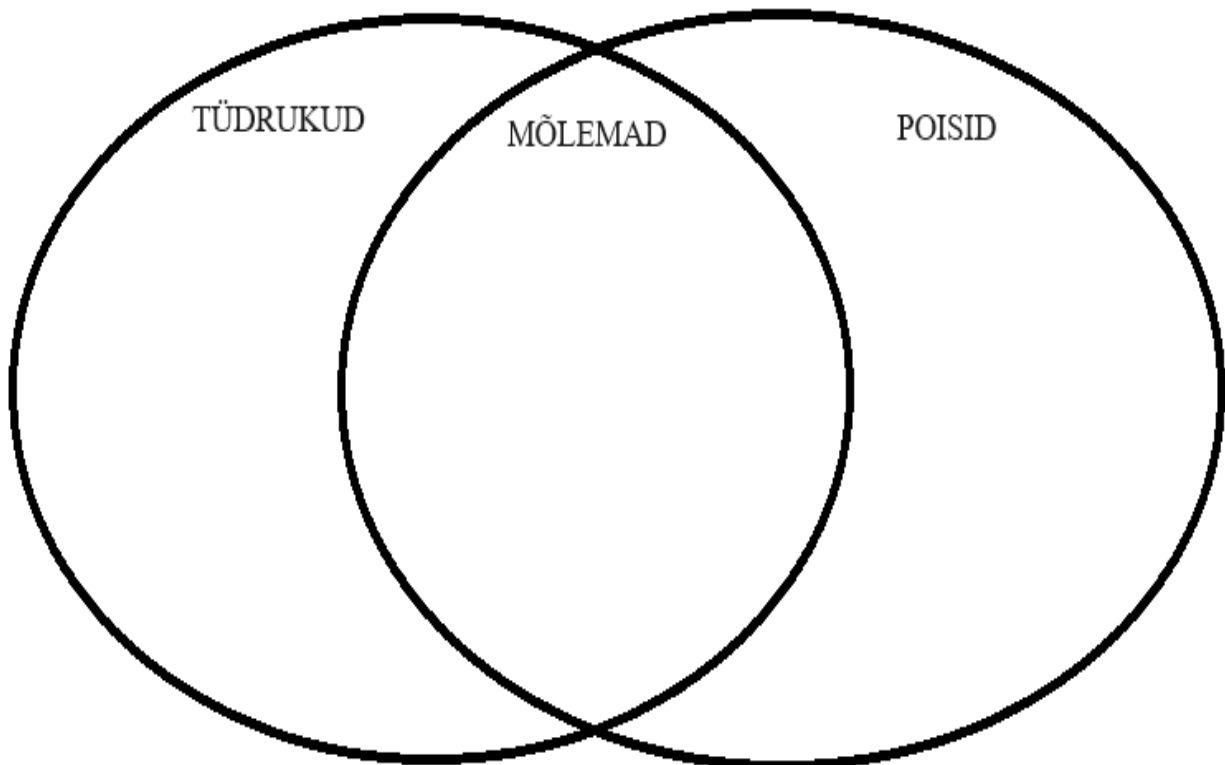
Mis sa arvad, kas viikingite laps oli tore olla?

.....

Põhjenda oma arvamust.....

.....
.....
.....

5. Täienda skeemi. Mida keegi õppis tegema?

6. Võrdle omavahel viikingi last ja tänapäeva last. Kirjuta vähemalt 6 erinevust ja 6 sarnasust. (nimi, ülesanded, mängimine, haridus jne.)

Viikingi laps	Sarnasused	Tänapäeva laps

Viikingite välja-nägemine

1. Arutle.

Millest võib tekst rääkida?

Kuidas sina enda välimuse eest hoolitsed?

Millised võisid viikingid välja näha?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Loe teksti. Kirjuta teksti kohta viis küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid.
Vajadusel paranda teda.**

4. Arutle.

Kas viikingite ja nende naiste jaoks oli nende riietus mugav ja
praktiline?

Miks sa nii arvad? Too näiteid.

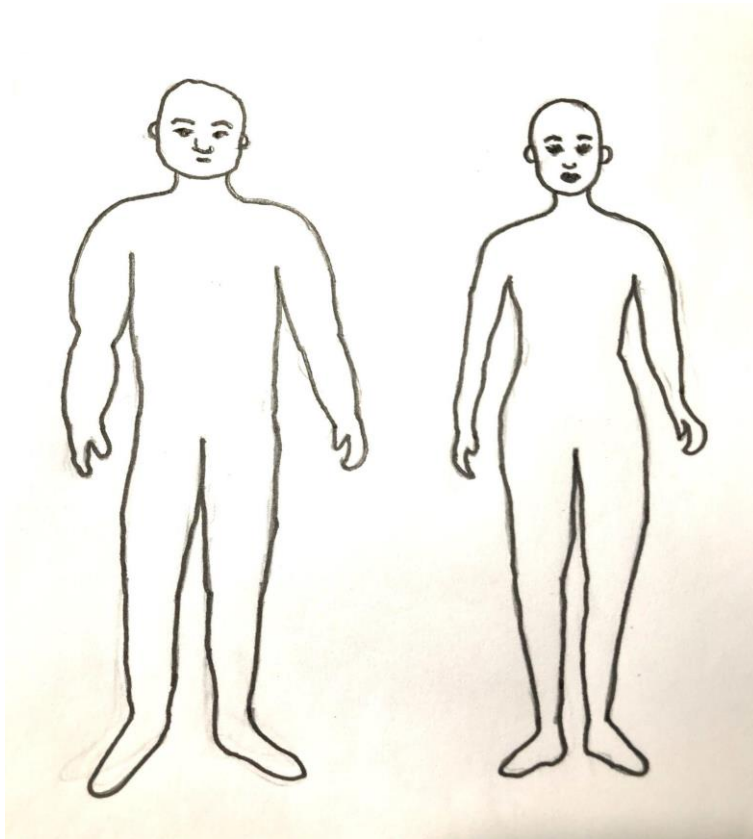
.....

.....

.....

.....

5. Täienda pilti teksti abiga.

6. Mille poolest erinesid meeste ja naiste välimus ja enese-hoolitsus? Mille poolest need sarnanesid? Täida tabel.

	Meeste välimus ja enese-hoolitsus	Naiste välimus ja enese-hoolitsus
erinevused		
sarnasused		

Viikingite välja-nägemine

1. Arutle.

Millest võib tekst rääkida?

Kuidas sina enda välimuse eest hoolitsed?

Millised võisid viikingid välja näha?

Kuidas võisid viikingid oma välimuse eest hoolitseda?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+ seda juba tean
! see on minu jaoks uus
? tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Loe teksti. Kirjuta teksti kohta kuus küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid.

Vajadusel paranda teda.

4. Arutle.

Kas viikingite ja nende naiste jaoks oli nende riietus mugav ja praktiline?

.....

Miks sa nii arvad? Too näiteid.

.....

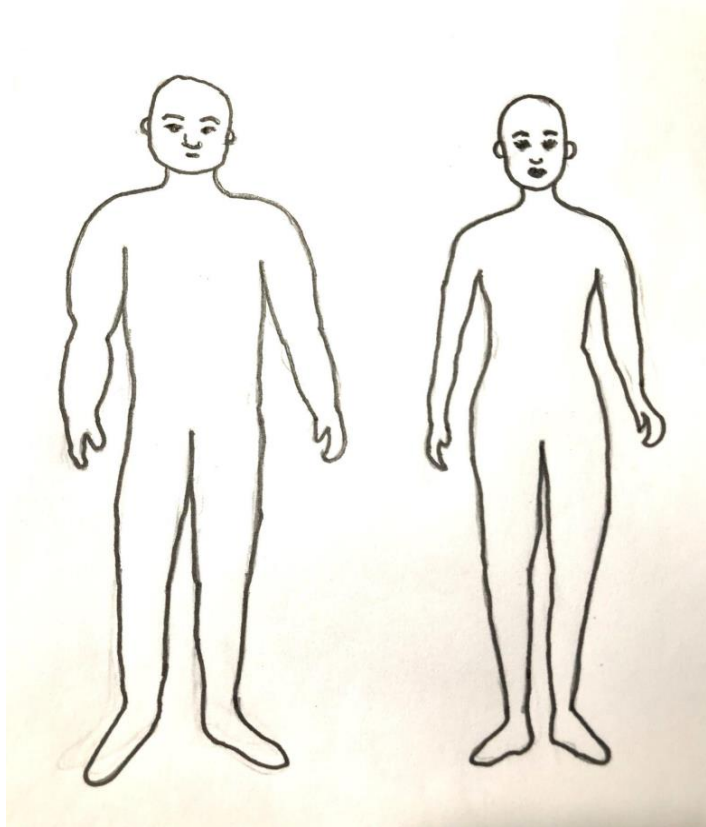
.....

.....

.....

.....

5. Täienda pilti teksti abiga. Värvige pilt.

5. Mille poolest erinesid meeste ja naiste välimus ja enese-hoolitsus?

Mille poolest need sarnanesid? Täida tabel.

	Meeste välimus ja enese-hoolitsus	Naiste välimus ja enese-hoolitsus
erinevused		
sarnasused		

Viikingite välja-nägemine

1. Arutle.

Millest võib tekst rääkida?

Kuidas sina enda välimuse eest hoolitsed?

Kuidas võisid viikingid oma välimuse eest hoolitseda?

Millised võisid viikingid välja näha?

Millised võisid viikingite naised välja näha?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Loe teksti. Kirjuta teksti kohta seitse küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid. Vajadusel paranda teda.

4. Arutle.

Kas viikingite ja nende naiste jaoks oli nende riietus mugav ja praktiline?

.....

Põhjenda. Too näiteid.

.....

.....

.....

.....

.....

5. Joonista viikingi-aegne mees ja naine.

6. Mille poolest erinesid meeste ja naiste välimus ja enese-hoolitsus?

Mille poolest need sarnanesid? Täida tabel.

	Meeste välimus ja enese-hoolitsus	Naiste välimus ja enese-hoolitsus
erinevused		
sarnasused		

Viikingite mängud ja meelelahutus

1. Arutle.

Mis mängu sina mängid?

Mis mängu te mängite koos perega?

Mis mängu võisid viikingid mängida?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstis ja jooni.

Kuidas lõbustasid viikingid end toas?

.....

.....

Millest olid tehtud lauamängud?

.....

Mis mänge mängiti õues?

.....
.....

Miks naised sportlikes mängudes ei osalenud?

.....
.....

4. Arutle.

Mis viikingite mängus oleks sulle meeldinud osaleda?

.....

Miks?

.....

Mis viikingite mängus sa ei oleks tahtnud osaleda?

.....

Miks?

.....

Mis viikingite mängu oleks sulle meeldinud vaadata

pealt-vaatajana?

Miks?

.....

5. Võrdle omavahel viikingite ja tänapäeva täiskasvanute vabaaja tegevusi. Kirjuta vähemalt 4 erinevust ja 4 sarnasust.

Viikingite tegevused	Mõlema tegevused	Tänapäeva täiskasvanu tegevused

Viikingite mängud ja meelelahutus

1. Arutle.

Mis mängu sina mängid?

Mis mängu te mängite koos perega?

Mis sporti te teete?

Mis mängu võisid viikingid mängida?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+ seda juba tean
! see on minu jaoks uus
? tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstis ja jooni.

Kuidas lõbustasid viikingid end toas?

.....
.....

Millest olid tehtud lauamängud?

.....
.....

Mis mänge mängiti õues?

.....
.....

Miks naised sportlikes mängudes ei osalenud?

.....
.....

4. Arutle.

Mis võis olla põhjus, et nad armastasid mängida lauamänge, mis õpetasid ründama?.....

.....

Mis viikingite mängus oleks sulle meeldinud osaleda?

.....

Miks?

.....

Mis viikingite mängu sa ei oleks tahtnud osaleda?

.....

Miks?

.....

Mis viikingite mängu oleks sulle meeldinud vaadata pealt-vaatajana?

.....

Miks?

.....

5. Võrdle omavahel viikingite ja tänapäeva täiskasvanute vabaaja tegevusi. Kirjuta vähemalt 5 erinevust ja 5 sarnasust.

Viikingite tegevused	Mõlema tegevused	Tänapäeva täiskasvanu tegevused

Viikingite mängud ja meelelahutus

1. Arutle.

Mis mängu sina mängid?

Mis mängu te mängite koos perega?

Mis sporti te teete?

Mis mängu võisid viikingid mängida?

Mis spordiga võisid viikingid tegeleda?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Kuidas lõbustasid viikingid end toas?

.....
.....

Kirjelda viikingite lauamänge!

.....
.....

Mis mängu mängiti õues?

.....
.....

Miks naised sportlikes mängudes ei osalenud?

.....
.....

4. Arutle.

Mis võis olla põhjus, et nad armastasid mängida lauamänge, mis õpetasid ründama?

.....

Mis võis olla põhjus, et nad armastasid mängu, mis arendasid keha?

.....
.....

Mis viikingite mängus oleks sulle meeldinud osaleda?

.....

Põhjenda.....

.....

Mis viikingite mängus sa ei oleks tahtnud osaleda?

.....

Põhjenda.....

.....

Mis viikingite mängu oleks sulle meeldinud vaadata pealt-vaatajana?

.....

Põhjenda.....

.....

**5. Võrdle omavahel viikingite ja tänapäeva täiskasvanute vabaaja tegevusi.
Kirjuta vähemalt 6 erinevust ja 6 sarnasust.**

Viikingite tegevused	Mõlema tegevused	Tänapäeva täiskasvanu tegevused

Pulmakombed

1. Arutle.

Mis on eestlaste pulma-kombed?

Mis võivad olla viikingite pulma-kombed?

2. Täida tabeli esimene ja teine tulp.

Mida tean?	Mida tahan teada?	Mida teada sain?

Loe teksti.

Täida tabeli kolmas tulp.

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Kes leppisid abiellumise kokku?

.....

Mida pidi tegema peigmees enne pulmi?

.....

Mida vahetasid omavahel pruut ja peigmees pulmade ajal?

.....

Miks kinkis mees naisele võtmed?

.....

4. Arutle.

Mis meeldib sulle viikingite pulma-kommetega seoses?

.....

Miks?

.....

Mis sulle ei meeldi viikingite pulma-kommetega seoses?

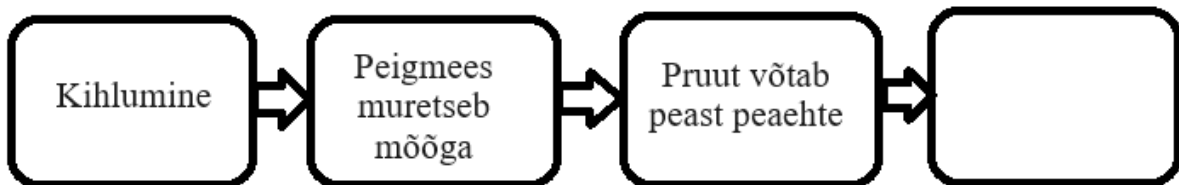
.....

Miks?

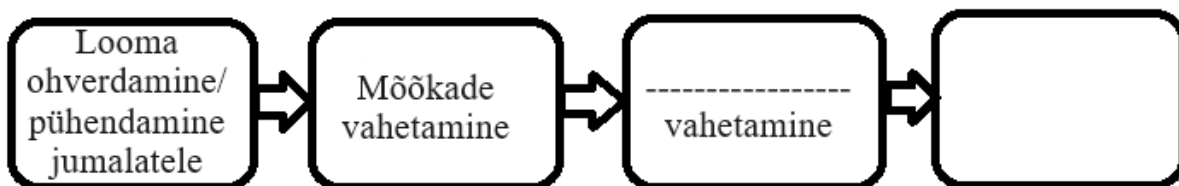
.....

5. Milline oli viikingite pulma-kommete järjestus? Täienda skeemi.

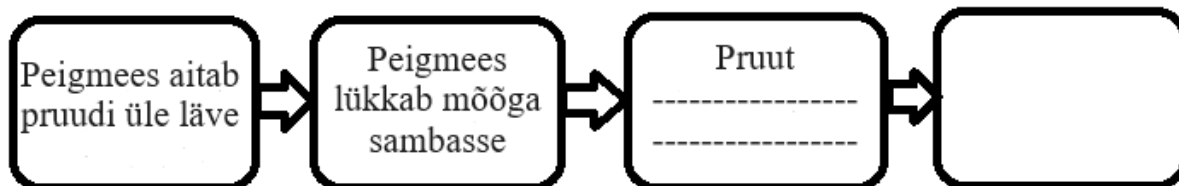
Enne pulmi

Pulmad

Peale pulmi

Pulmakombed

1. Arutle.

Mis on eestlaste pulma-kombed?

Mis võivad olla viikingite pulma-kombed?

Mida sa tahaksid teada saada viikingite pulma-kommete kohta?

2. Täida tabeli esimene ja teine tulp.

Mida tean?	Mida tahan teada?	Mida teada sain?

Loe teksti.

Täida tabeli kolmas tulp.

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Kes leppisid abiellumise kokku?

.....

Mida pidi tegema peigmees enne pulmi?

.....

Mida vahetasid omavahel pruut ja peigmees pulmade ajal?

.....

Milline nägi pruut pulmas välja?

.....

Miks kinkis mees naisele võtmed?

.....

4. Arutle.

Mis meeldib sulle viikingite pulma-kommetega seoses?

.....

Miks?

.....

Mis sulle ei meeldi viikingite pulma-kommetega seoses?

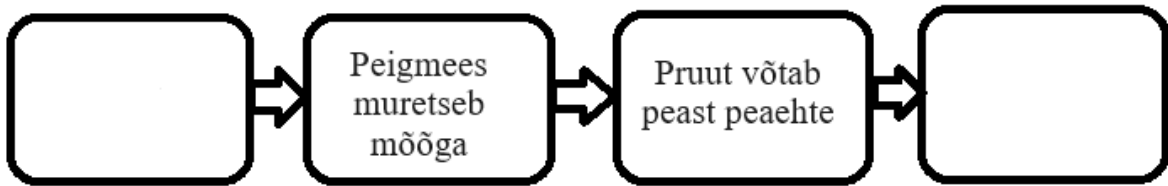
.....

Miks?

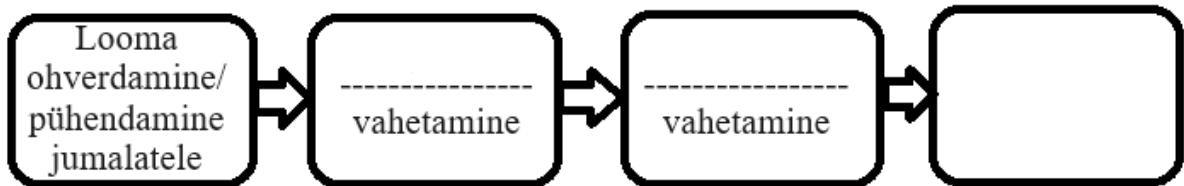
.....

5. Milline oli viikingite pulma-kommete järjestus? Täienda skeemi.

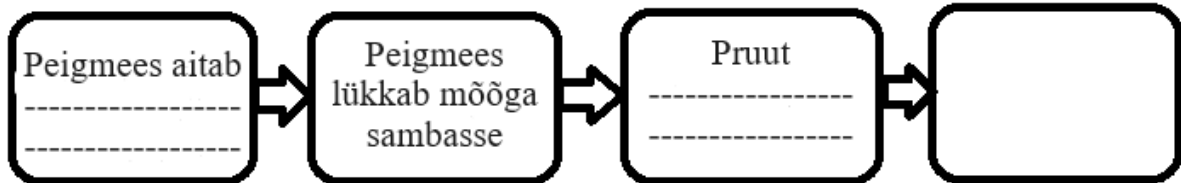
Enne pulmi

Pulmad

Peale pulmi

Pulmakombed

1. Arutle.

Mis on eestlaste pulma-kombed?

Mis võivad olla viikingite pulma-kombed?

Mida sa tahaksid teada saada viikingite pulma-kommete kohta?

2. Täida tabeli esimene ja teine tulp.

Mida tean?	Mida tahan teada?	Mida teada sain?

Loe teksti.

Täida tabeli kolmas tulp.

3. Vasta küsimusele. Leia vastus tekstist ja jooni.

Mida tähendab korraldatud abielu?

.....

Mida pidi tegema peigmees enne pulmi?

.....

Mida vahetasid omavahel pruut ja peigmees pulmade ajal?

.....

Milline nägi pruut pulmas välja?

.....

Miks kinkis mees naisele võtmed?

.....

4. Arutle.

Mis meeldib sulle viikingite pulma-kommetega seoses?

.....

Põhjenda

.....

Mis sulle ei meeldi viikingite pulma-kommetega seoses?

.....

Põhjenda

.....

Mis sa arvad, kas noored olid rahul korraldatud abieluga?

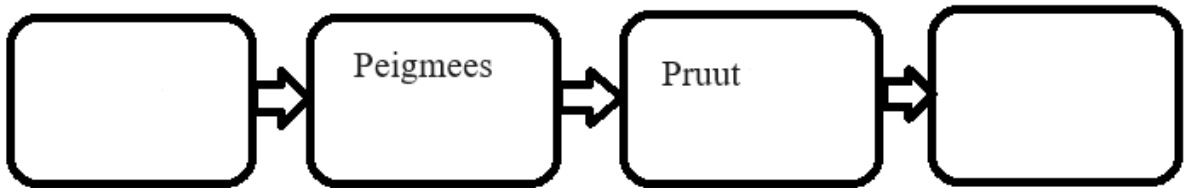
.....

Põhjenda.

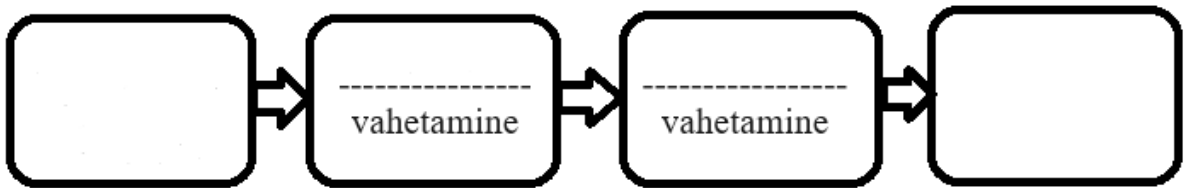
.....

5. Milline oli viikingite pulma-kommete järjestus? Täienda skeemi.

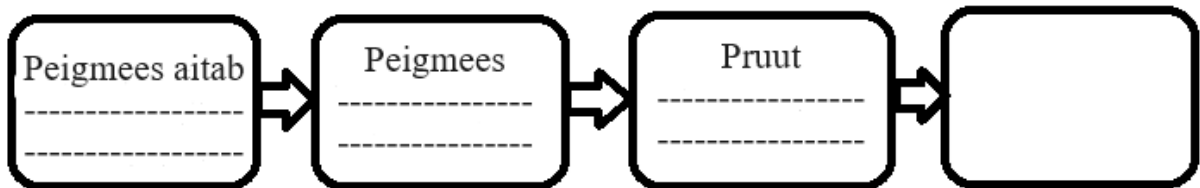
Enne pulmi

Pulmad

Peale pulmi

Matusekombed ja -uskumused

1. Arutle.

Mis on eestlaste matuse-kombed?

Mis võivad olla viikingite matuse-kombed?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+ seda juba tean
! see on minu jaoks uus
? tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Kirjuta teksti kohta viis küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
**Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid.
Vajadusel paranda teda.**

4. Arutle.

Mis võisid olla rikaste viikingite matuse-kombed?

.....

Mis võisid olla tavaliste viikingite matuse-kombed?

.....

Miks sa nii arvad?

.....

Mis sa arvad, miks pandi haudadesse haa-panuseid?

.....

**5. Võrdle viikingite ja tänapäeva matuseid ning selle kombeid.
Mis on erinevat? Mis on sarnast?**

Viikingite matused ja matuse-kombed	Sarnasused	Tänapäeva matused ja matuse-kombed

Matuse-kombed ja -uskumused

1. Arutle.

Mis on eestlaste matuse-kombed?

Mis võivad olla viikingite matuse-kombed?

Mida sa tahaksid viikingite matuse-kommete kohta teada saada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Kirjuta teksti kohta kuus küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid.

Vajadusel paranda teda.

4. Arutle.

Mis võisid olla rikaste viikingite matuse-kombed?

.....

Mis võisid olla tavaliste viikingite matuse-kombed?

.....

Miks sa nii arvad?

.....

Mis sa arvad, miks pandi haudadesse haa-panuseid?

.....

5. Võrdle viikingite ja tänapäeva matuseid ning selle kombeid.

Mis on erinevat? Mis on sarnast?

Viikingite matused ja matuse-kombed	Sarnasused	Tänapäeva matused ja matuse-kombed

Matusekombed ja -uskumused

1. Arutle.

Mis on eestlaste matuse-kombed?

Mis võivad olla viikingite matuse-kombed?

Mis võivad olla matuse-uskumused?

Mida sa tahaksid viikingite matuse-kommete kohta teada saada?

2. Loe teksti. Tee märkmeid:

+	seda juba tean
!	see on minu jaoks uus
?	tahan selle kohta küsida

Arutle.

Mida sa juba teadsid?

Mis oli sinu jaoks uus?

Mille kohta tahad sa küsida?

3. Kirjuta teksti kohta seitse küsimust. Kirjuta ka vastused.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....

Küsi neid küsimusi kaaslaselt. Kuula hoolega tema vastuseid. Vajadusel paranda teda.

4. Arutle.

Mis võisid olla rikaste viikingite matuse-kombed?

.....

Mis võisid olla tavaliste viikingite matuse-kombed?

.....

Miks sa nii arvad?

.....

Mis sa arvad, miks pandi haudadesse haa-panuseid?

.....

5. Võrdle viikingite ja tänapäeva matuseid ning selle kombeid. Mis on erinevat? Mis on sarnast?

Viikingite matused ja matuse-kombed	Sarnasused	Tänapäeva matused ja matuse-kombed

KASUTATUD ALLIKAD

- Curry, A. (July/ August, 2013). *The First Vikings*. *Archaeology*.
<https://www.archaeology.org/issues/95-1307/features/941-vikings-saaremaa-estonia-salme-vendel-oseberg>
- Duncan, J. (April 12, 2018). *10 World Traditions Of Death Throughout History*. Listverse.
<https://listverse.com/2018/04/12/10-world-traditions-of-death-throughout-history/>
- Esser, J. B. (August 6, 2018). *10 Interesting Viking Rituals*.
<https://listverse.com/2018/08/06/10-interesting-viking-rituals/>
- Jackson, F. (April 18, 2023). Keep up, Christopher Columbus! The VIKINGS were in the Americas 500 years before the explorer, study claims. *Mail Online*.
<https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-11985249/Vikings-Americas-500-years-Christopher-Columbus-study-claims.html>
- Morgan, T. (September 11, 2013). *How Did The Vikings Honor Their Dead?* History.
<https://www.history.com/news/how-did-the-vikings-honor-their-dead>
- Ms Elly. (July 14, 2018). *What Was Life Of Viking Children Like?*
<https://bavipower.com/blogs/bavipower-viking-blog/what-was-life-of-viking-children-like>
- Nef, E. S. (s.a). *Vikings*. Britannica Kids.
<https://kids.britannica.com/students/article/Vikings/277601>
- Petersen, I. B. (July 29, 2012). *What Vikings Really Looked Like*.
<https://www.sciencenordic.com/archaeology-denmark-history/what-vikings-really-looked-like/1374457>
- Pruitt, S. (June 27, 2019). *What We Know About Vikings and Slavery*.
<https://www.history.com/news/viking-slavery-raids-evidence>
- Pruitt, S. (August 4, 2023). *What Was Life Like for Women in the Viking Age?* History.
<https://www.history.com/news/what-was-life-like-for-women-in-the-viking-age>
- Skajalden. (April 15, 2018). *Viking Childhood - Was There Time for Fun?*
<https://skjalden.com/how-was-the-childhood-in-the-viking-age/>
- (s.a) *Appearance and Dress*. Follow the Vikings.
<https://www.followthevikings.com/discover/daily-life/appearance-and-dress>
- (s.a). *Children in the Viking period*. The National Museum of Denmark
<https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/the-people/children/#:~:text=In%20the%20Viking%20Age%20children's,the%20fireplace%20or%20making%20food.>

- (s.a). *Games and entertainment in the Viking period*. The National Museum of Denmark.
<https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/the-people/games-and-entertainment/>
- (s.a). *Viking Games and Entertainment: Life Wasn't all Work*. History on the Net.
<https://www.historyonthenet.com/viking-games-and-entertainment-life-wasnt-all-work>
- (s.a). *Viking history in Estonia*.
<https://visiteurope.com/en/experience/viking-history-in-estonia/>
- (s.a). *Viking Society: Men, Women and Children*. History on the Net.
<https://www.historyonthenet.com/viking-society-women-and-children>
- (s.a.). *Viking Sports, Games & Pastimes: Uncovering Nordic Leisure*.
<https://vikingsrule.com/viking-sports-games-pastimes/>
- (s.a). *Vikings Customs. Medieval Chronicles*.
<https://www.medievalchronicles.com/medieval-history/medieval-history-periods/vikings/vikings-customs/>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Eerika Sepp _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose _____ Funktsionaalse lugemisoskuse kujunemist toetavad teabetekstid ja õpiülesanded II kooliastmes teksti mõistmisega raskustes olevatele õpilastele _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Kaja Pastarus _____,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eerika Sepp
21.05.2024